

ALMANYA'DA GÖÇMEN DİLLERİNE YÖNELİK
POLİTİKALAR VE BU POLİTİKALARIN TÜRKLERİN SOSYAL
YAŞAMINA ETKİSİ

T.C. BAŞBAKANLIK

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Uzmanlık Tezi

Hüseyin GÜNDOĞAR

Tez Yöneticisi

Doç.Dr. Birsen ŞAHİN

Kasım 2012

ANKARA

ONAY

Hüseyin GÜNDOĞAR tarafından hazırlanan “ALMANYA’DA GÖÇMEN DİLLERİNE YÖNELİK POLİTİKALAR VE BU POLİTİKALARIN TÜRKLERİN SOSYAL YAŞAMINA ETKİSİ” adlı bu tezin uzmanlık tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Birsen ŞAHİN
Tez Yöneticisi

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Hüseyin GÜNDOĞAR

ÖZET

ALMANYA'DA GÖÇMEN DİLLERİNE YÖNELİK POLİTİKALAR VE BU
POLİTİKALARIN TÜRKLERİN SOSYAL YAŞAMINA ETKİSİ,

GÜNDOĞAR, Hüseyin.

T:C. BAŞBAKANLIK

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Uzmanlık Tezi

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Birsen ŞAHİN

Türklerin Almanya'ya göç serüveni 50 yıl önce başlamasına rağmen, dil ve kültürlerini önemli ölçüde korumuş olmaları pek çok akademik çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmada vatandaşlık edinme, evlilik tercihleri, etnik yaşam alanları, din, dil ve eğitim gibi konuların bu durumun oluşmasına katkıları incelenmiştir. Betimleyici ve durum saptayıcı nitelikteki bu çalışmada, istatistikler, araştırma sonuçları ve teorik eserler üzerinden literatür incelemesi yapılmıştır. Göçün tarihsel süreci bağlamında, Almanya'nın göç ve uyum politikalarındaki değişikliklerin göçmen dillerine etkisi üzerinde durulmuş ve Almanya'nın göçmen dillerine yönelik politikaları Türkçe bağlamında irdelenmiştir. Almanya'nın son dönemde değişmekte olan uyum politikalarının, yukarıda bahsedilen alanlardaki etkisi incelenerek Türkçe'nin geleceği ve kullanım alanlarındaki muhtemel daralma tartışılmıştır.

Bu bağlamda, diğer göçmen toplumlarında olduğu gibi Almanya Türk Toplumunu için de, kültürün korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında dil anahtar bir rol oynamaktadır.

Anahtar Sözcükler

Almanya, Göç, Yurtdışında Yaşayan Türkler, Entegrasyon Politikaları, Dil, Asimilasyon

ABSTRACT

POLICIES FOR IMMIGRANT LANGUAGES IN GERMANY AND THEIR EFFECTS ON SOCIAL LIFE OF THE TURKS,

GÜNDOĞAR, Hüseyin.

Supervisor: Assist. Prof. Birsen ŞAHİN

The journey of Turks emigrating to Germany has been launched 50 years ago notwithstanding, the fact that Turks have managed to preserve their language and values has been the subject of several academic research. This study attempts to analyze the contribution of various factors such as obtaining citizenship, marriage preferences, ethnic living surroundings, religion, language and education to the aforementioned preservation of language and values. In order to be descriptive and explanatory, an extensive literature review has been conducted by delving into related statistics, research results and field theory. Taking historical process of migration into account, the effects of Germany's migration and integration policies on other spoken languages has been analyzed specifically in Turkish language context. Moreover, this study discusses the future of Turkish language among the Turks in Germany and a possible decline in own language preferences by its speakers given the recent changes in Germany's integration policies.

This study argues that mother tongue plays a pivotal role for Turkish community in preserving and passing the own values into the next generation just like all other migration communities.

Keywords :

Germany, Immigration, the Turks Living Abroad, Integration Policies, Language, Assimilation

TEŞEKKÜR

Farklı iŐdeneyimleri ve yaŐam alanlarından gelen ve belki de daha önce hiç dűŐunmedikleri bir topluluĐun sorunlarını kendine dert edinerek özveriyle çalıŐan deĐerli mesai arkadaŐlarım, tez yazım sűrecindeki yol gűsterici katkıları ve deĐerli yardımları için kıymetli Hocam Doç. Dr. Birsen ŐAHİN'e, her zaman saĐlamıŐ olduĐu manevi desteĐi canım kızlarım Bengisu ve Asya'nın yűkűmlűlűklerini daha fazla űstlenerek artıran deĐerli eŐim Mine Gizem GűNDOĐAR'a teŐekkűrű bir borç bilirim.

20.11.2012

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM TEZİN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	4
1.1. Tezin Konusu ve Amacı.....	4
1.2. Tezin Önemi.....	6
1.3. Tezin Yöntemi.....	9
II. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. Göç.....	10
2.2. Göçmenlik Olgusu ve Kültürel Etkileşim Kavramları.....	11
2.2.1. Etkileşimin Tarafları.....	12
2.2.2. Etkileşimin Düzeyi.....	13
2.2.3. Etkileşime Yönelik Politikalar.....	19
III. BÖLÜM GÖÇÜN TARİHSEL ÇERÇEVESİ, ALMANYA’NIN GÖÇ VE GÖÇMEN POLİTİKASI	25
3.1. Almanya’ya Göçün Tarihsel Seyri.....	25
3.1.1. İşçi Göçü Dönemi (1957-1973).....	28
3.1.2. Kalıcılık, Aile Birleşimi ve Etnik Kurumsallaşma Dönemi (1973-1991)...	34
3.1.3. Uyum Politikaları Dönemi (1991’den Günümüze).....	39
3.2. Demografik Veriler.....	43

3.2.1. Türk Nüfus	46
IV. BÖLÜM GÖÇÜN BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKÇE VE UYUM POLİTİKALARININ TÜRKÇE KULLANIMINA ETKİSİ	48
4.1. Uyum Bağlamında Almanya'nın Göçmenlere Bakışı.....	48
4.2. Uyum Politikaları ve Dilin (Türkçe'nin) Kullanımına Etkileri	51
4.2.1. Eğitim ve Dil	51
4.2.2. Aile Birleşimi ve Evlilik Tercihleri.....	75
4.2.3. Din	82
4.2.4. Vatandaşlık.....	91
4.2.5. Dile Etkisi Bakımından Diğer Bazı Alanlardaki Gelişmeler	98
V. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	107
KAYNAKÇA	116

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Gordon'un Asimilasyon Süreci Şeması	15
Tablo 2 : İkili İşgücü ve Sosyal Güvenlik Anlaşmaları	25
Tablo 3 : Yıllara Göre Almanya'daki Türk Vatandaşı Sayısı (1960-1973).....	29
Tablo 4 : Yıllara Göre Almanya'daki Türk Vatandaşı Sayısı (1973-1991).....	35
Tablo 5 : Sığınma Talebinde Bulunanların Yıllara Göre Dağılımı (1975-1990).....	37
Tablo 6 : Yıllara Göre Almanya'daki Türk Vatandaşı Sayısı (1991-2011).....	41
Tablo 7: Almanya Genel Nüfus Dağılımı	44
Tablo 8: Çocuklu Aileler ve Çocuk Sayıları (2010)	45
Tablo 9 : Eyaletlere Göre Türk Vatandaşı ve Türkiye Kökenli Nüfus Dağılımı	46
Tablo 10 : Eyaletlere göre Türkçe-Türk Kültürü Dersleri (Ağustos 2009)	63
Tablo 11 : Almanya'daki Öğrencilerin Okul Türlerine Göre Dağılımı (2009-2010) 67	
Tablo 12 : Eyaletlere Göre İlk ve Ortaöğretim Düzeyindeki Türk Vatandaşı Öğrencilerin Dağılımı (2009-2010)	68
Tablo 13 : 2003 PISA Matematik Bölümü Sonuçlarına Göre Göçmen Öğrenciler... 69	
Tablo 14 : 2003 PISA Matematik Bölümü Sonuçlarına Bazı Avrupa Ülkelerindeki Türk Öğrenciler	70
Tablo 15 : Anaokullarındaki 3-6 Yaş Arası Göçmen Çocukları (2008-2010).....	74
Tablo 16 : 1998-2009 Yılları Arasında Türklere Verilen Aile Birleşimi Vizesi	80
Tablo 17 : Din Referanslı Çatı Dernekler	85
Tablo 18 : Yıllara Göre Alman Vatandaşlığına Geçen Türkler	95
Tablo 19 : Almanya'daki Türk Ailelerin Televizyon İzleme Tercihleri.....	99
Tablo 20 : Almanya'daki Türklerin Televizyon Kanalı Tercihleri.....	100
Tablo 21 : Yıllık Türkiye'ye Giriş Yapan Vatandaş Ziyaretçi Sayısı.....	102
Tablo 22 : Yurtdışında Yaşayan Türkler Hangi Sıklıkla Türkiye'ye Geliyor?.....	102

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Yaş Grubuna Göre Türklerin Günlük İletişimde Kullanmayı Tercih Ettikleri Diller	75
Şekil 2 : 1998-2009 Yılları Arasında Türklere Verilen Aile Birleşimi Vizesi	81
Şekil 3 : Bölgesel Kökenlerine Göre Müslümanların Sayısı (bin, yüzde cinsinden). 83	
Şekil 4 : Yıllara Göre Alman Vatandaşlığı Alan Türkler	96
Şekil 5 : Cinsiyet, Yaş Grupları ve Eğitim Seviyesi Bakımından Kanal Tercihleri (%)	101

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AİK-DİK: Alman İslam Konferansı

ASAGEM: Aile Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼đ¼

BAMF: Federal Almanya G¼ç ve M¼lteciler Dairesi

BMBF: Almanya Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı

BUNDESTAG: Almanya Federal Meclisi

ÇŞGB: Çalışma ve Sosyal G¼venlik Bakanlığı

DESTATIS: Federal Almanya İstatistik Kurumu

ECEC: Early Childhood Education And Care, Erken Çocukluk Eğitim ve Bakımı

EURYDICE: Avrupa Eğitim Birliği Ağı

KMK: Federal Almanya Cumhuriyeti Eyalet K¼lt¼r Bakanları Konferansı

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

OKK: Bakanlıklararası Ortak K¼lt¼r Komisyonu

TAM: T¼rkiye Araştırmalar Merkezi

TTK: T¼rkçe-T¼rk K¼lt¼r¼ Eğitim

TUIK: T¼rkiye İstatistik Kurumu

YTB: Yurtdışı T¼rkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

1961 yılında başlayan Avrupa'ya işçi göçü süreci elli yılını doldurmuştur. Geçip giden bu elli yıl birçok değişim ve etkileşime sahne olmuş, kişiler, aileler, gruplar ve hatta devlet politikaları değişmiş ve birbirinden etkilenmiştir.

Başlangıçta Türkiye'de göç olgusu birkaç Anadolu insanının ihtiyacı kadar parayı kazanma hevesi olarak algılanmıştır. Gidenlerden kalanlara, bireylerden gruplara ve hatta dini cemaatlere kadar göçün tarafı olan her kesimin aklındaki geçicilik (Gastarbeiter=misafir işçiler) düşüncesi, devletlerin de politikasının benzer şekilde gelişmesine neden olmuştur. Bu geçicilik düşüncesi, vatandaşlık tercihinden ekonomik yatırım anlayışına, eğitimden evlilik tercihine kadar birçok alanda en etkili unsur olagelmıştır. Göç edilen ülkenin yöneticileri, tekrar kendi ülkelerine dönecekler düşüncesiyle göçmenlere yönelik bir politika oluşturmazken, Türkiye'nin izlediği anlayış da aynı düzlemde gelişmiştir.

Yurtdışına giden bu insanlar yaşadıkları ülkelerde birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Sorunların çözümü noktasında ise genelde yalnız bırakılmışlardır. Dilini bilmedikleri, kültürünü tanımadıkları bir ülkede bir yandan en kısa sürede geri dönecekleri anavatanlarının hayallerini kurarken diğer yandan hayatın devam ettiği gerçeği üzerinden kendilerine sosyal yaşam alanları oluşturmuşlardır. Bunu yaparken Türkler, aynı zamanda çalıştıkları ülkelerde birlikte yaşamının formüllerini de üretmeye çalışmışlardır.

Resmi rakamlara göre 2,5 milyonu aşan (DESTATIS, 2011a) Türk nüfus, Federal Almanya'da yaşayan yabancı nüfusun en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Almanya'daki diğer göçmen gruplarla benzeşen birçok ortak sorunları bulunan Türklerin değişik sebeplerle diğer göçmenlerden farklılıkları da göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların en önemlilerinden biri şüphesiz anadile olan hâkimiyet konusudur.

Fishman (1972) özellikle Amerika'yı esas alarak ortaya koyduğu üç nesil modelinde İngilizce konuşmayan göçmen bir ailenin üç nesil sonunda tamamen

İngilizce konuşan bir nesle dönüştüğünü vurgulamaktadır. Dorian (2006) da aynı sonuca vararak üç veya dört nesil sonunda göçmen ailedeki iki dillilik veya çok dilliliğin sona ererek yerini yaşanan ülkenin diline bıraktığını belirtmiştir. Ancak Almanya'da yaşayan Türkler söz konusu olduğunda bu tezler şimdilik geçersiz kalmaktadır. Bu yönde Türklerle ilgili Fransa'da yapılan karşılaştırmalı bir araştırmaya göre Türklerin entegrasyon veya asimilasyona karşı en fazla direnç gösteren göçmen topluluk olduğu iddia edilmiştir (Danış ve İrtiş, 2008).

Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin 2006 yılında yapmış olduğu araştırmalara göre AB üyesi ülkelerde 4 milyon 200 bin Türkiye kökenli kişi yaşamaktadır. Bunlara Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'da yaşayan yaklaşık 970 bin Türk soydaş da eklendiğinde sayı 5 milyon 200 bini bulmaktadır Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan bu Türklerin yaklaşık %50'sinin (TAM, 2007) yaşadıkları ülkelerin vatandaşlığına sahip olduğunu düşünürsek Türkçe önemli bir AB dili haline gelmektedir. Avrupa'da Türkçeyi ana dili olarak konuşan bu insanların sayısını göz önünde bulundurduğumuzda Türkçe'nin Avrupa'da anadil olarak en çok konuşulan diller arasında yer aldığı rahatlıkla görülebilir.

Yukarıda da belirtildiği üzere sayılar Türkçe'nin AB içindeki önemini ve bir azınlık dili olarak da yasal statüsünün mevcut uygulamadan farklı olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ancak uygulamalar bunun tam tersini göstermektedir. 2000'li yıllarda değişen göçmen politikaları, nüfus projeksiyonlarının ortaya koyduğu azalan ve yaşlanan Avrupalı nüfus ve ekonomik krizlerle birlikte Avrupa ülkelerindeki çok kültürlülük politikalarındaki değişimler göçmen dillerine yönelik politikaları da etkilemektedir. Değişen bu politikaların iyi bir değerlendirmesinin yapılması son derece elzemdir. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın ana dillerini korumaları, gelecek nesillere aktarmaları ve kültürel değerlerine sahip çıkma bilincinde olmaları hem onlar hem Türkiye için çok önemlidir.

Bu çalışmada ilk olarak göç olgusu ve göçün tarihsel seyri üzerinde durulmaktadır. Göç ve göçmenlerle ilgili kavramsal çerçeve açıklandıktan sonra son dönemde değişen göçmen politikalarının dile etkisi bağlamında Türklerin sosyal

yaşamlarına yansımaları ele alınacaktır. Tezde Almanya'nın göçmen dillerine yönelik politikaları Türkçe bağlamında genelleştirilerek incelenmiştir.

Birçok araştırmaya konu olan Türklerin Almanya'da kendi kültürlerini şimdiye kadar nasıl korudukları meselesi, bu çalışmada dil bağlamında ele alınmakta ancak bunun sosyal yaşama etkileri üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca son dönemde değişen algılar ve göçmen politikalarının etkileri hakkında Almanya üzerinden bir söylemle Avrupa'da Türkçenin geleceği üzerine bazı gerekçeli tahminler yapılarak alınması gereken bazı önerilere çalışmanın sonuç kısmında değinilmektedir.

I. BÖLÜM

TEZİN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. Tezin Konusu ve Amacı

Azınlık toplumların karşılaştıkları en büyük problemlerden biri şüphesiz kendi kültürel kimliklerini yaşama ve daha sonraki nesillere aktarma sorunu olmuştur. Özellikle modern devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte baskın olan unsurların (genellikle çoğunluk kesimi oluşturan etnik grubun) istekleri doğrultusunda oluşan kurumsal yapılar azınlıkları göz ardı etmiştir (Dorian, 2006; Nohl, 2009; Yağmur, 2010). Ulus-devlet anlayışının bir sonucu olarak tek dile verilen önem neticesinde azınlıkları baskın olan unsur içerisine dâhil etmenin en önemli yolunu okul ve askerlik gibi kurumsal yapılar oluşturmuştur (Dorian, 2006). Bu yapıların temel hedefi ise yukarıda belirtildiği üzere aynı dili konuşan bir ulus oluşturma çabasıdır. Geçmişte bu ulus-devlet anlayışı içerisinde asimile olmakla karşı karşıya kalan yerli azınlıkların (Hornberger, 1998) benzer sorunlarıyla bugün göçmen topluluklar karşılaşmaktadır.

Yoğun işçi göçü nedeniyle Avrupa'nın ancak 1950'li yıllar sonrasında karşılaştığı kültürel çeşitlilik olgusunda Amerika'nın erken dönemde çok farklı bir deneyimi vardır. Bugün Amerika diller mezarlığı olarak tanımlanmaktadır (Richard Alba ve Stowell, 2004). Sadece bu tanımlama bile Amerika'nın diğer kültürleri kendi içinde eritme konusunda ne kadar hünerli olduğunu gösterir mahiyettedir. Bu durumu en iyi şekilde açıklayan teorilerden biri Fishman'nın üç nesil modelidir.

Fishman (1972) bu teorisinde özellikle Amerika'yı esas alarak İngilizce konuşmayan göçmen bir ailenin üç nesil sonunda tamamen İngilizce konuşan bir nesle dönüştüğünü vurgulamaktadır. Göçmen birinci nesil hem kendi dilini kullanırken hem de toplum dilini öğrenmeye çalışmakta, ikinci nesil iki dilli olmakta, üçüncü nesil ise yaşanan ülkenin dilini konuşan tek dilli bir topluluk haline dönüşebilmektedir. Avrupa ve Amerika'dan çok sayıda örnekle bu tezler savunulmaktadır. Geçicilik düşüncesinin yanında tarihsel olarak da kanıtlanmış olan

böylesi gerçekler Alman eğitimcileri, Türklerin de sosyal uyum ve dil sorunlarının zamanla çözüleceği yönünde bir varsayıma götürmüştür. Belki bu sebeple de yabancı öğrencilerin eğitim sistemi içerisine adaptasyonu ve onların ihtiyaçları yönünde herhangi bir çalışma yapılmamıştır (Canbulat, 2009). Ancak beklentilerin aksine Almanya da dâhil olmak üzere Avrupa’da yaşayan Türkler yaşadıkları toplumun içerisinde kaybolup gitmemiş, dillerini hala unutmamış ve dördüncü kuşağın olmasına rağmen büyük bir kısmı kültürlerini devam ettirmemiştir.

Göçün başlangıcından günümüze dil bağlamında bu var olma başarısını sağlayan sosyal ve sistemik unsurları ortaya koymak ve varsa bu unsurlardaki değişimin etkileri hakkında öngörülerde bulunmak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede temel varsayımımız “Almanya’nın uygulamaya koyduğu entegrasyon politikalarının dile (Türkçe kullanımına) etkisi neticesinde yeni yetişen neslin Türkçe ile ilişkisi ve dil kullanım alışkanlıkları büyük ölçüde etkilenecektir.”

Bu varsayımdan hareketle konunun anlaşılabilmesi için,

- 1- Göçün üzerinden 50 yıl geçmiş olmasına rağmen kültürün temel taşıyıcısı olan dilin (Türkçe’nin) hala Almanya’da Türkler arasında kullanılıyor olmasını sağlayan unsurlar nelerdir?
- 2- Bu unsurlar günümüzde hala etkisini sürdürmekte midir?
- 3- Almanya’nın entegrasyon politikaları Türkçe’nin geleceğini ve Türklerin sosyal yaşamını ne şekilde etkileyecektir?

sorularının cevabı gerek istatistiksel raporlarda, gerek yapılan araştırma sonuçlarında gerekse yazılı dokümanlarda aranacaktır.

Bu çalışmanın amacını ortaya koymaya çalışırken öncelikle çalışmanın ne olmadığını da söylemek yerinde olur. Çünkü göç alan ülkelerde göçmenlerin dil ve kültürünün korunması konusunda yapılan çalışma ve tartışmalar büyük oranda eğitim sistemi odaklı yapılmaktadır. Bu tartışmaların konuları ise iki dilli eğitimin

olabilirliği, birbirine ve öğrencinin başarısına etkisi, niceliği, niteliği ve getirileri üzerinedir. Büyük ölçüde dilbilimin alanına giren ancak günümüz Almanya'sında siyasi olarak yaklaşılan bu konulara bu tezde değinilmeyecektir. Bu sebeple bu tez, "ikinci dilin gelişmesinde anadil çok önemlidir" (Bell, 1995) "ana dilin bilinmesi ikinci dilin öğrenilmesine katkı sağlamaz" gibi tamamen dil bilimcileri ilgilendiren ve yargıya varabilmek için daha derinlemesine araştırmalar yapılmasını gerektiren amaçlara ulaşma çabasında değildir. Her iki yargıyı da savunan birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak çalışmalar sınırlılıkları sebebiyle karşıt görüşlerin savunucuları tarafından yeterli görünmemektedir. Ayrıca göçmenlerin veya azınlıkların dil eğitimi konusu genellikle politik alanda ele alınmakta ve dilbilimden ziyade siyaset veya kamu yönetimi gibi alanların egemen olduğu görüş çerçevesinde muameleye maruz kalmaktadır. Bu tezin konusu Almanya'daki göçmen politikalarının dile etkisi bağlamında Türklerin sosyal yaşamlarındaki etkilerinin incelenmesidir.

1.2. Tezin Önemi

Şüphesiz günümüzdeki göç hareketleri ile geçmişte yapılan göçler arasında farklar bulunmaktadır. Türklerin tarih boyunca yaşamış oldukları göç serüveni yeni yerleşim yerlerini yurda dönüştürme şeklinde olmuşken Avrupa'ya yapılan göç belirli bir süre para kazanıp dönme amacını taşımaktaydı. Ancak süreç beklenilenin aksine kalıcı bir duruma dönüşmüş ve bu kalıcılık olgusu farklı sorunları da beraberinde getirmiştir.

T.C. Anayasasının 62. maddesi 'Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gerekli tedbirleri alır' demektedir.

Bu ifade açıkça yurtdışında yaşayan vatandaşlarının durumu ile ilgili devlete birçok görev yüklemektedir. Göçün başlangıcında her ne kadar olaya işsizlerin istihdamı ve döviz kapısı olarak bakılsa da devlet bu görevini yerine getirmek

amacıyla bir takım adımlar da atmıştır. Göçmenlerin ihtiyaçlarının zaman içinde daha görünür hale gelmesi ile birlikte çocukların eğitimi ve Türkçe konusu göçmenlerin sorunları arasında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. “Zira eğitim, sadece içinde bulunulan zaman dilimini içine almayan, etkileri daha sonraları da devam eden ve insanın tüm hayatını kapsayan bir olgudur” (Yıldız, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti, eğitim ve kültürel konuların Türkler arasında bir problem olarak ortaya çıkması üzerine ilk defa öğretmen ve din görevlisi göndererek vatandaşlarının bu ihtiyaçlarının karşılanması ve anavatanlarına bağlılıklarının devamının sağlanması için çalışmaya başlamıştır.

Bu süreçte elbette Türkçeye büyük ağırlık verilmiştir. Sadece Türk tarafı değil aynı zamanda Alman tarafı da anavatanlarına geri dönecekler düşüncesiyle eğitim konusunda çocukların Türkiye’deki eğitim sistemine daha kolay adaptasyonlarını sağlayacak adımlar atmışlardır. Gerek Türkiye’den göç edenlerin kendine has durumları gerekse dernek merkezlerinde, camilerde ve okullarda devam eden anadil ve Türkçe Türk Kültürü dersleri bugüne kadar Türkçe’nin vatandaşlarımız arasında hala kullanılıyor olmasının önemli nedenlerini oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinde bugün devlet, bu vatandaşlarının taleplerini ve onlarla olan iletişimini resmi dil olan Türkçe üzerinden sağlamaktadır. Toplantılarda, konferanslarda ve birçok siyasi konuşmada Türk diasporasından bahsedilerek nicelikli çoğunluğun aynı zamanda nitelik olarak da güçlendirilmesi beklenmektedir. Nitelikli güce dönüşmesi beklenen-istenen bu kesim ne kadar daha devleti ile iletişimini Türkçe sağlayacaktır? Kültürel varlıklarını sürdürerek ne kadar daha anavatanları ile olan bağlarını güçlü tutacaklardır? Şimdiye kadar yurtdışında yaşayan vatandaşa yeteri kadar hizmet ve rehberlik yapmadığından bahsedilen Türkiye Cumhuriyetinin bu soruların cevabını bilerek ve gerekli önlemleri alarak çalışmalar yürütmesi elbette önemlidir.

Günümüzde farklı kültürel gruplar aynı toplumda bir arada bulunabilmektedir. Bu birlikte bulunma durumu her iki kültürün birbirini etkilemesi gibi bir sonucu beraberinde getirmektedir. Bu etkileşimin çok farklı boyutları bulunmaktadır ve konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu boyutların açıklanması oldukça önemlidir. Çünkü etkileşimin farklı boyutları göz önünde bulundurularak devletler politikalar üretmekte ve bu politikaları uygulamaya koymaktadır.

Bugün Almanya, entegrasyon politikaları adı altında bazı geçmişte uygulamış olduğu politikalarından farklı adımlar atmaktadır. Çok uzun süre göçmenlerin uyumuna yönelik herhangi bir adım atmayan, göçmen ülkesi olduğu gerçeğini kabul etmeyerek başını kuma gömen Almanya'nın 2000'li yıllara gelindiğinde göçmenlere özellikle de Müslüman Türklere bakış açısı değişmiştir. Değişen bu bakış açısıyla ele alınan entegrasyon politikaları göçmenlerle ilgili hemen hemen her alana nüfuz etme amacını gütmektedir. Bu politikalarından vatandaşlık kanunu, aile birleşimine getirilen kısıtlamalar, eğitim sistemi ve göçmen diline karşı tutum ile din alanındaki uygulamalara bakıldığında bu nüfuz etme çabası gayet iyi okunabilir.

Entegrasyonun taraflar açısından ne şekilde algılandığı ve uygulanan politikaların ne kadar entegrasyon kavramının içinde kaldığı konusu oldukça önemlidir. Bu konuda Almanların ünlü sosyologlarından Esser'in belirttiği "kuşaklar arttıkça Alman kültürünü benimseme düzeyinin artacağı ve Türk kültürünü devam ettirme düzeyinin düşeceği, böylece daha çok asimilasyona yaklaşılabileceği" iddiası Alman toplumunda kabul görmektedir (Akt. Şahin, 2010a). Her ne kadar Esser bu durumu entegrasyon olarak ifade etse de Şahin (2010a) bu sürecin kendiliğinden gelişen bir süreç olmadığını, Almanya'da bunun yasal düzenlemeler ve politik duruşlarla hızlandırıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla entegrasyon politikaları adı altına müdahale edilen alanların, amaç ve hedeflerin bilinmesi politika üreten kişi, kurum ve kuruluşlar için oldukça önemlidir.

1.3. Tezin Yöntemi

Bu çalışma ulaşmayı hedeflediği amaç gereği iki farklı boyuta sahiptir. Birincisi günümüze kadar Türk dilinin ve kültürünün Almanya'daki Türkler arasında korunup yaşanmasını sağlayan unsurların betimlenmesi, ikincisi ise bugün uygulanan politikaların dile etkisi bağlamında Türklerin sosyal yaşamındaki değişmelerin tespit edilmesidir. Tezin ikinci kısmı bir alan araştırması ile de desteklenebilecek bir konudur ancak bu tezde gerek zaman gerekse maddi olanaklar nedeni ile tezin ikinci kısmı için bilgiler daha önce yapılmış araştırma sonuçları ve istatistikler üzerinden ele alınmıştır.

Betimleyici ve durum saptayıcı nitelikteki bu çalışmada doküman incelemesi yapılmış, bu bağlamda da gerek yazılı literatürden gerek istatistiklerden, gerek araştırma sonuçlarından gerekse teorik eserlerden faydalanılmıştır. Konu ile ilgili yapılan literatür taraması sonrasında kullanılmasına karar verilen dokümanlar, göçün tarihi, göçmen politikaları, dil politikaları ve bunun sosyal yaşam alanındaki yansımaları kategorileri altında sınıflandırılarak kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç

Göçün birçok bilim dalının inceleme alanına girdiği ve bu nedenle çok farklı tanımlarının olduğu bilimsel kaynaklar incelendiğinde görülmektedir. Bilim dallarının kendilerine has ilgi alanları, göç kavramına bakış tarzları göçün tanımındaki çeşitliliği normal kılmaktadır. Genel anlamda göç insanların tek başına veya gruplar halinde bir yerden başka bir yere gitmeleridir. Ancak mekânsal yer değiştirmenin yanında göçün ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve bireysel yönleri de bulunmaktadır. Göç, kaynağına (göç veren ülke) ve hedefine (göç alan ülke) olan etkileri nedeniyle, iktisat, sosyoloji, nüfus bilimi, siyaset bilimi, eğitim bilimleri, uluslararası ilişkiler ve hukuk gibi pek çok bilim dalının konusu durumundadır.

Göç kişilerin veya toplu halde grupların gelecek yaşantılarının bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere çeşitli nedenlerle buldukları yerden ayrılarak başka bir yere yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayı olarak tanımlanmaktadır (Demir, 1997). Yalçın (2004, s. 13) göçü “ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi” olarak tanımlamıştır. Marshall’a (1999, s. 685) göre ise “göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir”. Kısaca göç, birbirlerini tanıyan, aynı kültürel değerlere sahip olan homojen bir grubun içerisinden ayrılarak daha farklı bir grubun içerisinde yaşamak üzere geçici-kalıcı, ülke içi veya dışı yer değiştirme tecrübesidir.

Nedeni ve yönü ne olursa olsun göç, bireyden topluma yaşamın tüm alanlarını etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini de geliştiren bir süreçtir (Castles ve Miller, 2008, s. 30) Kültürlerarası iletişim sürecinin önemli bir nedeni olarak kabul

edilen göç kavramı kültürlerin birbirleriyle karşılaşmalarına ve etkileşime girmelerine neden olmaktadır.

Tarih boyunca insanlar çeşitli sebeplerle yaşadıkları mekânları değiştirerek farklı yerleşim yerlerine gitme yolunu tercih etmişlerdir. Bu yer değiştirme süreci daha önce birbirlerini tanımayan, dili, dini, teni, kültürü ve değer algıları farklı olan iki ve daha fazla toplumun karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. İşte bu karşılaşmada her iki toplumun birbirini etkileme süreç ve düzeyi göç ve göçmenlik konularının vazgeçilmez tartışma konularını arasında yer almaktadır.

Her göçmen toplumun karşı karşıya kaldığı durumlar Türk toplumu için de konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Almanya’da da göçmenler söz konusu olduğunda kültürleşme, çokkültürlülük, entegrasyon ve asimilasyon kavramları üzerinden tartışmalar alevlenmektedir.

2.2. Göçmenlik Olgusu ve Kültürel Etkileşim Kavramları

Bugün göçün bir sonucu olarak dünya genelinde birçok ülke hiç olmadığı kadar kültürel çeşitlilik kazanmıştır. Avrupa’da kültürel çeşitliğin iki temel nedeni vardır (Canatan, 2009). Birincisi belirli bir toprak parçası üzerinde yoğunlaşmış, büyük ölçüde daha önceden kendi yönetim alanına sahip olan azınlıkların yeni oluşan devletlerin sınırları içerisinde kalması sonucu ortaya çıkan ulusal azınlıklardır. İkincisi ise ülke sınırları dışından gelen göçmenlerdir (Canatan, 2009; Kymlicka, 1998). Bunun sonucu olarak farklı kültürel geçmiş ve değerlere sahip olan toplumlar bir arada yaşamaya başlamışlardır. Bugün kültürel çeşitlilik aile birleşmeleri ve sürekli devam eden bireysel göçlerle bir devinim halindedir.

Avrupa ülkelerindeki çeşitliliği ulusal azınlıklar ve göçmenlerle sınırlamak doğru değildir. Dini açıdan Katoliklik ve Protestanlık arasındaki fark bu çeşitliliğin önemli bir örneğidir (Canatan, 2009). Avrupa yönelik işçi göçünden farklı olarak 1990’lı yıllardan itibaren AB içerisinde serbest dolaşımın ürünü olan yer değiştirme hareketleri ise ayrı bir inceleme alanını oluşturan kültürel çeşitlilik unsurudur.

Farklı kültürlerin bir arada bulunması sonucunu doğuran bu durum, kültürlerinin birbirini etkileme düzeyi ve aynı yaşam alanı içerisinde farklılıkların ne kadar daha devam edeceği sorusu akademik tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Birçok durumda sayısal olarak, ekonomik ve politik güç anlamında birbirinden farklı olan bu toplumların kendileri ve birbirlerini etkileme süreçleri sosyal bilimlerde incelenmeye ve tanımlanmaya çalışılmaktadır (Berry, 1997). Bu etkileşimin daha iyi anlaşılması ve yorumlanabilmesi için etkileşimin taraflarını ve ülke politikalarını da dikkate alarak bazı kavramların sistematik bir şekilde açıklanması oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, göç olgusu nedeniyle ortaya çıkan etkileşimin kavramsal çerçevesi, söz konusu etkileşimin üç farklı boyutu göz önünde bulundurularak ele alınacaktır. Bu boyutlar;

- i. Etkileşimin Tarafları,
- ii. Etkileşimin Düzeyi,
- iii. Etkileşime Yönelik Politikalardır.

2.2.1. Etkileşimin Tarafları

Bu sınıflandırma ile aynı yaşam alanını paylaşan veya aynı ülke sınırları içinde belli bir düzeyde iletişim ve doğal olarak etkileşim halinde bulunan **kültürler** ve bu **kültürlere sahip birey ve toplumlar** kastedilmektedir.

Bu çalışma özelinde etkileşimin tarafları olan kültürel yapılar şu şekilde sınıflandırılmıştır. İlk olarak, ülke sınırları içerisinde devletin kuruluşunda asli unsur kabul edilmiş olan çoğunluk (majority) **ev sahibi toplum** ve bu çoğunluğun kültürü (dili, dini, değer algıları vs.) **ev sahibi toplumun kültürü** (Nelson ve Makdela 2000'den uyarlayan Şahin, 2010b) olarak ifade edilmektedir. Aynı ülke sınırları içerisinde devletin kuruluşunda var olduğu halde asli unsur olarak kabul edilmeyen azınlıklar ve kültürleri (minority) **ulusal azınlık** (Kymlicka, 1998) ve ulusal azınlık kültürü şeklinde tanımlanmıştır. Ülke sınırları içine sonradan dâhil olan göçmenler (minority) ise bu çalışmada Kymlicka'nın (1998) tanımı kullanılarak **etnik gruplar**

veya göçmen azınlıklar olarak yer almaktadır. Kymlicka (1998) iki azınlık grubun birbiri ile farkını ortaya koyarken ulusal azınlıkların kendi topraklarının olduğunu ve dolayısıyla ülke içinde bir özerklik talebinde bulunma ideallerinin olabileceğini söyler. Göçmen azınlıkların ise böylesi bir hedefinin olmadığını onların kendi etnik kimliklerinin daha fazla tanınmasının peşinde olduklarını ifade eder. Aynı zamanda etnik gruplar için bu süreç bir gönüllüğün sonucu iken, ulusal azınlıklar için bir zorunluluktur.

Bu arada azınlık kavramı bu tezde, uluslararası hukukta yer alan bireysel hakların yanında kolektif haklara sahip olan gruplar olarak değil sosyolojik açıdan çoğunluğu oluşturan toplumsal yapıdan farklı etnik veya dini toplulukları olarak ifade etmek için kullanılmıştır.

2.2.2. Etkileşimin Düzeyi

Farklı kültürlerin aynı yaşam alanı içerisinde bariz bir şekilde karşılaşmasına neden olan göç olgusu kültürel değişim konusunu da dikkate alınması gereken bir husus haline getirmektedir. Daha önce karşılaşmadığı farklı değer algıları ve kültürlerle bir araya gelen iki toplum kendi konumlandırmasını yapmak zorundadır. Bu konumlandırma kültürel farklılıkların açık bir şekilde görünmesini sağlarken aynı zamanda diğer kültürle olan ilişkinin de bir başlangıcını oluşturur. Kültürlerarası bilme ve farkında olma ile başlayan süreç yavaş yavaş değişim ve etkileşimi de beraberinde getirir. Ev sahibi kültür ile göçmen ve azınlıkların kültürleri arasındaki etkileşim, kültürel değişimin düzeyine bağlı olarak literatürde geniş bir yelpaze de ele alınmıştır.

2.2.2.1. Kültürleşme (acculturation)

Kültürlerarası değişim ve etkileşiminin bizzat kendisini tanımlamak için kullanılan kavram **kültürleşmedir** (acculturation). Kültürleşme Redfield, Linton ve Herskovits (1935, s. 145) tarafından: “farklı kültürlere sahip toplulukların ilk elden ve sürekli ilişkilerinin bir sonucu olarak her iki topluluğun kültürel anlayışında meydana gelen değişiklik” olarak ifade edilmiştir. Şahin (2010a) ise kültürleşmeyi

kültürel açıdan yeni toplumun kültürü ile etnik kültürün etkileşimi şeklinde açıklamıştır. Her iki tanımda da kültürleşme kavramı kültürlerin birbirini etkilemesi bağlamında nötr olarak tanımlanmış ve her iki toplulukta da değişimi öngören bir kavram olarak ifade edilmiştir. Ancak pratikte kültürleşme bir topluluğun diğerinin kültürünü daha çok etkilemesi sonucu doğurmaktadır (Berry, 1997).

Bu etkileşimin sonucunda da gerek Berry (1997), gerekse Esser (2000) dört farklı durumun ortaya çıkabileceğini iddia etmektedir. Bunlar bireylerin kendi kültürel kimliklerini korumak istememeleri ve sürekli baskın kültürle iletişim ve etkileşim halinde bulunmalarının sonucunda ortaya çıkan **asimilasyon**, kültürel değerlerin korunması ve diğer kültürle iletişimin kesilmiş olmasını nedeniyle oluşan **ayrışma (segrasyon)**, hem asli kültürün korunup hem de diğer kültürle irtibatın devam etmesi durumunda **entegrasyon** ve her iki kültürün de benimsememesi durumu olan **marjinalleşmedir**.

Bazı çalışmalarda çok farklı şekilde açıklanmakla birlikte yukarıda sözü edilen tanımdan hareketle bu tezde kültürleşme kavramı bir ucunda çok kültürlülüğün olduğu diğer ucunda ise asimilasyonun bulunduğu kültürel değişimin en geniş yelpazesi olarak algılanmaktadır. Bu çerçevede tezde, ev sahibi kültürün diğer kültür ile karşılaşması ile başlayan değişim/etkileşimin tümü kültürleşme olarak tanımlanırken etkileşimin düzeyine göre kültürleşmenin boyutlarını oluşturan ve yukarıda ifade edilen kavramlar ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.2. Asimilasyon

Asimilasyon, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme sürecinin sonu” olarak tanımlanır. Chicago Okulunun temsilcileri tarafından ileri sürülen ifadesiyle asimilasyon “kişilerin ve grupların, diğerlerinin hatıralarını, duygu ve düşüncelerini, tutumlarını edindikleri, onlarla yaygın bir kültürel hayatta birleşerek tecrübelerini ve tarihlerini paylaştıkları bir nüfuz etme, yayılma ve nihayet benzeşme süreci” şeklinde tanımlanmıştır (R.

Alba ve Nee, 1997; Şan ve Haşlak, 2012a). Toksöz (2006) ise asimilasyonu “göçmenlerin toplum içinde dağıtılması, özümsemesi ve sonunda göç alan toplumdaki ayırt edilemez hale gelmesi” şeklinde tanımlamaktadır. Taft’a (Akt. Yalçın, 2002) göre ise asimilasyon kısaca yeniden sosyalleşmedir ve davranışlardaki değişimlerden, içinde yaşanılan toplumun normlarıyla üyeliğini kazanmaya kadar bir dizi psikolojik faktör içerir.

Asimilasyon kavramı ve asimilasyonun nasıl olduğuna dair en önemli çalışmalardan birisi Gordon’a aittir. Gordon bu çalışmasında asimilasyonun farklı boyutlarını açıklayarak asimilasyonu bir sonuç değil süreç olarak ele almıştır. Gordon’a göre asimilasyon süreci yedi aşamada sonuçlanmaktadır (Şan ve Haşlak, 2012b).

Bir anlam karışıklığı olmaması için yukarıdaki tanımlarda da olduğu gibi bu tezde asimilasyon kültürel değişim sürecinin sonu olarak kullanılmaktadır. Gordon ise sonu asimilasyon olan bu süreci genel olarak ele almış ve aşağıda belirtilen aşamaları ortaya koymuştur.

Tablo 1 : Gordon'un Asimilasyon Süreci Şeması

Süreç	Asimilasyon Aşamaları
1- Yerli toplumun kültürel öğelerine doğru dönüşüm	Kültürel ve davranışsal asimilasyon
2- Birinci grup bazında, geniş çaplı yerli toplumun kulüplerine ve kurumlarına giriş	Yapısal asimilasyon
3- Yaygın karışık evlenmeler	Evlilikle asimilasyon (amalgamasyon)
4- Yerli topluma dayalı birliktelik anlayışının geliştirilmesi	Tanımlamaya dayalı asimilasyon
5- Önyargıların yok olması	Kabullenilmiş durum asimilasyonu
6- Ayrımcılığın yok olması	Kabullenilmiş davranış asimilasyonu
7- Güç ve değer çatışmalarının yok olması	Vatandaşlık asimilasyonu

Gordon’a göre asimilasyon sürecinde en önemli eşik yapısal asimilasyondur. Bu eşik aşılması halinde diğer aşamalar onu takip eder (A. Kaya ve Kentel, 2005).

2.2.2.3. Entegrasyon

Entegrasyon kelime olarak farklı parçaları, özelliklerini kaybetmeden yeni bir bütün haline getirmektir. Sosyolojik olarak ise aynı yaşam alanı içindeki azınlık ve çoğunluğun birbirine uyum sağlama süreci olarak ifade edilmektedir. Toksöz (2006) entegrasyonu “bir toplumda var olan değişik etnik ve sosyal grupların o ülkede mevcut tüm olanaklara eşit erişimi ve aralarında sürtüşme olmaksızın uyumlu bir yaşam sürmesi” olarak tanımlamaktadır.” Şahin (2010b) ise Berry ve Esser’den farklı olarak entegrasyonu çoklu entegrasyon bir başka deyişle çokkültürlülüğe yakın bir etkileşim olarak tanımlamaktadır.

Bazı çalışmalarda çokkültürlülükle aynı anlamda kullanılmakla birlikte entegrasyon bazı tanımlamalarda ve politik uygulamalarda kültürleşme yelpazesinin asimilasyona daha yakın kısmında yer alabilmektedir. Hatta Brubaker (2001) asimilasyon kavramının karşılığı olarak Avrupa’da entegrasyon kavramının kullanıldığını belirterek iki kavramı aynılaştırır.

Almanya’nın uygulamış olduğu entegrasyon politikalarına temel oluşturduğu düşünülen Esser’in sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon kavramları da üzerinde önemle durulması gereken hususlar içermektedir. Esser’e (Şahin, 2010a) göre entegrasyonun iki boyutu bulunmaktadır: Sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon.

Sistem entegrasyonu ev sahibi toplum ile göçmen azınlık çok büyük bir gerilim olmadan göçmenlerin topluma dâhil edilmesidir. Göçmen azınlıklar yasalara uygun davrandıkları, iş sahibi olup ekonomiye katkı sağladıkları ve vergilerini ödedikleri sürece sisteme entegre olmuşlardır. “Bu üyelerin çok iyi dil bilmeleri ya da içinde buldukları toplumun kültür ve geleneklerine uyum sağlamaları ya da bu toplumun üyeleri ile bağlantı kurmaları ve etkileşim içinde olmaları da gerekmemektedir” (Şahin, 2010a). Sosyal entegrasyon da ise sistem entegrasyonundan farklı olarak göçmenlerin yeni topluma uyumu sadece yasal sorumluluklar açısından veya ekonomik olarak değil diğer sosyal ve kültürel alanları da kapsayacak şekilde ele alınmaktadır.

Berry'nin azınlık topluluklar (veya azınlık toplum üyesi birey) açısından kültürleşme stratejilerinin sonucu olarak açıkladığı asimilasyon, ayrışma, entegrasyon ve marjinalleşme kavramlarını Esser sosyal entegrasyonun görülüş şekilleri olarak belirlemiştir. Esser'e göre, sosyal entegrasyon bu stratejilerden daha çok asimilasyon veya ayrışma şeklinde görülmektedir.”

Gordon'un asimilasyonun boyutlarını kültürel ve yapısal olarak ayırdığı gibi marjinalleşme, ayrışma, entegrasyon ve asimilasyon kavramları da toplumların etkileşim düzey ve niteliklerine göre farklı ön atıflar alabilmektedir. Buna göre her etkileşim stratejisinin yapısal, sosyal, kültürel ve duygusal boyutu bulunmaktadır (Becker, 2008). Farklı bakış açılarına göre entegrasyonun çok farklı biçimleri literatürde yer almaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Esser sistem ve sosyal olarak entegrasyonu iki farklı şekilde incelerken, Martikainen (2010) entegrasyonu kültürel, yapısal ve politik olarak üçe ayırmaktadır. Goldman (1964) gettolar gibi iki toplumu birbirinden ayrı tutan yapıların yok olmasını ifade eden fiziksel entegrasyondan bahsetmektedir.

2.2.2.4. Çokkültürlülük

Asimilasyon kavramının 1960'lı yıllardan itibaren negatif algılanması ve özellikle bu kavramdan yola çıkan politik uygulamaların eleştirilmeye başlanması ile birlikte etkileşim düzeylerini açıklayan diğer kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kavramlardan birisi de **çokkültürlülüktür**. Yalçın'a göre (2002) bunun temel nedeni, “yüzyıllar süren ve yabancıların yerli topluma tam asimilasyonu amacını güden politikaların 1960'lı yıllarda iflas etmesi ve yabancılar sorununa yeni çözümler aranmasıdır.

Toksöz (2006, s. 37) çokkültürlülüğü “etnik veya diğer farklılıkların tolere edilmesi veya desteklenmesine bağlı olarak farklı kimliklere sahip grupların heterojen ama istikrarlı bir toplumda bir arada yaşamaları” şeklinde tanımlamıştır. Joppke (Akt. Yalçın, 2002)'ye göre ise “çokkültürlülük, etnik, ırksal, dinsel ve cinsiyet farklılıklarına dayalı grupların tanınması ve eşit haklara sahip olmasıdır.”

Çokkültürlülük ile ilgili söylemlerin ortaya çıkışı o dönemdeki insan hakları hareketi ile ilişkilendirilmektedir (Yalçın, 2002). Çokkültürlülük kavramı yirminci yüzyılın sonuna doğru en popüler söylemlerden birisi haline gelmiştir. Azınlıkların kendi kültürel değerlerini yaşatma ve yansıtma fırsatının sağlanması şeklinde ifade edilebilecek bu kavram azınlıklara bazı platformlarda kendi kimliklerini müzik ve festivallerle göstermelerinin sağlanması şeklinde görülmeye başlanmıştır (Kaya & Kentel, 2005). Bu hareket II. Dünya Savaşı sonrası kitlesel göç hareketleri ile karşılaşan Batı Avrupa ülkelerine de yayılmış ve göçmen grupların kültürel farklılıklarını korumada uygulanan politikaları da kapsar hale gelmiştir (Yalçın, 2002).

Çokkültürlülüğe yapılan eleştiriler biri çok kültürlülük anlayışının etnik grupları gettolaşmaya sevk ettiği yönündedir. Dolayısıyla bu insanlar vatandaş olarak tüm haklardan eşit bir şekilde yararlanamamaktadır (Yalçın, 2002).

2.2.2.5. Ayrışma (*Segrasyon*) ve Marjinalleşme

Segrasyon, her iki kültürün birbirinden farklı fiziksel ve sosyal yaşam alanları oluşturması ve kültürel iletişimlerini en aza indirgemesidir (Berry, 1997; Friedrichs, 1998; Musterd, 2011). Göçmenlerin aynı şehir içinde farklı bir yaşam alanlarında hayatlarını sürdürmeleri fiziksel ayrışmanın çok önemli bir örneğidir. Azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bu mekânlara ise getto ve banliyö gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Mekânsal ayrışma segrasyonun bazen bir sonucu iken bazen de sebebini oluşturmaktadır. Gettolaşma, yani göçmenlerin belirli şehrin sadece belirli bir bölgesinde (ev sahiplerinin tutumu, kira ve benzeri ekonomik gerekçelerle) ev bulma imkânına sahip olabilmeleri (Friedrichs, 1998; Musterd, 2011) sonuç olarak fiziksel segrasyonu ortaya çıkarırken iş bulma imkânları ve etnik marketlerin bu alanlarda oluşması gibi gerekçelerle ayrışmanın sebebi konumundadır.

Segrasyonun sosyal boyutunda ise okul hayatından, evliliğe ve iş yaşamına kadar hayatın farklı sosyal alanlarda her iki toplumun iletişimi kesmesi ve kendi sosyal yaşam alanlarında hayatlarını sürdürmeleri yer almaktadır.

Marjinalleşme ise aynı yaşam alanını paylaşan kişi veya grupların her iki kültürden de uzaklaşması olgusudur.

Göçmenlerin kendilerini birden çok yere ait hissetmelerini açıklayamayan klasik teorilerin üzerine ulusötesi göç ve ulusötesi bağ kavramları ortaya çıkmıştır. Bu kavramla birlikte göçmenlik olgusunun göç eden topluluk açısından yerleşiklik kazanmasına rağmen yolculukların kısa süreli ve ucuz olması, yeni teknolojilere bağlı olarak iletişim araçlarının gelinen ülke ile sürekli bir iletişime izin vermesi kişinin tek bir ülkeye bağlı olduğu düşüncesinin zayıflamasına neden olabilmektedir (Castles ve Miller, 2008; Toksöz, 2006). Şahin (2010b), ulusötesi bağları incelerken yukarıda bahsedilen aktivitelerin yanı sıra çoklu entegrasyon için bir başka deyişle çokkültürlülük için vatandaşlık bağlamında çifte vatandaşlığı da ele almıştır.

2.2.3. Etkileşime Yönelik Politikalar

Kalıcı bir göçmen topluluğunu veya bir azınlık gurubunu sınırları içinde barındıran her ülke bu azınlık gruplarla ilgili bir bakış açısı ve politikaya sahiptir. Bu politikaların kaynağı ise göç ülkeleri olarak ifade edilen başta Amerika olmak üzere Kanada ve Avustralya'dır. Amerika'nın yanında benzer özelliklere sahip Kanada ve Avustralya dünya üzerindeki yasal göç hareketlerinin neredeyse yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır (Kymlicka, 1998, s. 42). Bu nedenle göç ve göçmenlerle ilgili tartışma ve kavramların temel kaynağı genellikle Amerika olmuştur.

Asimilasyonist Politikalar

Castles ve Miller (2008) asimilasyonist politikaları göçmenlerin topluma tek yönlü bir adaptasyon süreciyle dâhil edilmesi olarak ifade etmiştir. Amerika'daki göç deneyiminin açıklanmasından hareketle üretilen bu teori temelde bir yerden bir yere göçü daha iyi yaşam koşullarına erişme çabası olarak düşünmekte ve dolayısıyla göç edenin geldikleri ülkenin yaşam tarzına tamamen uyum sağlayacağından hareket etmektedir. Bu nedenle klasik göç ülkeleri olarak bilinen güçlü ülkelerde başlangıçta asimilasyon yaklaşımı benimsenmiştir (Castles ve Miller, 2008). Bu ülkeler, 1960'lar öncesi ülkelerine gelen göçmenlerden kendi özgün geçmişlerini terk etmelerini ve

tamamen mevcut kültürel normları özümsemelerini beklemekteydi (Kymlicka, 1998, s. 42). Bu beklentinin temelindeyse göç edenlerin isteyerek, daha iyi yaşam koşullarına sahip olan bir ülkeye geldikleri ve dolayısıyla özümlenme beklentisi içinde oldukları düşüncesi yer almaktaydı. Doğal olarak kişinin yeni geldiği ülkede kendi ülkesinin kültürel ve politik bağlılığından vazgeçmesi ve yaşadığı ülkenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı içinde asimile olması beklenmektedir (Kymlicka, 1998, s. 42). Bu nedenle de asimilasyona kişisel bir tercih olarak bakılmış ve bu dönemde olumsuz bir anlam yüklenmemiştir.

Bu süreçte geliştirilen teorilerde Anglo-uyum (Anglo-Conformity) ve eritme potası (Melting Pot) metaforu kullanılarak asimilasyon teorisi politik uygulamanın da temelini oluşturmuştur (R. Alba ve Nee, 1997; Şan ve Haşlak, 2012a). Hatta anglo-uyum modeli olarak bilinen bu anlayış asimile edilemez görünen toplulukların (Kanada’da Çinlilere yönelik engellemeler ve Avustralya’daki yalnızca beyazlar ilkesi ile) göç etmelerine kısıtlamalar getirmiştir. Bu dönemde asimilasyon siyasi istikrarın temeli olarak görülmüştür (Kymlicka, 1998, s. 42).

Daha sonraları dünya genelinde asimilasyon politikaları popülaritesini yitirmeye başlamıştır. Kanada, Avustralya ve İngiltere gibi asimilasyoncu politikalar benimseyen ülkeler bu anlayışı terk ederek politik uygulamalarını daha esnek bir kavram olan entegrasyon üzerine kurmuşlardır. 1970’li yılların başında artan insan hakları hareketleri ve göçmen toplulukların baskısı sonucu bu ülkeler asimilasyonist politikalarından vazgeçmişlerdir. Ancak asimilasyonist politikaların uygulamadan kalkmasıyla asimilasyonun da ortadan kaybolacağı anlamına gelmemektedir.

Entegrasyonist Politikalar

Klasik göç ülkelerinde başlayan asimilasyon karşıtı düşünceler politik uygulamalarda da karşılığını bulmuştur. Büyük göç ülkeleri birer birer asimilasyon politikalarından vazgeçerek grup kaynaşmasını ön plana çıkaran entegrasyon politikalarını benimsemişlerdir. Her ne kadar birlikte yaşamın öncül şartı olarak grup kaynaşmasının önemine vurgu yapılsa bile amaç azınlıkları baskın kültürün içine çekmektir. Bu yönüyle entegrasyon hala asimilasyondan pek de uzak olmayan

hedefler taşımaktadır (Castles ve Miller, 2008). Entegrasyon ile kastedilen genelde ev sahibi toplumun egemen olduğu kültürel yapıya azınlıkların uyumudur. Bu nedenle entegrasyon politikalarında sürekli olarak baskın kültür (leitkultur), üst kimlik gibi kavramlar söz konusudur. Berry (1997) tarafından kullanılan geniş toplum (larger society) anlayışı ise her iki toplumunda üstünde entegre olunacak bir yapı öngörülmektedir. Ancak pratikte uygulanmaya çalışılan çoğunluk toplumun kültürel ve kurumsal yapısına azınlığın entegrasyonu olmuştur.

Greeley (Yalçın, 2002) etnik farklılıkların yok edilmesi zaten imkânsız olduğundan, ancak entegrasyondan bahsedileceğini söylemektedir. Canatan'a (2007) göre entegrasyon politikaları "asgari bir kültürel benzeşmeyi, bu anlamda ortak değer ve normlar türetmeyi gerekli görmekle birlikte, göçmenlerin ve azınlık grupların kendi kimliklerini yaşamasını bir sorun olarak görmez. Bütünleşme (entegrasyon) politikasının inşa etmek istediği toplum, çokkültürlü bir toplumdaki ziyade çok-etnik kümeli bir toplumdur. Başka bir deyişle kültürel farklılıkların asgariye indirildiği ve farklı etnik grupların ortak bir değerler sistemi altında bir arada yaşadıkları bir toplumdur."

Bu çerçevede entegrasyonist politikaların amacı kültürel farklılıkların olabileceğini kabul etmekle birlikte bu farklılıkları sosyal, ekonomik ve kamusal alanda azaltmaktır. Tezcan (2000, s. 15) ise entegrasyonu etnik grupların birbirlerini tümünden eritmeden ancak etkileyerek bir senteze götürmeyi amaç edinen ve toplumda uyumlu heterojenlik biçiminde görülen bir politika diye tanımlamakta ve dayandığı temel ilkeleri eşitlik, seçme özgürlüğü ve dayanışma şeklinde sıralamaktadır.

Adı, türü ve yöntemi ne olursa olsun üretilen politikalar azınlık ve çoğunluk toplum arasındaki farkın azaltılması amacını taşımaktadır. Entegrasyon kavramının karşılığı olmamakla birlikte bu çalışmalar genel olarak uyum problemleri olarak görülebilir. Göç alan ülkelerin göçmenlere yönelik olarak izlemiş oldukları politikaların şüphesiz en çok ele alınan yönünü uygulamaların amacının asimilasyon olup olmadığı noktası oluşturur.

Almanya özelinde ise göçmen ülkesi olduğunu kabul etmemiş olmanın bir sonucu olarak politik yaklaşımlar bu ülkeye has bir şekilde ilerlemiştir. Almanya ilk etapta göçmenlerin uyumuna yönelik politikaları ekonomik ve işçi hakları düzeyinde ele almıştır. Göç ülkesi olmadığı iddiasıyla resmi asimilasyon politikaları Almanya'yı es geçmiştir. Çokkültürlü politikalar ise, Almanya'nın göçmenlere yönelik politika üretmeye başladığı dönemde popülerliğini yitirmeye başlamıştı. Bu nedenle Almanya'nın göçmen politikasını kavramsal çerçeve içinde entegrasyonist politikalar arasında değerlendirebiliriz.

Çokkültürcü Politikalar

Asimilasyon kavramına hem insan hakları bağlamında hem de politik anlamda menfi anlam yüklenmesiyle birlikte asimilasyonist politikalar yerini kültürel farklılıkların korunmasını esas alan çokkültürlülüğe bırakmıştır (Toksöz, 2006). Kanada'da 1971 yılında Trudeau hükümetinin çokkültürlülük kavramını ilk defa hükümet programında kullanmasıyla birlikte resmi olarak bu politika uygulama zemini bulmuştur. Kanada'nın ardından Avustralya ve Amerika'da da çokkültürlülük kavramı politik olarak devreye girmeye başlamıştır. Avrupa'da ise İsveç 1975 yılında resmi olarak bu kavramı benimsemiştir. Hollanda'da da resmi politikalarda çokkültürlülük kavramını benimseyen bir diğer Avrupa ülkesi olmuştur (Canatan, 2009).

Canatan (2007) çokkültürlü politikaları şu şekilde özetler; “benzeşmeci (asimilasyonist) politikanın tersine etnik ve kültürel farklılıkların alabildiğine ifade edilmesini ve geliştirilmesini özendirmekle kalmaz, toplumda sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri de sorun olarak görür ve bunun çözülmesi için çaba sarf eder. Çoğulcu (plüralist) politikada etnik, kültürel ve dini farklılıklar toplum için bir zenginlik kaynağı olarak algılanır.”

Ancak kavramı politik olarak benimseyen ülkelerin çokkültürlülük uygulamaları arasında bazı farklar bulunmaktadır. Toksöz (2006, s. 39) çokkültürlülüğü “göçmenlere farklılıklarından vazgeçmeleri beklenmeden ama temel bazı değerlere sahip çıkmaları beklenerek toplumun her alanında eşit haklar

verilmesini öngörür” şeklinde özetler ve çokkültürlülük ile ilgili politik yaklaşımların iki şekilde uygulandığını belirtir. Buna göre ilk yaklaşım ABD’de gözlenen kültürel farklılık ve etnik toplulukların varlığının kabul edildiği ama sosyal adalet ve etnik kültürlerin korunmasının devlet tarafından üstlenilmediği modeldir. İkincisi ise Kanada, Avustralya ve İsveç gibi ülkelerde uygulanan, devletin faaliyetlerinde göçmenleri ve etnik grupları göz önünde bulundurduğu, onlara yönelik istihdam, eğitim ve sosyal hizmet politikaları ürettiği ve hatta kendi kültürel değerlerini koruyabilmeleri için yardım ettiği bir modeldir.

Çokkültürlülük yaklaşımları 1970’li yıllarda asimilasyonist politikaların insan hakları bağlamında kabul edilemez hale gelmesinin ardından dünya genelinde benimsenmeye başlamıştır. Ancak özellikle 2000’li yılların başından itibaren bu yaklaşım da popülaritesini yitirmiş ve göçmenlere yönelik yeni bir yaklaşım tarzı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkeler göçmen politikalarını tekrar gözden geçirmeye ve değiştirmeye başlamıştır.

70 ve 80’li yıllarda Avrupa’da İsveç ve Hollanda gibi ülkelerde karşılık bulan çokkültürlülük yaklaşımının ardından doksanlı yıllar göçmen azınlıklar için politik uygulamaların katılmasına başladığı dönemler olmuştur. Özellikle Avrupa ülkeleri entegrasyon politikalarına tekrar dönüş yapmışlardır.

Göçmenlerin kalıcı olduğunun farkına varılmasıyla birlikte 1983 yılında “Azınlık Notası” yayınlarak çokkültürcü bir politika benimseyen Hollanda bile özellikle 11 Eylül olayları, daha sonra Avrupa’da bazı ülkelerdeki patlamalar ve en sonunda da Hollanda’da bir senaristin öldürülmesiyle birlikte göçmenlere yönelik uygulamış olduğu politikaları tekrar gözden geçirmeye başlamıştır (Canatan, 2007). Başbakan Balkanende, 1 Ekim 2001 yılında parti başkanlığına geldikten sonra “Hollanda’nın çokkültürlü bir toplum olmadığını” söyleyerek ortak Hollanda’nın var olan ortak değer ve normlarında bahsetmiş ve yeni bir dönemin başladığının işaretlerini vermiştir.(Canatan, 2011) Bundan sonra Hollanda izlemekte olduğu çokkültürlülüğe yakın uyum politikasını değiştirerek daha katı bir politika geliştirmiştir.

Anadil derslerine verilen destek okullardan kaldırılmış, aile birleşimine kısıtlamalar getirilmiş, göç sayısı azaltılmaya başlanmış ve göçmenler için dil şartı katılaştırılmıştır. Hollanda'nın ardından birçok Avrupa ülkesi benzer uygulamaları kendi ülkeleri için uygulamaya soktu. Bu yönüyle çokkültürlülük ideolojileri yerini yeniden entegrasyon hatta doğrudan ifade edilmese de uyguladıkları göçmen politikaları ile adeta asimilasyon söylemlerine bırakmıştır.

Brubaker (2001), eritme potası ve anglo-uyum gibi asimilasyonun politik olarak uygulandığı modelleri kastetmemekle birlikte bu değişimin yönünün asimilasyon olduğunu belirtmektedir. Politikacılar ise bunu entegrasyon olarak adlandırmaktadırlar.

III. BÖLÜM

GÖÇÜN TARİHSEL ÇERÇEVESİ, ALMANYA’NIN GÖÇ VE GÖÇMEN POLİTİKASI

3.1. Almanya’ya Göçün Tarihsel Seyri

II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma sürecine giren Avrupa ülkeleri, büyüyen ekonomilerinin sonucu olarak ortaya çıkan işgücü açığını diğer ülkelerden gelecek işçilerle karşılama yoluna gitmiştir. Almanya ise ülkenin yeniden inşası ve yeni bir ekonomik hamle için ilk önce İtalya (1955), sonra İspanya (1960) ve Yunanistan (1960) ile işgücü anlaşmaları yapılmıştır. İşgücü açığının devam etmesinin ardından Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968) ile de anlaşmalar imzalanmıştır.

Tablo 2 : İkili İşgücü ve Sosyal Güvenlik Anlaşmaları

ÜLKELER	İŞGÜCÜ ANLAŞMALARI	SOSYAL GÜVENLİK ANLAŞMALARI
Almanya	30 Eylül 1961	30 Nisan 1964
Avusturya	15 Mayıs 1964	12 Ekim 1966
Belçika	16 Temmuz 1964	4 Temmuz 1966
Hollanda	19 Ağustos 1964	5 Nisan 1966
Fransa	8 Nisan 1965	20 Ocak 1972
İsveç	10 Mart 1967	2 Eylül 1977
İngiltere		9 Eylül 1959
İsviçre		1 Mayıs 1969
Danimarka		13 Kasım 1970

Kaynak: Yurtdışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları, 1973, s. 18-29.

Türkiye açısından ise 30 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile ikili anlaşmaya dayalı olarak başlatılan Türkiye’den Almanya’ya göç sürecini Avusturya (1964), Belçika (1964), Hollanda (1964), Fransa (1965) ve İsviçre (1967) ile yapılan benzer anlaşmalar izlemiştir. “Türkiye ile işçi gönderdiği ülkeler arasında yapılan anlaşmalar başlangıçta geçici olarak planlanmıştı. Ancak yurtdışına çalışmak üzere giden Türklerin bir bölümü zaman içerisinde geri dönerken, bir bölümü çalışmak

üzere gittikleri ülkelere yerleşmeye karar vermişlerdir. Yerleştikleri ülkelere eş ve çocuklarını da götüren Türk işçileri, Avrupa'nın birçok ülkesinde kalıcı bir Türk nüfusunun oluşmasına yol açmışlardır” (Gelekçi, 2011, s. 124).

Bu anlaşmaların ardından başlayan resmi göç sürecini ve ardından devam eden göçmenlik durumunu Nermin Abadan-Unat (2006) beş aşamada ele almıştır. Genel olarak onarlık yıl dilimleri halinde ele aldığı göç sürecini her dönemin kendine has karakteristiği ile isimlendiren Abadan-Unat göçün tarihsel gelişimini şu şekilde sınıflandırmıştır:

- 1950’li Yıllar: Bireysel Girişimler ve Özel Aracılar
- 1960’lı Yıllar: İkili Anlaşmalara Dayanılarak Devlet Eliyle Düzenlenen “Artan İşgücü İhracı”
- 1970’li Yıllar: Ekonomik Kriz, Yabancı İşçi Alımının Durdurulması, “Turist” (İllegal) Göçmenlere Yasal Bir Statü Kazandırılması, Ailelerin Birleştirilmesi, Çocuk Paraları
- 1980’li Yıllar Çocukların Eğitim Sorunları, Getto Yaşamı, Dernekleşme Hareketleri, Sığınma İsteklerinin Artması, Vize Zorunluluğu, Dönüşü Özendiren Yasalar
- 1990’lı Yıllar: Yabancılar Yasası, Yabancıların Kimlik Kazanması, Artan Yabancı Düşmanlığı, Etnik İşletmenlerin Yaygınlaşması, Etnik ve Dinsel Derneklerin Yaygınlık Kazanması, Siyasal Hakların İstenmesi” (Abadan-Unat, 2006, s. 54) ile ön plana çıkan aralıklar olmuştur.

Bu beş aşamaya Unat’ın onar yıllık sınıflandırmasına sadık kalarak Güleç ve Sancak (2009) “2000’li Yıllar: İslamofobi, Avro – Türkler, Göç Yasası, Entegrasyon Çalışmaları”nı altıncı bir başlık olarak eklemiştir.

Aksoy (2010) ise Almanya’ya göç ile ilgili sınıflandırmasını daha çok politik uygulamaların sosyal olarak etkilerini göz önünde bulundurarak yapmıştır. Ona göre;

- İlk kategoriye 1961–1973 arasında Almanya giden işçiler,

- İkinci sosyal kategoriye 1973 yılında durdurulan işçi alımı sonrasında oluşan aile birleşmeleri,
- Üçüncü kategori grubunu, 1983 yılında yürürlüğe giren “Geri Dönüş Yasası” ile Türkiye’ye geri dönenler,
- Dördüncü kategori grubu olarak da 1990’lı yıllardan sonra farklı bir bakış açısı ve içerik kazanan göç olgusu ve etnik azınlıkların oluşması süreci olarak sınıflandırmak mümkündür.”

Philip L. Martin (1991) ise Türkiye’den Batı Avrupa’ya işçi göçünü; Avrupalı işverenlerin 1960’lı yıllar boyunca ve 1970’lerin başlarında Türk işçilerini işe almaları, 1973 ve sonrası Türkiye’den Avrupa’ya göçün ağırlığının işçilerden işçi eşlerine ve aile üyelerine kayması ve bugün yaklaşık dört milyon Türk’ün Batı Avrupa’da yerleşik olarak yaşaması şeklinde üçe ayırmaktadır.

“50 yıllık süreç içerisinde ele alındığında Türkiye’den Almanya’ya yönelik işçi göçünün bazı önemli dönüm noktaları bulunmaktadır. Almanya’ya giden ilk kuşak işçiler misafir işçi olarak algılandıklarından, bu işçilerin Alman toplumuna uyumları, kendi kültürlerini devam ettirmeyle ilgili sorunlarına yeterince önem verilmemiştir” (Yalçın, 2002). Kendi kültürünü devam ettirme-koruma söz konusu olduğunda kendi ülkelerinin dışında yaşayan azınlık göçmen grupları açısından birçok sosyal faktörün olumlu veya olumsuz etkisi bulunabilmektedir. Elbette kültürün temel taşıyıcısı dildir. Ancak dilin kullanımı sadece eğitim alanına giren bir konu olarak kalmamaktadır. Bu nedenle yurtdışında yaşayan Türklerin Türkçe kullanımlarına etki eden bazı konular tezin inceleme alanı olarak seçilmiştir. Bu alanlar:

- Kullanım ve öğretim alanları açısından **dilin** kendisine yönelik uygulamalar,
- **Eğitim** bağlamında dilin yeri,
- Kimlik ve aidiyet bağlamında **vatandaşlık**,
- Evde konuşulan dile etkisi bakımından **evlilik**,
- Öğretilerini mensuplarına ulaştırmasında kullandığı dil açısından **din ve dini kurumlar**

- Gelinen ülkeyle ilişkilerin devamı bağlamında **ulusötesi bağlardır**.

Göçün tarihsel seyirindeki değişimleri dil ve kültüre etkisi bakımından incelediğimizde ise bu tezin konusu ile daha uyumlu bir sınıflandırma olarak Castles ve Miller kategorizasyonu daha uygun görünmektedir. Toksöz'ün (2006) Avrupa'ya göç hareketlerini sınıflandırma konusunda Castles ve Miller'dan aktardığı kategorizasyonu bu tezin inceleme alanı açısından daha önemli bulunmaktadır. Bu nedenle yukarıda belirtilen inceleme alanlarına etkisi bakımından göçün tarihsel seyri ve göçmen politikaları tarafımızca şu şekilde formüle edilmiştir.

- **İşçi Göçü Dönemi (1957-1973)** : Genç işçilerin geçici emek göçü, kazançların ve yatırımların anavatana yönelik olduğu dönem,
- **Kalıcılık, Aile Birleşimi ve Kurumsallaşma Dönemi (1973-1991)** : Aile birleşimi ile birlikte kalıcılık düşüncesinin yerleşmeye başladığı, sosyalleşme ve yardımlaşmanın ortaya çıktığı, çocukların okullandığı, göç alan ülkeye yönelimin arttığı, etnik mekânların, kurum ve marketlerin oluşturulduğu dönem,
- **Uyum Politikaları Dönemi (1991'den Günümüze)**: Sürekli yerleşimin netlik kazandığı, yasal hak taleplerinin ev sahibi ülkeden istendiği, uyum politikalarının uygulamaya konduğu ve vatandaşlık statülerinin değiştirildiği dönem.

3.1.1. İşçi Göçü Dönemi (1957-1973)

Türkiye ile Almanya arasındaki işçi göçü anlaşması 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanmasına rağmen bundan önce bireysel girişimciler ve özel aracilar (Abadan-Unat, 2006, s. 56) vasıtasıyla Türk işçilerin Almanya'ya staj yapmak üzere gittikleri bilinmektedir. Bu çerçevede ilk olarak 1957 yılında bazı meslek sahipleri mesleki bilgilerini artırmak üzere Almanya'ya giderken daha sonra süreç özel araciların vasıtasıyla genişlemiş ve çalışmak üzere işçilerin bu ülkeye götürüldüğü görülmüştür. Bu dönemde iki ülkenin esnaf ve sanatkârlar odalarının işbirliği yaptıkları da bilinmektedir. 1961 yılında imzalan ikili anlaşmaya kadar işçiler ismen davet yoluyla çağrılırken daha sonra işçi alımlarında başvuru mercii İş ve İşçi Bulma Kurumu olmuştur (Abadan-Unat, 2006).

Aynı dönemde Türkiye’de askeri darbenin ardından planlı ekonomiye geçilmiştir. Bu kapsamda yurtdışına çalışmak üzere gönderilen işçiler kalkınma stratejilerinden biri olarak ele alınmış ve yurtdışına giden bu işçilerin ülke içindeki işsizliği azaltacağı, gittikleri ülkede kazanacakları deneyim ve teknik bilgi birikimiyle Türkiye’nin gelişimini teşvik edeceği hesap edilmiştir (Koçtürk, 2008). Ayrıca ekonomik planlamalarda bu işçilerden gelecek dövizlerin ekonomiye sağlayacağı katkılar da hesaba katılmıştır.

Yine bu dönemde ilk anlaşmada eksik kalan sosyal güvenlik konuları 30 Nisan 1964’te Türkiye ile Almanya arasında imzalanan sosyal güvenlik anlaşması ile güvence altına alınmıştır. Böylece yabancı işçilerin sağlık bakımı, iş kazaları, sakatlık, ölüm hallerinde sosyal sigorta kapsamına alınması, doğum ve çocuk yardımı, işsizlik ve emeklilik haklarının tanınması sağlanmıştır (Koçtürk, 2008).

3.1.1.1. Dönemin Karakteristiği

Anlaşma öncesi başlayan Türk işçi göçü sayısı 1960 yılında 2.700’ü bulmuş, 1963 yılında bu sayı 27.500’e ulaşmış ve ekonomik krizin baş gösterdiği ve işçi alımının durdurulduğu 1973 yılına kadar 605.000 olmuştur (Abadan-Unat, 2006, s. 64). Elbette bu sayıların çok büyük bir kısmını henüz aile birleşimi başlamadığı için erkek işçiler oluşturmaktaydı.

Tablo 3 : Yıllara Göre Almanya’daki Türk Vatandaşı Sayısı (1960-1973)

Yıl	Türk Göçmen Sayısı
1960	2.700
1961	6.700
1968-69	171.016
1970-71	373.000
1973-74	605.000

Kaynak : (Abadan-Unat, 2006; Perşembe, 2005)

Bu dönemin sosyolojik olarak temel özelliği;

- Göçmenlerin çoğunluğunu sağlık kontrollerinden başarıyla geçen, fizik bakımından sağlam erkeklerin oluşturması,

- Ev sahibi ülke, gönderen ülke ve gidenler açısından göçün geçicilik arz ettiği düşüncesinin aksi iddia edilemeyecek şekilde var olması,
- İşçilerin sosyal yaşamının kaldıkları işçi yurtlarından ibaret olması,
- Dil bilme ve entegrasyon gibi ihtiyaçların hissedilmemesi,
- Ekonomik gerekçelerle yabancı işçi göçüne karşı olumsuz bir tavrın henüz başlamamış olmasıdır.

Sözen (2000) göçmenlerin kimlikleri ve göç alan ülkelerin kimlik siyaseti ile ilgili algılamaları açıklarken birinci kuşak, yani ilk göç edenler için şöyle bir tanımlama yapmaktadır.

“Avrupa' da yaşayan birinci kuşak, işgücü göçüyle tek başına yurtdışına giden ve çoğunluğu erkek olan işçilerden oluşmaktadır. Birinci kuşağın temsilcileri yalnız Türk erkekleri için temel motivasyon, kültürel değil, iktisadidir ve onların amacı, para kazanıp, doğdukları ülkelere geri dönmektir. Bu sebeple de uyum, kimlik ya da kültürel tanınma onlar için bir sorun haline gelmemiş veya getirilmemiştir. Ülkesine geri dönüşü çok kuvvetli bir şekilde hisseden birinci kuşağın üyeleri, Avrupa' ya ilk gittikleri yıllarda münferit çalışan bireyler olma dışında, herhangi bir toplumsal role de talip olmamışlardır. Onların yegâne sosyal belirticisi kendi milli kimlikleri olmuş ve onlar buldukları ülkelerde, sadece ve sadece Türk kimlikleriyle var olmuşlardır. Eskinin yalnızları olarak birinci kuşak, bugün için güçlü bir cemaat özelliği göstermese de, popülist söylemde, diğer kuşaklar tarafından " camii cemaati " olarak adlandırılmaktadır.”

1960'ların sonuna doğru özellikle Almanya'da otomobil sektöründe görülen ekonomik daralma neticesinde işten çıkarılan Türk işçiler nedeniyle ilk defa yabancı işgücü ithaline yönelik eleştiriler getirilmeye başlandı (Abadan-Unat, 2006). Petrol krizine paralel olarak artan işsizlik ve ekonomik durgunluk sonrasında “Çalışma ve Sosyal Düzen Bakanının 23.11.1973 yılında yürürlüğe koyduğu AB üyesi olmayan ülkelere gelen işçi alımının durdurulmasına dair bir talimatla” (Okyayuz, 1999) resmi işçi göçü süreci Almanya tarafından sona erdirildi. 30 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile ikili anlaşmaya bağlı olarak 1 Eylül 1961 tarihinde (anlaşma hükümleri

geriye dönük hükümler içerir şekilde imzalanmıştır) resmi olarak başlayan Türk işçi göçü süreci Almanya'nın 1973 yılında Türkiye'den işçi göçü alımını durdurmasıyla birlikte sona ermiş oldu (Koçtürk, 2008).

3.1.1.2. Döneme Özgü Göçmen Politikaları

Almanya, hem çevresindeki ülkeler açısından merkezi bir konuma sahip olması hem de ekonomik kalkınma ve sanayileşme sürecinin önemli bir aktörü haline gelmesi nedeniyle uzun yıllardır işçi göçü alan bir ülkedir. Özellikle 1900'lü yıllar öncesine dayanan Polonya'dan mevsimlik işçi göçü süreklilik arz etmekteydi. Hatta 1907 yılında Almanya topraklarında toplam nüfusun %4'ünü oluşturan yaklaşık 800.000 bin işçinin olduğu belirtilmektedir (Okyayuz, 1999).

Böylesi çok sayıda yabancı göçmen işçinin kendi ülkesinde çalışması tecrübesine tarihsel olarak çok erken denilebilecek bir dönemde sahip olmasına rağmen, Almanya'nın göçmen politikası neredeyse 1970'li yıllara kadar sadece giriş ve sınır dışı kurallarında hasredilmişti (Okyayuz, 1999). İlk defa 1932 yılında Yabancılar Polisi Kararnamesi'nde yabancıların sorunları ele alınmış ve bunların ülkeye girişleri ve sınır dışı edilmeleriyle ilgili göre ve sorumluluklar belirli kurallara bağlanmıştı. Bu kararname ile yabancıların mevcut durumlarında bir iyileşme olmamış sadece devlet ile göçmenler arasındaki ilişki hukuki zemine oturtulmaya başlanmıştı.

Almanya'nın iş gücü ihtiyacı II. Dünya Savaşı öncesinde de devam etmiş ve bu çerçevede çevre ülkelerden işçi alımı sürmüştür. 1938 yılında tekrar ele alınan Yabancılar Polisi Kararnamesinde yeni yapılan düzenlemelerle savaş öncesi siyasi hava gereği devlete baskı ve denetim konularında daha fazla yetki verilerek sınır dışı işlemleri kolaylaştırılmıştır. Bu dönemdeki politikalar yine herhangi bir entegrasyon ve sosyal hak konularını içermemekteydi.

II. Dünya Savaşı sonrasında güçlü olduğu eski sanayi alanlarında yeniden yapılanmaya giden Almanya, işgücü ihtiyacını Almanya'nın eski doğu topraklarından karşılıyordu. 1950 yıllarının ortasında bu kanaldan gelen işgücü

azalmış ve Berlin Duvarının yapılmasının ardından da son bulmuştu. Ancak Almanya'nın büyümeye devam etmesi işçi açığının daha bariz bir şekilde görülmeye başlamasını sağladı. Sadece tarım alanındaki işçi açığı bu dönemde yüzbinleri bulmuştu. Bu nedenle 1955 yılında Baden-Württemberg Eyaleti Çiftçiler Birliği devletten İtalyan işçilerin geçici istihdamı talebinde bulunmuş ve ardından devletler tarafından yapılan ikili anlaşmalar yoluyla işçi göçü başlamış oldu.

Bu süreçte 1938 tarihli Yabancılar Polisi Kararnamesinin yerine geçen 28 Nisan 1965 tarihli Yabancılar Yasası yürürlüğe girdi. Bu düzenleme ile yabancıların oturma izinleri tekrar düzenlenmiştir. Bu yasa 1991 yılına kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Okyayuz (1999) yine bu dönemde de “yabancılar politikasında herhangi bir entegrasyon veya Alman toplumu ile sağlıklı ilişkiler kurabilme yolları öngörülmediğini” belirtmektedir. “Yetmişli yılların başına kadar Almanya'daki resmi yabancılar politikası geniş anlamda iktisadi politikalar daha dar anlamda ise iş piyasası politikaları ile eşanlamlıydı” (Okyayuz, 1999).

Federal Almanya aile birleşimini doğuracağı masraflar açısından sakıncalı görüyor ve göçmenlerin bu yöndeki taleplerinin önüne geçmeye çalışıyordu. Zaten işçi gönderen ülkelerle yapılan anlaşmalarda aile birleşimi ile ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmemişti. 1965 yılında yayınlanan Yabancılar Politikasına İlişkin İlkelerde olası aile birleşimi talepleri için bazı kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmıştı. Buna göre aile birleşimi bazı ön koşullara bağlanmış, ailenin ikameti için uygun bir konutun varlığının ispatının yanında yalnızca yabancı işçinin eşi ve 21 yaş ve altındaki çocukları için aile birleşimi izninin verilebileceği hüküm altına alınmıştı (Okyayuz, 1999).

Birçok yabancıların uzun süredir Almanya'da bulunuyor olması ve ailelerini de yanlarına getirmeleri karşısında ilk defa 1972 yılında Federal Çalışma Bakanlığı ve yabancı işçilerle ilgili bir eyaletler kurulu tarafından kaleme alınan Yabancı İşçilerin ve Ailelerinin Entegrasyonuna İlişkin İlkeler de yabancıların uyumu konusu dikkate alınmıştır. Bu ilkeler uzun vadeli bir yabancılar politikası anlayışı içermemesine rağmen bir değişimin göstergesi niteliğindedir. Nitekim 6 Haziran 1973'te

yayınlanan Yabancıların İstihdamına İlişkin Faaliyet Programı yabancıların çalıştırılmasını sosyal sorumluk içeren bir biçimde gerçekleştirmeyi amaçlıyordu (Okyayuz, 1999). Ancak bu girişimler hayatiyet bulamadan petrol krizi ortaya çıkmış ve söz konusu uygulamalar askıya alınmıştır. Neticede bu dönemde Almanya göçmenlere yönelik belli başlı bir politika üretmemiştir.

Bu politikasızlık Almanlar tarafından göçmenlerin geçici oldukları savıyla savunulmaktadır. Bu sav II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan işçi göçü süreci için de ileri sürülmektedir. Çünkü Almanya bugüne kadar göç ülkesi olmadığını iddia ettiği gibi geçmişte de bu kategoriye girmemek için çok uğraşmıştır. Bu uğraşının önemli göstergelerinden birisi de rotasyon modelidir (Abadan-Unat, 2006; Okyayuz, 1999). Kural olarak var olmasına rağmen göçmen işçilerin belirli bir süre çalıştıktan sonra tekrar ülkesine dönmesi esasına dayanan bu model uygulanma imkânı bulamamıştır (Abadan-Unat, 2006, s. 60). Uygulanma imkânı bulunmamış olmasına rağmen böylesi bir modelin düşünülmüş olması Almanya'nın işçilere yönelik geçici bakış açısını kanıtlamaya yeterlidir. Hatta Almanya işçiler arasında rotasyon politikası benimsemiş olduğundan işçiler için herhangi bir dil öğretme amacı da gütmemiştir (Pfaff, 1981).

Yukarıda da bahsedildiği üzere bu dönem için Almanya'nın bir göç politikasından bahsetmek pek söz konusu değildir. Göçmenlerle ilgili konular ekonomik perspektifte ele alınmış bu insanların sorunları genel olarak işçi sorunları olarak değerlendirilmiştir. Belli oranda, sendikalaşmaları, dernekleşmeleri için kendilerine rehberlik hizmeti sunulmuş, serbest zamanlarını değerlendirebilmeleri için ise İşçi Sosyal Yardımlaşma Teşkilatı (Arbeiterwohlfahrt) görevlendirilmişti. Ayrıca bu dönemde Alman radyo ve televizyon örgütü bu işçiler için Türkçe program yayınlamaya başladığı bilinmektedir (Abadan-Unat, 2006, s. 61).

3.1.2. Kalıcılık, Aile Birleşimi ve Etnik Kurumsallaşma Dönemi (1973-1991)

1973'ten itibaren etkisini gösteren küresel ekonomik kriz yabancı işgücüne yönelik kamu politikalarının değiştirilmesi söylemlerinin artmasına neden oldu. Bunun sonucunda AB ülkelerinden gelenler hariç Almanya'ya yabancı işçi alımı durduruldu. İşçi alımının durdurulmasıyla birlikte hâlihazırdaki göçmen işçilerin çalışmaları engellenmemiş fakat ülkelere dönmeleri yönünde de telkinlerde bulunulmuştur. Aynı dönemde Türkiye'deki "yaygın işsizlik, artan şiddet ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenlerle anavatanına dönmeyi erteleyen Türk göçmenler ailelerini yanlarına getirme eğilimini göstermişlerdir" (Abadan-Unat, 2006, s. 63).

Abadan-Unat (2006) Federal Almanya'nın daha önceden yerli-yabancı farkı gözetmeksizin ödenen çocuk paralarında 1 Ocak 1975'ten sonra önemli bir ayırım yapmasının ve eşlerle çocuklara verilecek çalışma izinleri konusundaki ayarlamaların Türklerin ailelerini yanına getirmeleri eğilimini desteklediğini söylemektedir. Yasa ile işçilerin Almanya dışında yaşayan çocuklarına verilen maddi yardım oldukça düşürülmüştür. Ancak, çocuk paraları ile ilgili bu yasa yürürlüğe girince işçilerin aile ve çocuklarını Almanya'ya getirmeye başlaması ve Türkler arasındaki doğurganlık oranının fazlalığı işçi göçünün durdurulmuş olmasına rağmen Türk nüfusun bu ülkede artmasına neden olmuştur.

3.1.2.1. Dönemin Karakteristiği

Bu döneme kadar göç edenlerin temel özelliği (aynı amaçla gelen sağlıklı erkek işçiler) türdeş (Abadan-Unat, 2006, s. 257) olmalarıydı. Türkiye'ye geri dönme düşüncesinin biraz daha ertelenmeye başladığı bu dönemde ise göçmen profili değişmiş, kadınlar, çocuklar ve siyasi sığınmacılar ortamı çeşitlendirmeye başlamıştı. 1975 yılında sadece Türkiye'den 640 işçiye Almanya'da çalışma izni verilmesine rağmen 1980 yılına gelindiğinde Almanya'daki Türk göçmen sayısı 1.462.400'ü bulmuştu. Böylesi bir artış bir önceki dönemle bu dönem arasındaki sosyal farklılıkların ne kadar büyük olabileceğini gösterir niteliktedir.

Tablo 4 : Yıllara Göre Almanya'daki Türk Vatandaşı Sayısı (1973-1991)

Yıl	Türk Göçmen Sayısı
1973-74	605.000
1975	1.077.100
1980	1.462.400
1985	1.400.400
1987	1.453.700
1989	1.612.600
1990	1.675.900
1991	1.779.600

Kaynak : (Abadan-Unat, 2006; Perşembe, 2005)

Bu dönem içerisinde aile birleşimi ve bu yolla gelen çocukların eğitim sorunu, işçilerin dernekleşmesi ve sığınma taleplerinin artması gibi konular gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Bu işçiler geri dönme fikrini belirsiz bir geleceğe erteleyip ailelerini yanlarına almaya başladıklarında ise bu sorunların önemi daha da belirginleşmiştir (Yalçın, 2002). Nitekim (Toksöz, 2006), “aile birleşimini göçmen işçilerin kalıcı hale gelmesinde dönüm noktası” olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde aile birleşimi yasal göçün başlıca kaynağı olurken yasa dışı göç ve siyasi amaçlı sığınma başvuruları ile göç devam etmektedir.

Bu döneme özgü temel nitelikler ise,

- Almanya'daki yaşama eşler ve çocukların da katılması,
- Kalıcılık düşüncesinin akıllarda yer etmeye başlaması,
- Gettoların ve etnik marketlerin ortaya çıkışı,
- Sosyal yardımlaşma ve dernekleşme hareketleri sonucu kurumsallaşmanın oluşması,
- Siyasi sığınma taleplerinin çoğalması,
- Göçmenlere yönelik uyum politikaları söylemlerinin ortaya çıkmaya başlaması,
- Göçmenlerin hem ekonomik hem de sosyal açıdan sorun olarak algılanmaya başlanması ve geri dönüşü teşvik yasasıdır.

Aile Birleşimi, Kalıcılık ve Gettolaşma

Göçmen alımının durdurulduğu, Türklerin ailelerini yanlarına getirdiği bu dönem yaşamın sosyal alanlarında Türkleri daha fazla görünür hale getirmiştir. Heimlerden (yurtlardan) çıkan bu işçiler ailevi sosyal yaşama ilk adım olarak ev tutmaya başlamışlardı. Daha sonra birbirine komşu olan Türklerin oturduğu mahalleler oluşmaya başlamış ve sosyal yaşamın hastane, okul, toplu taşıma ve alışveriş gibi her alanında göçmen Türkler göze batar (!) hale gelmişti.

İşte bu dönemde Der Spiegel dergisi ilginç bir başlık atarak göçmenlere özellikle de Türklere karşı daha önceden başlamış olan olumsuz tavrı “Almanya’da Gettolar: 1 Milyon Türk” şeklinde kapağına taşımıştır. İç sayfadaki makale başlığı ise daha ağırdır; “Türkler geliyor – Koruyun kendinizi, tabi yapabilirsiniz” (Der Spiegel, 1973). İç sayfadaki bu makale başlığı Türklere tarihsel olarak yüzyıllardır var olan batı bakış açısını (Mama, li Turchi!) ortaya koymaktadır. Ancak kapak sayfasındaki “Getto” tanımlaması üzerinde daha çok durulması gereken bir konudur. Getto kelimesi Oxford İngilizce Sözlükte “özellikle azınlık grupların yaşadığı mahalle, varoş, şehrin bir parçası”, “tarihsel olarak Yahudi mahallelerini tanımlayan ifade, Varşova Gettosu gibi” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak kelimenin bilinen en eski kullanımını yine İtalya’da yaşayan Yahudilerin oluşturduğu mahallelerin ifadesi içindir. Almanlar arasında bugün her ne kadar “varoş”un karşılığı olarak kullanılsa da Getto kelimesi tarihte “dini veya ırki azınlıkların yaşam alanı olarak sınırlandırılmış bölge” (Stehle, 2006) anlamıyla Yahudiler için kullanılmaktaydı. Başlıkta kullanılan ifadelerin böylesi çağrışımlar içeriyor olması artık göçmenlere bakışın değiştiğini göstermektedir.

Etnik Marketler ve Dernekleşme

Gettolaşma ile birlikte oluşan bu yeni toplum kendi pazarını oluşturmaya başladı. Türk ürünleri satan Türkçe isimlere sahip birçok işletme bu dönemde açılmıştı. Bu dönemde Türk göçmen işçilerinin artan sayıda bağımsız küçük işletmeler kurdukları görülmektedir. Genel piyasa içerisinde iş imkânı bulamayanlar kendi işletmelerini ve kendi iç piyasalarını oluşturmuştur (R. Alba ve Nee, 1997).

Şahin (2012) aile birleşimi ile gelenlerin hem müşteri hem de çalışan olarak bu pazarın büyümesine katkı sağladığını belirtmektedir. Dil bilmeyen ve Türkiye’den gelen birçok kişi için bu işletmeler bir iş kapısı haline gelmiştir.

1970’ler öncesinde işçi sendikaları aracılığıyla örgütlenen Türkler (Ögelman, 2003), bu dönemde ideolojik arka planını büyük ölçüde Türkiye’den alan hemşeri dernekleri, siyasi ve dini amaçlı yapılanmalar oluşturmaya başlamıştır. Bugün Türkler tarafından Almanya’da kurulan federasyon veya çatı örgüt olarak ifade edilen birçok yapı kurumsallaşmasını bu dönemde tamamlamıştır (Ögelman, 2003). İlk önceleri bir araya gelip çay içme sohbet etme yeri olarak kararlaştırılan mekânlara yavaş yavaş ibadethaneler eklenmiştir. İdeolojisini Türkiye’den alan ve yine yönü Türkiye olan siyasi yapılanmaların da kurumsallaşması bu döneme rastlamaktadır.

Siyasi Sığınma Talepleri

Türkiye’deki siyasi çalkalanma ve istikrarsızlık nedeniyle ülkeden çıkmak isteyenlerin de ilk başvurdıkları adres yine Almanya olmuştur. Gerek 1980 darbesi öncesindeki siyasi istikrarsızlık ortamından kaçanlar gerekse darbe sonrası ülkeyi terk edenlerin büyük bir kısmı savundukları görüşlerle birlikte bu ülkeye yerleşmişlerdir.

Tablo 5 : Sığınma Talebinde Bulunanların Yıllara Göre Dağılımı (1975-1990)

Yıl	Sığınma Talebinde Bulunan
1976	809
1980	57.913
1985	7.528
1990	22.082

Kaynak: (Abadan-Unat, 2006)

Bu durum Türkler arasında genelde dernekleşme şeklinde görülen kurumsal yapılanmalarda siyasi yönün Türkiye’ye dönük olmasını sağlayan önemli bir unsurdur.

3.1.2.2. Döneme Özgü Göçmen Politikaları

Bu tartışmaların ardından yoğunlaşan yabancı nüfusu bir arada tutmamak için bölgesel kotalar getirilmeye başlandı. 01.04.1975 tarihi itibarıyla yabancılara nüfusu oldukça yoğun bölgelere yerleşme yasağı kondu. Yoğunluk olarak ise yabancı nüfusun yüzde 12'yi geçtiği yerler belirlenmiş ve bu bölgeler için yabancılara yerleşim yasağı getirilmiştir. Ayrıca yabancı nüfusun yüzde altıyı geçtiği bölgelerde eyalet ve belediyelere yerleşim yasağı koyma yetkisi de verilmişti (Okyayuz, 1999).

Bu kısıtlamaların hemen ardından, devam edegelen ekonomik kriz için oluşturulan reçetelerde yabancı işçilerin ülkeden gönderilmesi öneri olarak sunuluyordu. Bu öneriler yabancı işçi nüfusunun azaltılmasıyla ekonomik krizin de azalacağı varsayımına dayanmaktaydı.

Ancak ortada sanılanın aksine kalıcı olan büyük bir yabancı nüfus ve onların sosyal problemleri vardı. Federal Hükümetin o zamanki Yabancılar Sorumlusu Heinz Kühn'ün kişisel ve ileri görüşlü çabaları ile yabancıların topluma uyumu ve yaşamın her alanına eşit katılımı için önerileri içeren bir memorandum yayınlanmıştır. Yabancı İşçiler ile Ailelerinin Federal Almanya'daki Entegrasyon Durumunun Gelişimine İlişkin 1979 tarihli Kühn Memorandumu'nda tutarlı bir entegrasyon politikası talebinde bulunulmaktaydı. Bu memorandumda;

- Yabancı işgücü alımının durdurulmasının muhafazasıyla nihai göç olgusunun tanınması,
- Ağırlıklı olarak yabancı çocuk ve gençlerin entegrasyonlarının teşviki
- Federal Almanya'da doğan ve yetişen gençlerin Alman vatandaşlığına geçmelerini sağlanması,
- Yabancılar hukukunun ve vatandaşlığa alınma prosedürlerinin ve yabancı işçi ve ailelerinin hukuki güvencelerini artırmak amacıyla gözden geçirilmesi,
- Belli süreden beri Almanya da yaşayan yabancılar seçme ve seçilme hakkının verilmesi (Okyayuz, 1999),

konuları ilk defa sistematik olarak tartışmaya açılmış oldu.

Memorandum tutarlı entegrasyonu, ulusal, kültürel ve dini kimliklerden vazgeçme koşuluna bağlamıyordu. Bu memorandum aynı zamanda yabancı çalışan nüfusun azaltılmasıyla birlikte ekonomik krizin de azalacağını varsayan uygulamaların reddi anlamına geliyordu. Ancak bu hava çok kısa sürmüş, bazı kesimlerce yabancıların kalıcılığı kabul görmeye başlamasına rağmen, iç politik çekişmelerde yabancıların bahane edilmesi sonucu, hakları genişletici değil sınırlayıcı politikalar uygulanmaya konmuştur.

80'li yılların başında, resmi göçün durdurulmuş olmasına rağmen sürekli artan göçmen nüfusa yönelik yeni politikalar geliştirilmeye başlandı. Alman ekonomisindeki gerileme, enflasyon ve artan işsizlik yabancı işçilerin aleyhine politikalar üretilmesine neden olmuştur (Bingöl, 2006). Bu dönemde kısaca "Almanya yeni göç hareketlerini durdurmak için radikal önlemler alarak, 1980 yılında Türklere yönelik vize alma zorunluluğu çıkartır. İltica edenlere çalışma izni verilmez. 28 Kasım 1983'te geriye dönüş teşvik yasası çıkartılır" (Koçtürk, 2008).

Brubaker (2009) bu dönemde Almanların göçmen politikasındaki çelişkiyi şu şekilde ifade eder:

Alman olmayan göçmenlere karşı asıl itiraz ekonomik ya da demografik değil, kültürel ve siyasal olmuştur. Etnik Almanların göçünün giderek ön plana çıkması, göçmenlik ve vatandaşlık politikasının etnik-kültürel yönelimini gözler önüne sermiştir. Hükümet bir yandan Türklerin Türkiye'ye dönmelerini teşvik etmeye çalışırken aynı anda Doğu Avrupa'dan etnik Almanların göçünü kolaylaştırmaya çalışmıştır. Her partiden politikacılar özellikle Türkler söz konusu olduğunda Almanya'nın soğurma kapasitesinin sınırlılığında dem vurmuşken aynı iddiayı etnik Almanlarla ilgili öne sürmek siyaseten kabul edilemez olmuştur.

3.1.3. Uyum Politikaları Dönemi (1991'den Günümüze)

Federal Almanya yasal işçi göçünü 1973'te durdurmasına rağmen göçmen sayısındaki artışa bir türlü engel olamamıştı. Yabancı göçmen sayısındaki artışa paralel olarak ailelerin de gelmesiyle toplumsal alanlarda daha da görünür olmaya

başlayan göçmenler, siyasi çekişmelerin de malzemesi haline gelmişti. Partilerin seçim vaatlerinde göçmenlerin aleyhine söylemler taraftar kazanmış ve nihayetinde iktidara geldiklerinde de geri dönüş yasası çıkararak göçmenleri ülkeden göndermenin yolunu aramışlardı. Ancak bu çabaların hiçbirinin istenilen sonucu vermediği ortaya çıktığında ise yeni bir döneme girildiği ve politik yaklaşımların göçmenler için biraz daha uyum ve haklar içermesi gerektiği anlaşılmaya başlanmıştır.

Türk işçi göçünün resmi olarak başlamasından neredeyse 30 yıl sonra göçmen işçilerin hakları Federal Anayasa Mahkemesinin 1990 yılında, uzun süredir Almanya'da yasal olarak ikamet eden yabancıların anayasal güvenceden yararlanması yönündeki kararı ile ancak netlik kazanmaya başlamıştır. Bu karar neticesinde yabancılar süresiz oturma hakkına sahip olabileceklerdi. Bu hakla birlikte sosyal yardımdan faydalanan olsalar bile aile birleşimi talebinde de bulunabileceklerdi (Keskin, 2011, s. 40).

3.1.3.1. Dönemin Karakteristiği

Özellikle 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yıllarında başında çokkültürlülük ve entegrasyon konuları göçmenlere yönelik politikaların tam ortasında yer almaya başlamıştır. Bu dönemde yeni bir yabancılar yasası gündeme gelmiş, etnik kimlik tartışmaları, göçmenlerin siyasi kimlik kazanmaya başlaması ve yabancı düşmanlığının artması dönemin ilk tartışma alanlarını oluşturmuştur.

Türlere karşı zaten var olan yabancı düşmanlığının artık fiili saldırılara dönüşmesi bu dönemin önemli bir özelliğidir. 1991 ve 1993 yıllarında Mölln ve Sölingen kentlerinde 8 Türk vatandaşının yaşamlarını kaybetmesi sonucu Almanya tekrar hareketlenmiştir. Almanya'da artan bir ırkçılık söz konusudur. Berlin duvarının yıkılması ve Almanya'nın birleşmesiyle köklerini bulmak isteyen bir kısım Almanın radikal faşizm özlemi ve ırkçı hareketlere yönelmesi ikinci dünya savaşının anılarını henüz hafızalarından silmemiş olan toplumun genelinde taban bulamamıştır. Bu nedenle Abandan-Unat (2006) bu tür saldırılara tepki olarak yerel Alman

medyasında Türklere yönelik daha fazla programın “multikulti” adıyla yayınlanmaya başlandığını belirtmektedir.

Tablo 6 : Yıllara Göre Almanya’daki Türk Vatandaşı Sayısı (1991-2011)

Yıl	Türk Göçmen Sayısı
1991	1.779.600
1992	1.854.900
1993	1.918.400
1994	1.965.577
1995	2.014.311
1996	2.049.060
1997	2.107.400
1998	2.110.223
1999	2.053.600
2000	1.998.500
2001	1.947.900
2002	1.912.169
2003	1.877.661
2004	1.764.318
2005	1.764041
2006	1.738831
2007	1.713551
2008	1.688.370
2009	1.658.083
2010	1.629.480
2011	1.607.161

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Dairesi, DESTATIS 2011

Bu dönemde Avrupa’ya Türk göçü yeni bir yükseliş göstermiştir, bunun nedeni de orta kuşağın evlilik yaşına gelmesi ve eşlerini de Türkiye’den seçmeleridir (Crul ve Vermeulen, 2003). Ayrıca Almanya’da yetişen yeni neslin büyük oranda evlenme çağına girmesiyle birlikte eşlerin Türkiye’den seçilmesiyle oluşan ithal damat-gelin olgusu da göçmenler arasında sıkça görülen bir olay haline gelmiştir.

Ardından uyum tartışmaları ise 2000’li yıllara kadar altyapısını oluşturmuş, paralel toplum-leitkultur, entegrasyon-çokkültürlülük gibi kavramlarla uyum politikalarının oturması istenen çizgisi oluşturulmaya başlanmıştır.

3.1.3.2. Döneme Özgü Göçmen Politikaları

Geri dönüş yasasının da etkisiz kalmasının ardından Federal Almanya yeni arayışlar içerisine girmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren bütün dünyada önem kazanan entegrasyon ve sosyal bütünleşme olgusu Almanya'da da gündeme gelmeye başlamıştır. Bu kapsamda vatandaşlık yasalarında bazı yumuşatmalara gidilerek Almanya'da 1 Ocak 1991'de yürürlüğe giren Yabancılar Yasasında genç göçmen kuşağın Alman vatandaşlığı elde etmesi kolaylaştırılmıştır. Yasa, 16-23 yaş arasında bulunan, sekiz yıldan beri Almanya'da oturan, altı yıl okula devam etmiş olan gençlerin Türk vatandaşlığından vazgeçmeleri koşulu ile Alman vatandaşlığına geçmelerini mümkün kılmaktadır. Aslında Almanya'da radikal bir değişiklik olarak kan bağı ilkesinden vazgeçilmeye başlanmış ve toprak bağı ilkesinin ilk adımları bu yasa ile atılmıştır.

Bu yasa 1 Ocak 2000 tarihinde Yeni Vatandaşlık Yasası ile tekrar değişikliğe uğramıştır. Reformda esas alınan "kan ilkesi" değiştirilerek yerine vatandaşlığın doğumla kazanılması (toprak bağı) ilkesi getirilmiştir. Yasa vatandaşlığa geçmek isteyen diğer ülke vatandaşlarını 1 Temmuz 1993 öncesi ve sonrası doğanlar olarak ikiye ayırmaktadır. Böylece 1 Temmuz 1993 sonrasında Alman topraklarında doğan çocuk, annesi babası yabancı dahi olsa sahip olduğu vatandaşlığın yanında doğuştan Alman vatandaşlığı elde etme hakkına sahip olmuştur. Bunun için tek şart yabancı ailenin en az 8 yıldır Alman topraklarında ikamet ediyor olması ve 3 yıllık oturma hakkına sahip olmasıdır. Vatandaşlık hakkı kişi 23 yaşına geldiğinde onun iradesine bağlı olarak değişebilecektir. Alman vatandaşlığını doğuştan kazanan bir kimse 23 yaşına geldiğinde sahip olduğu iki vatandaşlıktan birini seçmek zorundadır.

Almanya içinde bu gelişmeler yaşanırken 11 Eylül saldırıları sonrasında dünya panik havasına girmiş ve daha sonra yaşanan olaylar da bu havanın kötüleşmesine katkı sağlamıştır. Avrupa ülkeleri bir bir yabancı ve göçmen politikalarını sertleştirmeye başlamışlardır. Aşırı sağ partiler oylarını yükseltmiş, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi daha çok kültürel çoğulculuğu savunan sol partiler iktidar koltuklarını kaybetmişlerdir.

2000'lere kadar yabancılara yerel seçimlerde oy kullanma olanağını sağlayan Hollanda bile fiili bir asimilasyonu içeren entegrasyon politikasını benimsemiştir. Hollanda göçmenlerle ilgili yasaları değiştirerek ülkeye yeni göçmen girişini kısıtlayıcı ve var olan göçmenlerin anavatanlarıyla olan ilişkilerini kesmeye yönelik politik adımların yol göstericisi olmuştur. Almanya'da da 2005'te işbaşına gelen Angela Merkel yönetimindeki koalisyon hükümeti daha önceki Schröder'in başbakanlık yaptığı Sosyal Demokrat/Yeşiller koalisyonunun benimsemiş olduğu çokkültürlülük politikalarına sıcak bakmamakta, bütünleşmeyi en hızlı bir şekilde gerçekleştirmek için kararlı politikalar gütmektedir.

3.2. Demografik Veriler

Almanya bugün yaklaşık 82 milyon nüfusu ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında en büyüğüdür. Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın yeniden inşası için ihtiyaç duyulan işçilerin temininin içeren anlaşmaların ardından Alman olmayan birçok kişi bu ülkeye göç etmiş ve zamanla kalıcı bir nüfus oluşturmuştur. Sömürge geçmişi olmayan Almanya için bu durum diğer etnik kökenden gelen insanlarla ilk defa bu ölçüde birlikte yaşama tecrübesi anlamına geliyordu.

Son yapılan sayımlarda Almanya nüfusu 81.715.000 olarak belirlenmiştir (DESTATIS, 2011a). Bu nüfusun yaklaşık %19'unu (15.746.000) göç geçmişi olan insanlar oluşturmaktadır.

Tablo 7: Almanya Genel Nüfus Dağılımı

	Detaylı Göç Durumu	Toplam	Yaş Aralığı												
			5 Yaş Altı	5-10	10-15	15-20	20-25	25-35	35-45	45-55	55-65	65-75	75-85	85-95	95 ve üstü
1	Toplam Nüfus	81.715	3.280	3.518	3.871	4.264	4.913	9.775	11.968	12.962	10.019	9.750	5.611	1.671	113
2	Göçmen Kökenli Olmayan	65.970	2.137	2.377	2.748	3.148	3.813	7.289	9.453	10.858	8.482	8.802	5.180	1.576	108
3	Göçmen Kökenli	15.746	1.143	1.141	1.123	1.116	1.100	2.486	2.516	2.104	1.538	948	431	95	/
	Yüzde	19%	35%	32%	29%	26%	22%	25%	21%	16%	15%	10%	8%	6%	
4	Avrupa	10.142	393	441	601	662	718	1.699	1.831	1.518	1.188	719	302	68	/
5	<i>EU-27</i>	4.632	206	225	244	249	286	696	759	762	602	372	182	47	/
6	· Yunanistan	375	10	14	24	25	21	57	64	63	54	31	11	/	-
7	· İtalya	745	35	42	50	54	49	97	127	119	98	52	21	/	/
8	· Polonya	1.311	51	54	56	56	86	242	221	261	154	75	44	10	/
9	· Romanya	428	16	15	13	14	23	70	73	68	46	48	32	9	/
10	<i>Diğer Avrupa Ülkeleri</i>	5.511	186	215	357	414	432	1.003	1.072	756	586	347	120	22	/
11	· Bosna Hersek	207	8	10	12	12	14	37	39	27	33	12	/	-	-
12	· Hırvatistan	335	13	12	17	16	15	56	55	36	77	33	7	/	-
13	· Rusya	1.049	27	36	37	62	94	204	171	187	115	63	43	10	/
14	· Sırbistan	260	15	17	17	18	19	41	44	27	41	17	/	/	-
15	· Türkiye	2.485	73	87	203	226	202	450	557	321	195	145	24	/	-
16	· Ukrayna	256	10	13	11	14	17	42	46	33	27	27	12	/	-
17	<i>Diğer Ülkeler</i>	919	40	40	60	66	71	173	160	125	98	50	34	12	-

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Dairesi, DESTATIS, 2011

Göçmen kökenli nüfusun her geçen gün çoğalmasına rağmen Almanya'nın nüfusu giderek azalmaktadır. Bununla birlikte Alman Merkez Bankası (Bundesbank) tarafından yayınlanan aylık rapora göre kendisini göçmen ülkesi kabul etmeyen Almanya'nın demografik gerilemeyi telafi etmek ve ekonomik büyümeyi desteklemek için her yıl yeni göçmene ihtiyacı vardır. Bu amaçla Almanya'nın duyduğu göçmen ihtiyacının her yıl yaklaşık 200 bini bulunduğu tahmin edilmekte ve nüfus projeksiyonları bu sayı baz alınarak yapılmaktadır (DESTATIS, 2006). Ancak buna rağmen Almanya'da nüfusun azalmasının önüne geçilemeyeceği düşünülmektedir. İç ve dış göç arasındaki fark Almanya'dan kaçış yönünde çoğalmakta, düşük doğurganlık oranı nedeniyle de bu durum iyice vahim hale gelmektedir.

Tablo 8: Çocuklu Aileler ve Çocuk Sayıları (2010)

Göçmenlik Durumu	Aile Türü	Çocuk Sayısı			
		1	2	3+	Toplam
Göçmen Kökenli Olmayan	Çocuklu Aileler	2.140	2.057	615	4.812
	Çocuklarla Birlikte Yaşayan Çiftler	257	99	26	382
	Evlilik Dışı Birliktelik	255	98	25	379
	Tek Ebeveyn	1.090	397	101	1.589
	Toplam	3.487	2.553	742	6.783
Göçmen Kökenli	Çocuklu Aileler	881	916	436	2.233
	Çocuklarla Birlikte Yaşayan Çiftler	75	35	9	120
	Evlilik Dışı Birliktelik	75	35	9	119
	Tek Ebeveyn	282	122	44	448
	Toplam	1.238	1.073	489	2.801

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Dairesi (DESTATIS, 2011a)

Ortalama doğurganlık oranı 2011 yılı için tahmini 1,41'dir. Göçmen kökenliler arasındaki doğurganlık oranının daha fazla olması, ortalama %19 olan göçmen kökenli nüfusun 0-5 yaş arasında %35 olarak yansımaya neden olmaktadır. Böylesi bir durum ise Almanya'nın zorunlu olarak uyum politikalarına sarılmasına yol açmaktadır.

3.2.1. Türk Nüfus

Federal Almanya İstatistik Kurumu (DESTATİS) verilerine göre 2011 yılı itibariyle Almanya’da yaklaşık 1,6 milyonu Türk vatandaşı olmak üzere Türkiye’den gelmiş toplam 2,5 milyon göçmen kökenli insan yaşamaktadır. Türk Vatandaşlarının ve Türkiye’den gelmiş göçmen kökenlilerin eyaletlere göre dağılımı iki ülkenin ilgili kurumları tarafından alınan istatistikler çerçevesinde Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9 : Eyaletlere Göre Türk Vatandaşı ve Türkiye Kökenli Nüfus Dağılımı

	Eyaletler	Genel Nüfus	Yabancı Nüfus	Türkiye Kökenli	Türk Vatandaşı
1	Baden-Württemberg	10.754.865	1.275.972	430.000	281.823
2	Bayern	12.531.925	1.185.442	316.000	213.372
3	Berlin	3.450.889	468.746	186.000	114.545
4	Brandenburg*	2.506.160	66.085	*	2.245
5	Bremen	659.927	82.057	41.000	26.389
6	Hamburg	1.783.975	240.716	81.000	52.028
7	Hessen	6.067.609	678.156	237.000	172.845
8	Mecklenburg-Vorpommern*	1.643.566	38.882	*	1.334
9	Aşağı Saksonya	7.923.536	533.657	173.000	99.688
10	Kuzey Ren Vestfalya	17.849.025	1.872.766	843.000	548.661
11	Rheinland-Pfalz	4.006.296	308.668	98.000	65.007
12	Saarland	1.018.926	86.156	20.000	12.043
13	Sachsen*	4.151.011	112.827	*	3.800
14	Sachsen-Anhalt*	2.339.439	42.911	*	2.196
15	Schleswig-Holstein	2.833.747	144.984	55.000	31.624
16	Thüringen*	2.237.434	48.154	*	1.880
	Diğer Eyaletler (istatistiğin toplu olarak verildiği)			21000	
	TOPLAM	81.758.330	7.186.179	2.502.000	1.629.480

Kaynak: DESTATİS, Eyaletlerin İstatistik Kurumları, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

Ancak İstatistik Kurumu’nun tanımına göre “göçmen kökenli” (*Migrationshintergrund*) kavramı;

a) 1949’den sonra Almanya Federal Cumhuriyeti’nin bugünkü sınırları içine göç edenleri,

b) Almanya’da doğan yabancı uyrukluları ve

c) Almanya’da Alman vatandaşı olarak doğan ancak anne-babadan en azından birisinin 1949’dan sonra Almanya’ya kendisi göç etmiş ya da Almanya’da yabancı uyruklu olarak doğmuş olanları kapsamaktadır (Gülmüş, 2012).

Bu tanım çerçevesinde, anne-babasının doğum yeri Almanya olan ve/veya anne-babası doğuştan Alman vatandaşı olan birey istatistiklerde “göçmen kökenli” kategorisinde yer almamaktadır. Bu nedenle Almanya’da yaşayan Türk kökenli göçmen sayısının istatistiklerde belirtilenden daha fazla olduğu ve bu rakamın 2,7 milyonu bulduğu tahmin edilmektedir (Gülmüş, 2012; Keskin, 2011, s. 37; Şen, 2010). Bugün, Almanya’da yaşayan Türklerin yaklaşık %32’si Alman vatandaşlığına sahiptir.

IV. BÖLÜM

GÖÇÜN BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKÇE VE UYUM POLİTİKALARININ TÜRKÇE KULLANIMINA ETKİSİ

4.1. Uyum Bağlamında Almanya'nın Göçmenlere Bakışı

Göçmenlerle ilgili politik yaklaşımın ne olması gerektiği konusunda hala geniş tartışmalar yürütülmektedir. Kimileri asimilasyonu kaçınılmaz bir son olarak nitelendirip, farklı kültürlerin bir arada barış içinde yaşamalarının farklılıkların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağını savunmaktadır. Kimileri ise her toplumun dil ve kültürünün eşit değere sahip olduğunu ve saygı duyulması gerektiğini söyleyerek farklı kültürel toplumlar için devletin imkânlar oluşturması ve fırsat eşitliği sağlaması gerektiğini çokkültürlülük kavramıyla savunmaktadır. Bir toplumda var olan değişik etnik ve sosyal grupların o ülkede mevcut tüm olanaklara eşit erişimi ve aralarında sürtüşme olmaksızın uyumlu bir yaşam sürmesi olarak entegrasyon kavramıyla tanımlanmakta ve göçmen azınlık veya ev sahibi çoğunluğun ortak değerlere uyumu hedeflenmektedir. Göçmen işçiler için geçicilik düşüncesinin var olması ve asimilasyon kavramına dönemsel olarak negatif anlamlar yüklenmesi nedeniyle açık bir asimilasyon politikasının Avrupa'da uygulandığı söylenemez (Sözen, 2000). Bugün Avrupa'da göçmenlere yönelik politik yaklaşımlar daha ziyade entegrasyon kavramı üzerinden yürütülmektedir. Ancak (Sözen, 2000) Avrupalı toplumların entegrasyon konusunda yoğun hegamonik tavrının farklı kültürlerin bu tavrı asimilasyon olarak değerlendirmelerine neden olduğunu belirtmektedir. Çünkü entegre olunması beklenen kural, kaide ve değerler batı değerleridir.

Avrupa'nın tarihte hiç olmadığı kadar kültürel çeşitliliğe sahip olduğu artık bilinen ve görünen bir gerçektir. Ulusal azınlıkları hariç tutarsak kültürel çeşitliliğin kaynağını genellikle sömürgelerden veya daha sonraki göç dalgaları sonucu Avrupa dışından gelen işçiler oluşturmaktadır. Ekonomik büyümesini eskisi kadar sürdüremese bile tabir yerindeyse çarkın dönebilmesi için Avrupa, azalan ve gittikçe yaşlanan yerli nüfus nedeniyle daha fazla göçmene ihtiyaç duymaktadır.

Almanya da aynı şekilde kültürel çeşitliliği yoğun bir ülkedir. Almanya çok uzun süre göçmen işçileri geçici olarak gördüğünden onlar için topluma uyum konusunda herhangi bir politika geliştirmemiştir. Hatta 1983 yılında para teklif ederek göçmenleri geri göndermeye çalışması da göçmenlerin entegrasyonuna yönelik bir düşüncelerinin olmadığını açık bir göstergesidir. Kalıcılık olgusunun netleşmesinin ardından özellikle 2000’li yıllara doğru vatandaşlık uygulamalarında yapılan genel değişiklik ve yerel düzeydeki bazı politikalarla uyuma yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu noktada öncelikle Almanya’nın uyum politikalarının hedefinin asimilasyon mu, çokkültürlülük mü, yoksa entegrasyon mu olduğunun tespiti gerekmektedir.

Almanya açık bir şekilde asimilasyon politikası gütmemektedir. Almanya’nın ırkı temiz tutmak anlayışıyla vatandaşlığı son döneme kadar kan bağına bağlamış olması asimilasyonu hedefleyen bir politik anlayışa terstir (Tezcan, 2000). Çokkültürlülük politikaları ise Almanya’nın göçmenlerin sorunlarına eğilmeye başladığı dönemdeki popülaritesini 11 Eylül saldırıları nedeniyle yitirmeye başlamıştı. Ayrıca Şansölye Angela Merkel’in “çokkültürlülük öldü” (Die Welt, 2010) açıklaması politik uygulamanın yönünün kültürel çoğulculuk olmadığını ilk elden kanıtlamaktadır. Yine Merkel aynı açıklamasında politik hedefin kız çocuklarının yüzme derslerine katılımına kadar katı çizgileri olan bir entegrasyon olduğunu söylemiştir.

Gülmüş (2012)’e göre Almanya’nın entegrasyon anlayışı üzerinde sosyolog Hartmut Esser’in çok büyük etkisi vardır. Esser’e göre Almancayı çok iyi bilmek başarılı bir entegrasyon için vazgeçilmez önkoşuldur. Dili iyi bildiği için eğitim ve iş yaşamında başarılı olan, sosyal yaşamını Almanlar ile paylaşan ve Alman değer yargılarını içselleştiren bireyler topluma entegre olabilecektir (Gülmüş, 2012). Esser’in savunduğu bu entegrasyon modelinde çokkültürlülük reddedilmekte (Gülmüş, 2012) ve dolayısıyla sosyal entegrasyon anlayışıyla entegrasyonu asimilasyonla eşdeğer (Brubaker, 2001) kılınmaktadır.

Kadınlara yönelik şiddet konuları, zoraki evlilikler, töre cinayetleri, çeteleşme okullardaki şiddet olayları ve paralel toplum tartışmalarının hız kazanmasıyla birlikte

Türklerin uyum sorunları genelleştirilmeye başlanmıştır. Günümüzde Türkler uyumun başarısız örnekleri olarak sergilenmekte ve tek taraflı olarak suçlanmaktadır. Başarısız örnek olarak gösterilen Türkler üzerinden politik tartışmalar yürütülmekte ve aynı zamanda Türkleri hedef alan entegrasyon politikalarının da adımları belirlenmektedir. Daha önceden vatandaşlık alanında yapılan değişiklikleri dil, eğitim ve din gibi alanlar izlemektedir.

Hâlbuki yıllarca işçi göçmenlerin uyumuna yönelik ayakları yere basan bir politika üretmeyen Almanya, Rusya'dan gelen Alman kökenli göçmenlerin topluma entegrasyonu için 1997 yılında 1,5 milyar dolar harcamıştır. Yine 2000 yılında 150 milyon dolar bu kişilerin Almanca öğrenmeleri için harcanmış iken aynı dönemde diğer göçmenler ve özellikle Türkler için yapılmış bir harcama bilinmemektedir (Mueller, 2007).

Almanya'daki diğer göçmen gruplarla benzeşen birçok ortak sorunları bulunan Türklerin değişik sebeplerle diğer göçmenlerden farklılıkları da göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların en önemlilerinden biri Türklerin anadile ve kendi kültürel değerlerine olan hâkimiyeti konusudur. İşçi göçü anlaşmasının üzerinden tam elli yıl geçmiş olmasına rağmen Almanya'da yaşayan Türkler hala kendi anavatanlarına, kültürel değerlerine, kimlik ve dillerine olan bağlılık ve hâkimiyetleri ile araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Onlar Almanlar tarafından entegre olamamış bir toplum olarak menfi söylemlerin konusu olurken Türkiye açısından asimile yıllarca yurtdışında yaşamalarına rağmen asimile olmayarak güzel bir örnek ortaya koymuşlardır. Türklerin bunca yıla rağmen kendi ülkelerine bağlılıklarını ve kültürel değerlerini korumalarını sağlayan dil aynı şekilde entegrasyonun önünde bir engel olarak görülmektedir. Dolayısıyla her alandaki entegrasyon politikalarının istemli veya istemsiz dile yönelik bir hedefi bulunmaktadır.

İngilizce konuşmayan göçmen bir ailenin üç nesil sonunda tamamen İngilizce konuşan bir nesle dönüşeceğini ifade eden teorilere benzer tezler birçok çalışmada örnekleriyle birlikte sunulmaktadır. Ancak Almanya'da yaşayan Türkler söz konusu olduğunda bu tezler şimdilik geçersiz kalmaktadır. Türklerle ilgili Fransa'da yapılan

karşılaştırmalı bir araştırmaya göre Türklerin entegrasyon veya asimilasyona karşı en fazla direnç gösteren göçmen topluluk olduğu iddia edilmiştir (Danış ve İrtiş, 2008).

Peki, bu elli yıllık süreçte entegrasyonu veya asimilasyonu engelleyen unsurlar nelerdir? Bu soruya cevap aramak, belirli kültürleşme ve kimlik/aidiyet alanlarını inceleyerek Almanya’da yaşayan Türklerin kültürleşme süreci hakkında bazı temel tahminlerde bulunabilmek bu tezin amacı olarak belirtilmişti. Bu tahminleri yapabilmek için aşağıdaki durumlar incelenecek ve dile olan etkileri araştırılacaktır. Böylece uyum ve göç politikaları bağlamında ele alınan bu konuların ve aşağıdaki başlıklar çerçevesinde Almanların çeşitli alanlardaki farklı stratejilerinin dile olan etkisi üzerinde durulacaktır. Bu başlıklar genel olarak şunlardır:

- Almanya’nın uygulamış olduğu göçmen politikalarının mevcut durumun oluşumuna etkisi,
- Aşağıda belirtilen alanlardaki uygulama ve tercihlerin Türkçeye etkisi,
 - Dil ve eğitim
 - Din
 - Vatandaşlık,
 - Evlilik
 - Ulusötesi Bağlar
- Bu alanlardaki mevcut değişimler ve bu değişimlerin Türkçeye muhtemel etkileri,

4.2. Uyum Politikaları ve Dilin (Türkçe’nin) Kullanımına Etkileri

4.2.1. Eğitim ve Dil

Avrupa’da eğitim uzmanları eğitim-öğretim konusunda geleneksel olarak zorunlu eğitim dilinin dışındaki dilleri üç gruba ayırmaktadır. Genelde gelişmiş batı ülkelerinin dilleri “yabancı dil” statüsünde, ulusal azınlıklarının dilleri “yerel dil” ve göçmenlerin dilleri “gelinen ülke dili” şeklinde kategorize edilmektedir (Hélot, 2003). Yabancı dillerin öğrenilmesi Avrupa vatandaşlığı için hayati bir öneme sahip olarak değerlendirilmekte ve bunun için AB düzeyinde teşvik programları

oluşturulmaktadır. Özellikle AB Eğitim Bakanları toplantılarının sonuç bildirgelerinde çok dilli bir birlik öngörüsüyle her AB vatandaşının biri resmi AB dili olan en az iki yabancı dil öğrenmesinin teşviki benimsenmiştir. Bu kararlarda göçmen dillerinin teşvikine yönelik bir atıf bulunmamaktadır (Extra & Yagmur, 2002). Yerel diller ise uzun yıllar yasaklandıktan ve baskı altında tutulduktan sonra AB düzeyinde hukuki korunma kazanarak eğitim öğretim hakkını elde etmişlerdir. Göçmen azınlıkların dilleri ise sürekli olarak tartışma konusu oluşturmakta ve bu dillerin konuşulmasına dahi negatif tavırlar konulmaktadır (Hélot, 2003).

Barcelona’da yayınlanan uluslararası dil hakları beyannamesinde tüm dillerin ve kültürlerin eşit olduğu belirtilmiştir (UNESCO, 1996). Bununla birlikte Avrupa Birliği hemen hemen her konuda olduğu gibi üye ülkelerin uymalarını sağlamak amacıyla dil konusunda da kararlar almıştır. Dil konusunda alınan bu kararlar genel olarak eşitlik, çeşitlilik ve çok dillilik esasına dayanmaktadır (İleri, 2003).

AB çeşitli açılardan dilleri şu şekilde sınıflandırmaktadır (İleri, 2003).

- i. AB üyesi devletlerin milli/resmi/devlet dili,
- ii. AB’nin yazılı antlaşmalarda, uluslararası kongrelerde kullanacağı kongre dilleri,
- iii. Ulusal azınlıkların dilleri,
- iv. AB’ye üye devletlere üçüncü ülkelerden çalışmak üzere gelenlerin ana dili / aile dili,
- v. Okul ve üniversitelerde okutulan yabancı diller,

Bu sınıflandırmaya göre Türkçe iki grupta yer almaktadır. Türkçe AB’ye üye ülkelerde yaşayan yaklaşık 4,2 milyon göçmenin (TAM, 2007) dili iken aynı zamanda Yunanistan ve Bulgaristan’la birlikte bu bölgede yaşayan yaklaşık bir milyon (TAM, 2007) kişi için yerel azınlık dili konumundadır.

Avrupa’daki ülkeler kendi sınırları içinde farklı kültür ve dile sahip toplulukların bulunması olgusuna ilk önce aynı sınırlar içerisinde yaşayan ve devletin

asli unsuru olarak değerlendirilmeyen ulusal azınlıklar varlığı ile karşılaşmıştır. İkincisi unsur ise yoğun göç hareketleri sonucu oluşan göçmen azınlıklardır. Ulusal veya göçmen azınlıklar açısından kültürel değerlerin korunması ve aktarılması için dil en önemli eşiktir. Ev sahibi ülkeler de bu eşiğin farkında olarak büyük ölçüde asimilasyon veya entegrasyon politikalarını dil üzerine inşa etmektedirler.

Yağmur (2005) lkelerin göçmen dillerine yönelik politikalarını çoğulcu, medeni (civic), asimilasyonist ve etnik ideolojiler şeklinde gruplandırmıştır. oğulcu yaklaşımda Kanada ve Avustralya rneğinde olduğu gibi devlet, kültürel azınlıklara ülke dilini öğrenmelerine yönelik destek sağlarken, hem kendi dil ve kültürlerini korumak ve geliştirmek üzere teşvik edici ve maddi imkânlar sunar. Medeni (civic) ideolojilerde ise Amerika’daki gibi devlet göçmenlerin ev sahibi topluma uyumunu bekler ve göçmenlerin kendi dil ve kültürlerini koruma konusunda ne onlara engel olur ne de destek verir. Asimilasyonist ideoloji ise dilsel olarak azınlıkların çoğunluğu oluşturan toplum içinde eritilmesini hedefler.

Nohl (2009, s. 11) Kültürel Pedagoji isimli çalışmasında asimilasyonist eğitim anlayışı ile ilgili olarak şu ifadeyi kullanır.

“Kendisini tek bir milli kültür tarafından şekillendirilmiş olarak gören toplumlarda, azınlıklar bir rahatsızlık nedenidir. İster ülkenin yerlileri olsunlar ister ülkeye göç hareketleri sonucunda gelmiş olsunlar bu durum bilhassa etnik azınlıklar için geçerlidir. Bu rahatsızlığı politik ve pedagojik araçlarla karşılamanın bir biçimi bu azınlıkların ve özellikle onların çocuklarının asimilasyonudur. Asimilasyon teşebbüsleri çoğu zaman azınlıkların yaşam biçimlerinin kk düşürülmesi ile birlikte görülür. Azınlık kültürleri modern olmayan, kaba, işlevsiz, ya da eğitime uzak olarak tasvir edilir. Dolayısıyla bu kültürlerin içinde büyümüş olan insanlar kaçınılmaz olarak noksanlıklar gösterir. Bu noksanların telafi edilmesi ise asimilasyonist eğitimin hedeflerinden birisidir. Noksan telafisi aynı zamanda azınlıkların, çoğunluk toplumunda ulusal kültürün göstergeleri olarak kabul edilmiş olan normlar ve değerler içinde asimilasyonuna yol açar.”

Eğer ev sahibi ülke tarafından dil konusunda çeşitlilik istenmiyor ve resmi dilin dışındaki diğer dillerin unutulması isteniyorsa bu asimilasyonist bir politikadır. Bu politikayı güden ülkeler iki temel stratejiyi benimserler.

- 1- *Yasaklama, Görmezden Gelme Stratejisi*: Resmi kurum ve uygulamalarda azınlık diline yer vermemek, eğitimini ve kullanımını engellemek,
- 2- *Değer Azaltma Stratejisi*: Azınlık dilinin değersiz olduğunu, bireye ekonomik, sosyal ve kültürel değer katmayacağını hissettirmek veya ev sahibi dilinin değerini artırmaya yönelik çabalar sarf etmek,

Her iki strateji de ulus-devletlerin ortaya çıktığı dönemde ulusal azınlıkların dillerine yönelik olarak uygulanmıştır. Yok olma tehlikesi altındaki diller üzerine yapmış olduğu çalışmada Dorian (2006), Fransız devrimi sonrasında ortaya çıkan devletin ülke içinde konuşulan birçok dili yok saydığını belirterek, Fransızcaya yabancı olan insanların konuştuğu Alsas ve Bask bölgesindeki dillerin artık kabul edilemez sayılmaya başlandığını belirtmiştir. Dolayısıyla çok da yaygın olmayan Fransızca, devrimin bir sonucu olarak Fransa sınırları içindeki ulusun ortak dili haline gelmiştir (Dorian, 2006). İkinci strateji ise “Tükürmek ve Bretonca konuşmak yasaktır” (MacAulay, 2008) şeklinde uyarı levhalarının okullara ve diğer resmi dairelere asılarak Fransa’da açık bir şekilde uygulanmıştır. Bugün değer azaltıcı stratejiler daha dolaylı olarak kullanılmaktadır. Örneğin (Yağmur, 2010) Almanya veya Hollanda’da Türkçe konuşabilmenin artı bir değer olarak değil, toplumsal uyumun önünde bir engel olarak görüldüğünü belirtir. Aynı şekilde anadil eğitimde başarının önünde bir engel veya ekonomik değeri olmayan bir dil olarak gösterilebilmektedir.

Göçmen veya ulusal azınlıkların dillerini koruyabilmeleri ancak kurumsal olarak dil eğitimin verilmesine bağlıdır. Bu eğitim genel olarak üç şekilde verilmektedir:

- Örgün eğitim sisteminde resmi eğitim dili ile beraber azınlık dilinin müfredat dili olması (iki dilli eğitim),

- Örgün veya yaygın eğitim yoluyla azınlık dilinin öğretilmesi (anadili eğitimi),
- Azınlık dilinin yabancı dil olarak öğretilmesidir.

Almanya'daki ulusal ve göçmen azınlıklar için bu kurumsal yapıların varlığı ve farklılığı oldukça önemlidir. Tüm eğitim öğretim kademelerini içine alan iki dilli bir kurumsal yapıya sahip olan azınlık dili için diğer iki eğitim çeşidinin varlığı çok da önemli ve gerekli değildir.

4.2.1.1. Ulusal Azınlıkların Dillerine Yönelik Politikalar

Ulusal azınlıklarla ilgili dil sorunu Avrupa'da 19'uncu yüzyıla dayanmaktadır. Avrupa bu sorunla ilk defa modern devletlerin oluşması sürecinde karşı karşıya gelmiştir. Devletin oluşumunda etkin veya baskın olan unsurlar devletin temel unsurları kabul edilmiş ve dizayn ona göre yapılmıştır. Azınlıklar, devletlerin oluşması sürecinde kendi dillerinin sistem içerisinde dışlandığını görmüşlerdir.

Bu azınlık dilleri için en büyük tehdidi dillerinin eğitim sisteminin dışında bırakılması ve dil aktarımını sağlayacak kurumsal yapıların bulunmaması oluşturmuştur. Merkezi yönetimler genelde çoğunluk dilini resmi dil olarak kabul ederek zaman içinde azınlık dillerinin günlük kullanımdan düşmesini bekler (Nohl, 2009). Azınlıklara sahip diğer bütün ülkelerde olduğu gibi eğitim sistemi içerisinde azınlık dillerinin yer almaması ulus-devlet inşası amacının doğal bir sonucudur. Bu süreçte zorunlu eğitim, resmi işlemler ve askerlik gibi kurumsal yapılar asimilasyonun en büyük aracı haline gelmektedir. Dolayısıyla aynı ülke içinde yaşayan ancak farklı dilleri konuşan azınlık gruplar devletin sahiplenmesinden yoksun kalmışlardır.

Bu yöndeki ikinci bir politika ise azınlık dilinin (değersizleştirilmesi) değer kaybına uğratılmasıdır. Ulusal azınlıkların dillerine yönelik bu yöndeki uygulamalara Fransız örneğinde rastlanmaktadır. Fransız modeli ulus-devlet inşası aşamasında "tükürmek ve Bretonca konuşmak yasaktır" (MacAulay, 2008) şeklinde uyarı levhaları okullara ve diğer resmi dairelere asılarak Fransa'da asimilasyonist

politikalar ağır bir şekilde uygulanmıştır. Uyarılarda ifade edilen kaba davranış şeklinin dil kullanımının yasaklanması ile birlikte kullanılması, o dili konuşan toplumun noksanlığının dolayısıyla resmi/çoğunluk dilinin üstünlüğünün ifade edilmesidir. Fransa'daki diğer azınlık gruplara yönelik uygulanan asimilasyonist uygulamaların yanında Amerika'da, Avustralya'da ve İngiltere'de benzer yöntemlerin kullanıldığı politikalar mevcuttur.

Avrupa'daki bu devletleşme ve merkezileşme sürecinde varlıklarını sürdüren bazı azınlık dilleri hem AB düzeyinde hem de ulusal seviyede korunma hakkı elde etmişlerdir (Yağmur & Extra, 2011). 1992 yılında imzalanan Avrupa Azınlık ve Bölgesel Diller Anlaşması (Avrupa Konseyi, 1992) ile AB içindeki ulusal azınlıklarının dillerinin korunması güvence altına alınmıştır. Almanya 1998 yılında bu anlaşmaya imza atarak sınırları içerisinde yer alan ulusal azınlıkların dilleri olan Danca, Sorbian Dili, Romani, Firizce ve lehçelerini korumak ve geliştirmeyi taahhüt etmiştir. Bu anlaşma gereği ulusal azınlıkların dillerine yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve saygınlığının artırılması anlaşmaya taraf ülkelerin yapması gereken bir zorunluluktur. Bunun yanında Madde 8'de ulusal azınlıkların dilinde okulöncesi, ilk, orta ve yükseköğretim düzeyinde eğitim verilmesi yine ilgili devletin sorumluluğuna verilmiştir (<http://languagecharter.eokik.hu/byLanguage.htm>). AB'nin bu kararına paralel olarak Amerika'da da 1990 ve 1992 yılında Yerli Amerikan Dilleri hakkında kanun ile ulusal azınlıklara ait dillerin kullanımı, korunması ve öğretilmesi güvence altına alınmıştır (Hornberger, 1998).

Bugün Almanya'nın Schleswig-Holstein Eyaleti'nde yaklaşık 50.000 Dan kökenli insan yaşamaktadır. Bu eyaletteki Danimarka okullarında tamamen iki dilli eğitim verilmektedir. Çocuklar okuma ve yazmayı Danca öğrenmekte ve beşinci sınıfa kadar her iki dilde verilen ders sayısı eşitlenerek çocukların her iki dilde yetkin olmaları sağlanmaktadır. Aynı durum Almanya'daki diğer ulusal azınlık gruplar olan Frizonlar ve Lehler için de geçerlidir. AB düzeyinde sağlanan yasal güvenceden de kaynaklanan böylesi haklar ve özellikle iki dilli eğitim göçmenler için söz konusu olduğunda politik yaklaşımlar ve tavırlar hemen değişebilmektedir.

Ulusal azınlıklar dilin korunması için gerekli olan kurumsal yapılardan iki dilli eğitim hakkına sahiptirler. Dolayısıyla diğer iki yapının varlığına çok ihtiyaç duymalarına da gerek yoktur.

4.2.1.2. Göçmen Azınlıkların Dillerine Yönelik Politikalar

Ulusal azınlıkların yanında dil açısından Avrupa’da çeşitlilik oluşturan diğer bir unsur ise göçmenlerdir. Ancak ulusal azınlık dillerinin sahip olduğu gibi göçmen dilleri henüz bir hukuki korumaya sahip değildir. Avrupa Konseyi’nin 25 Temmuz 1977 tarihli kararı göçmenlerin anadili eğitimi ve öğretimi için üye ülkelere bazı talimatlar içermektedir. Buna göre “üye devletler ulusal ve yasal koşulları doğrultusunda göçmenleri gönderen ülkelerin devletleri ile işbirliği içinde okul programlarıyla eşgüdümlü olarak anadili eğitimi ve öğretimi için uygun önlemleri alır” denmektedir (Yağmur, 2010). Ancak bu hem teoride hem de pratikte ulusal azınlıklar için tanınan hakların şok uzağındadır. Birisi haftada beş saati geçmeyen bir anadili eğitimini hak olarak görürken diğerinde anaokulundan üniversiteye müfredat her iki dilde de yapılabilmektedir.

Okullar geleneksel olarak homojen çocuk gruplarını organize etmek üzere dizayn edilmişlerdir. Eğitim sistemlerinde bu homojenliği sağlamak üzere okula başlama yaşları belirlenmiştir. Böylece aynı gelişmişlik düzeyine sahip çocukların okula gelmesi ve burada bir sınıflama ile homojen yapıda okulların oluşturulması amaçlanmaktadır (Nohl, 2009). Ancak Alman okullarında göçmenlerin çocuklarının da görülmeye başlaması ile birlikte okulların alışık olduğu homojen öğrenci yapısı değişmeye başlamıştır.

Almanya’da 1960 yılında yabancı pasaportuna sahip öğrencilerin oranı sadece %0,4 iken, aile göçlerinin ardından bu oran 1973’te % 3 olmuştur (Nohl, 2009). Göçmen çocuklar için ilk defa 1964 yılında okula gitme zorunluluğunun getirilmesi ile birlikte okullar bir problem olarak gördükleri öğrencilerin heterojenliği sorunu ile karşı karşıya kaldılar. Aile birleşimi ile birlikte göçmenlerin çocuklarının da eğitim sistemi içinde yer alıyor olması Almancanın yabancı dil olarak okutulması ve öğretilmesi noktasında da ihtiyacı ortaya çıkardı. Bu durum Almanya’nın bu

ölçekte hiç karşılaşmamış olduğu bir durumdu. Okullar bu duruma tepki olarak çocukların kısa sürede dili öğreneceklerinden hareketle ek dersler ve dil kursları düzenlemiştir. Daha sonraki süreçte bu dil kursları okula başlamadan önceki hazırlık kurslarına dönüşmüştür.

Bu çerçevede Almanya'nın göçmen dillerine yönelik yaklaşımları bağlamında Türkçe ile ilgili uygulamalar şu başlıklar altında incelenmiştir.

- İki Dilli Eğitim
- Anadili Eğitimi ve Eğitim Sistemi İçinde Türkler
- Yabancı Dil Olarak Türkçe
- Okulöncesi Eğitim ve Türkçe

4.2.1.2.1. İki Dilli Eğitim

Almanya'da adı, türü ve amacı ne olursa olsun üretilen politikalar azınlık ve çoğunluk toplum arasındaki farkın azaltılması amacını taşımaktadır. Entegrasyon kavramının karşılığı olmamakla birlikte bu çalışmalar genel olarak uyum problemleri olarak görülebilir. İkinci ve üçüncü kuşaklar kimlik ve uyum sorunlarının en yoğun hissedildiği kuşaklardır. Almanya'ya gönderilen Türk işçilerde olduğu gibi genelde göçmen toplulukların uyum sorunu birinci kuşak için pek gündeme gelmemektedir (Sözen, 2000). İkinci ve üçüncü kuşakların yaşadıkları mekânlar birinci kuşağın aksine daha fazla sosyal yaşamın içindedir. Dolayısıyla, başta okul olmak üzere, arkadaşlık, komşuluk ve akran ilişkilerinin kurulmaya başlanması iki toplum arasındaki farkın giderilmesi gibi bir ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu aşamada en önemli kurum şüphesiz okullardır (Toksöz, 2006). Modern ulus-devlet anlayışında okullar tek devlet, tek ulus oluşturma çabalarının temel taşı oluşturmaktadır (Dorian, 2006). Bu amaçla şekillenen okullarda ise müfredat etnik olarak homojen olan bir öğrenci profiline göre dizayn edilmiş, çokkültürlülük ve çok dillilik göz önünde bulundurulmamıştır.

Çokkültürlülük kavramının insan hakları çerçevesinde değer kazanmaya başlamasıyla birlikte çok dillilik konusu da tartışılır hale gelmiştir. Özellikle ulusal

azınlıkların ve bazı göçmen toplulukların dilleri bu çerçevede güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Ulusal azınlıklar bu hakları AB ve Amerika Birleşik Devletlerinde yasal güvenceyle anadilde eğitim şeklinde düzenlenmişken göçmenlerle ilgili bu yöndeki talepler iyi niyet göstergesi olarak kalmıştır.

Çok dillilik ve çokkültürlülük olguları bugün birçok bilim dalının ilgi alanında yer almakta, özellikle pedagoji, sosyoloji ya da eğitim bilimleri alanlarında bu konuda birçok çalışma üretilmektedir (Çelik, 2008). Bunun sonucu olarak Fransa, İspanya ve Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde ulusal azınlıklar için iki dilli eğitim müfredatları uygulanmaktadır.

Ulusal azınlıklar için temel insani bir hak bağlamında değerlendirilen iki dilli eğitim fırsatı göçmenler için entegrasyon sorunu olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple Göçmen dilleri açısından resmi olarak Almanya'da iki dilli eğitim söz konusu değildir. Göçmen öğrenciler için bazı iki dilli programlar 1980'lerde geliştirilmiş, ancak bu programlar pilot uygulamalar olarak kalmıştır. Bugün göçmenler için birkaç istisna dışında düzenli anlamda iki dilli eğitim bulunmamaktadır. Hamburg, Berlin ve Bavyera gibi eyaletlerde bazı iki dilli eğitim uygulamaları (daha çok bazı derslerin iki dilli olarak işlenmesi) pilot olarak uygulansa bile ulusal azınlık dillerinin sahip olduğu statüye Türkçe ve diğer göçmen dilleri sahip değildir. Dolayısıyla bu dillerde hazırlanmış bir müfredat uygulanmamaktadır.

4.2.1.2.2. Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitimi

Göçmen dillerinin öğretilbileceği bir diğer eğitim modeli ise söz konusu dillerin müfredata yabancı dil olarak konulmasıdır. İlk olarak Almanya'da 80'li yıllarda özellikle Berlin ve Kuzey Ren-Vestfalya eyaletlerindeki liselerde göçmen öğrencilere ana dillerini "ikinci yabancı dil" olarak seçme imkânı sunulmuştur (Yıldız, 2012). Bugün Almanya'da birçok eyalette Türkçe seçmeli ikinci veya üçüncü yabancı dil olarak okutulabilmektedir. 13.10.1995 tarihli Federal Almanya Cumhuriyeti Eyalet Kültür Bakanları Konferansı (KMK) kararı ile Türkçe, lise bitirme ve üniversiteye geçiş imkânı sağlayan Abitur dersleri arasında yer almaya başlamıştır.

Ancak bu göçmen dillerini diğer yabancı dillerle rekabete sokmak anlamına gelmektedir. Böylece Almanya’da İngilizceyi birinci zorunlu yabancı dil olarak öğrenen göçmen çocuklar, kendi ana dilleri ile Fransızca ve İspanyolca diğer yabancı diller arasında seçim yapmak zorunda kalıyorlar. Bu durumda ise tercih zaten bilindiği var sayılan ana dili yönünde olmayabilir. Ayrıca, ikinci yabancı dil statüsünde bir Türkçe dersine katılımın azalacağı öne sürülmektedir. Buna örnek olarak yıllardır Almanya’da örgün eğitimde yer alan Yunanca gösterilmekte ve ülkede yaşayan Yunanlıların sayısının artmasına rağmen katılımın azaldığı belirtilmektedir.

4.2.1.2.3. Ana dili Eğitimi ve Eğitim Sistemi İçinde Türkler

Ana dili Eğitimi

Almanya’da yaşayan Türkler açısından ise bugüne kadar dilin korunmasındaki en önemli kurumsal yapı örgün (okulda ders olarak) ve yaygın eğitim (okulda veya cami dernek merkezlerinde kurs olarak) modeli ile verilen ana dili dersleri olmuştur. Camilerin dile katkısı din başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde ana dili dersleri uygulamalarının gelişimi ele alınacaktır.

Almanya’ya çalışmak için gitmiş olan vatandaşlarımıza 1970’li yılların başında aile birleşimi gibi sebeplerle kadın ve çocukların da katılması eğitim konusunu iki ülke için üzerinde önemle durulması gereken bir konu haline getirmiştir. Bu sürecin içinde, karşılıklı anlaşmalar yapılarak Türkiye’den gönderilen öğretmenler tarafından ana dilde Türk Kültürü derslerinin verilmesi sağlanmıştır. Almanya’da, “Türkçe ve Türk Kültürü (TTK)” dersleri, zorunlu ders kapsamı dışında ve öğleden sonra verilen kurslar/özel dersler konumundadır. Öğrencilerin TTK derslerine katılım durumu karnede gösterilse dahi, sınıf geçmeye etki edecek şekilde notla değerlendirilmemektedir.

Göçmen çocuklarının ana dili eğitimi konusu ilk olarak 14.5.1964 tarihinde toplanan Federal Almanya Eğitim Bakanları Konferansı’nda okul programlarına ana dili derslerinin konulması kararı ile gündeme gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde de eyaletlere göçmenlerin çocuklarının kendi dillerini öğrenmelerinin sağlanması

yönünde tavsiye kararları gönderilmiştir. Kurul tarafından 1976 yılında alınan kararda, yabancı çocukların Alman okul sistemine uyumlarının sağlanması, kendi ülkeleri ile olan dil, kültür ve tarih bağlarının korunması tavsiye edilmiştir. Ayrıca Türk dilinin de eğitim programları içinde yer alması da tavsiye konuları arasındadır (Yıldız, 2012).

Halen Almanya’da uygulanan Türkçe-Türk Kültürü derslerinin yasal dayanağını Avrupa Birliği Komisyonu’nun 25 Temmuz 1977 tarih ve 486 sayılı yönergesi (77/486 EWG) oluşturmaktadır. Bu yönergenin 3 üncü maddesinde anadili dersleri ile ilgili şu ifade yer almaktadır.

“Üye devletler ulusal koşulları ve yasal sistemlerine uygun olarak köken ülke ile işbirliği içinde, 1. maddede sözü edilen çocukların normal eğitimle eşgüdüm içinde kendi ana dilinin ve geldiği ülkenin kültürünün öğretimini destekleyecek uygun önlemleri alacaklardır.”

Bu karar üzerine Almanya 08.04.1976’daki Eyalet Kültür Bakanları Konferansında aldığı kararlarda 1979 yılında bazı değişiklikler yaparak hâlen geçerli olan yönetmeliği hazırlamıştır (Yıldız, 2012).

Yönetmeliğin amacı, misafir olarak görülen göçmen çocuklarının Almanya’daki eğitime adaptasyonlarının sağlanması yanında ülkelerine döndüklerinde uyum zorluğu çekmemeleri için anadilini öğrenmelerinin sağlanmasıydı (Yıldız, 2012). Neticede bu yönetmelik doğrultusunda göçmenlere yönelik anadil eğitimi Almanya’da haftalık 5 saati geçmemek üzere başlatılmıştır. Ancak eyaletler 1971 yılında yapılan konferansta alınan tavsiye kararları neticesinde derslerin yönetiminin kendi sorumluk alanında olup olmadığını seçme yetkisine sahiptiler. Bunun üzerine bugünkü uygulamalarında temelini oluşturan kararları eyalet yönetimleri almıştır. “Bavyera, Rheinland-Pfalz, Hessen, Kuzey Ren-Vestfalya ve Saksonya eyaletleri, göçmen işçi çocuklarına verilecek olan ana dili derslerinin kendi sorumluluklarında olduğuna; Baden Württemberg, Saarland, Bremen, Hamburg, Schleswig-Holstein ve Berlin eyaletleri ise bu derslerin kendi

sorumlulukları dışında olduğuna karar vermişlerdir” (Yıldız, 2012). Buna göre bazı eyaletler okullarda verilen anadili derslerini finanse ederken diğerleri bu işin yükümlülüğünü gönderen ülkelere bırakmıştır.

Günümüzde konuya artık çok farklı yaklaşılmakta göçmenlerin bu ülkelerdeki varlığı 50 yılı geçmiş dolayısıyla anadili eğitiminin de artık gereksiz olduğu düşünölmektedir (Yağmur, 2010). Bu dersler, “Konsolosluk Modeli” denilen ve sorumluluğun tamamen konsolosluklara bırakıldığı bir sistem ile yürütölmeye çalışılmaktadır. Bu durumda ise derslik tahsisi, ücreti ve derslere katılacak öğrencilerin sigortalanması gibi birçok sorumluluğun konsolosluklara devri anlamına gelmektedir. Bazı eyaletler (Bavyera, Aşağı Saksonya) bu dersleri kademeli olarak kaldırmaya başlamıştır. Kuzey Ren-Vestfalya’da Türkiye’den gönderilen Türkçe öğretmeni kabul edilmemekte hatta yerelden öğretmen alımı da ekonomik gerekçelerle durdurulmuş bulunmaktadır. Böylece yürütölmekte olan hizmetlerin verimliliğinin azalacağı da kaçınılmaz bir gerçektir.

Tablo 10 : Eyaletlere göre Türkçe-Türk Kültürü Dersleri (Ağustos 2009)

Eyaletler	Öğrenci Sayısı	Öğretmen		Haftalık Ders Saati	Karnede Yer Alıp Almadığı	S. Geçmeye Etkisi	Veriliş Şekli
		OKK	Mahalli				
Berlin	4.250	52	83		Alıyor	Etmiyor	Normal program ve öğleden sonra
Bavyera	9.255	88	59	2	Alıyor/Almıyor	Etmiyor	Genellikle öğleden sonra
Baden Württemberg	52.682	264	----	1-4	Alıyor	Etmiyor	Genelde öğleden önce
Hessen	15.879	18	159	2	Alıyor	Etmiyor	Öğleden sonra
Rheinland/Pfalz	8.951	3	80	1-2	Alıyor	Etmiyor	Karışık
Saarland/Mainz	1.161	17	----	3	Alıyor	Etmiyor	Öğleden sonra
Kuzey Ren Vestfalya	58.559	2	385	2-3	Alıyor	Etmiyor	Genellikle öğleden sonra
Aşağı Saksonya	5.777	10	81	2-3	Alıyor	Etmiyor	Genellikle öğleden sonra
Bremen	2.086	14	13	2-4	Alıyor	Etmiyor	Öğleden önce ve sonra
Schleswig Holstein	2.152	23	---	1-4	Almıyor	Etmiyor	Öğleden sonra
Hamburg	1.856	29	54	4	Almıyor -Alıyor	Etmiyor	Öğleden önce ve sonra
TOPLAM:	162.608	486	855				

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

İleri (2009a) Almanya’da anadili eğitimini şu şekilde özetlemiştir.

“Eyalet yönetmeliklerinde **anadiline** ayrılan haftalık ders saati **en fazla beş saat olabilir** denmektedir. Bu, uygulamada **üç saattir**. Anadili dersi, **yasal hak olmadığı için**, hemen hemen hiçbir eyalette **zorunlu ders değildir**. Anadilinin ilkokulda zorunlu ders olmaması demek, Almanya’daki okullarda Türk kökenli çocuklara **okuma yazma** tekniğinin anadilinde değil, **toplum dilinde** öğretilmeye çalışılması, demektir. Türkçe dersinden alınan not karneye geçse bile, genelde not ortalamasına girmediği için, **sınıf geçip geçmemeyi, yani öğrencinin okuldaki başarısını** etkilememektedir.”

Dolayısıyla Almanya’da göçmenler için (pilot uygulamalar hariç) diğer ulusal azınlıklara tanınan düzeyde iki dilli eğitim söz konusu olmadığı gibi anadili eğitimi de istenilen düzeyde değildir.

- Eyaletler bu dersleri birer birer sorumluluk alanının dışına çıkarmaktadır. Bu derslere sağlanan destekler kaldırılmaktadır.

- Genel olarak bu dersler okul saatlerinin dışında kurs statüsünde verilmektedir. Yani ders geçmeye etki etmemekte dolayısıyla algıda dilin değeri azaltılmaktadır.
- Yaş ve dil bilgisi seviyeleri farklı olan öğrencilerin bir arada bulunduğu sınıflar oluşmakta ve ders kalitesi düşmektedir.
- Türkiye’den gönderilen öğretmenlerin geçici olması, bu hizmet için özel olarak yetiştirilmemiş olmaları ve yeterli maddi imkânâna sahip olmamaları öğretmen motivasyonunu azaltmaktadır.

Derslere ilgi her geçen gün azalmaktadır. 2004 yılındaki verilere göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen Türkçe-Türk Kültürü derslerine katılım 187.000 iken (Güzel, 2010, s. 177), 2009 yılı için MEB’den alınan verilerde bu sayının 162.000’e gerilediği görülmektedir. (Bkz.. Tablo 10)

Genelde göçmen azınlıklarla ilgili tartışmalarda siyasiler ve politika üreticiler, çocuğun evde konuşulan dili öğrenmesinin eğitim dilini destekleyici niteliğe sahip olduğu yönündeki bilimsel araştırmalara bunun tersini savunan başka araştırmalar ile karşılık vermektedirler. Ancak ulusal azınlıklar söz konusu olduğunda durum değişmekte ve anadilin öğrenilmesine ve iki dilli eğitime bir hak olarak bakılmaktadır. “Bulunulan ülkenin dilini öğrenmek her şeyden önce yaşanan ülkedeki akademik başarı ve toplumsal hayatta etkili olabilmek için gereklidir. Ortaya konan ya anadili ya da öteki şeklindeki kıyaslama yanıltır ve kesinlikle dilbilimsel bir tespit değildir” (Yağmur, 2010).

Eğitim Sistemi İçinde Türkler

Alman eğitim sistemi genel olarak çok katı ve seçkinci özelliği ile bilinmektedir (Abadan-Unat, 2006). Bu sistem çok küçük yaşta çocukların zekâ, yetenek ve becerilerine göre ayrılması esasını taşımaktadır. Çocuklar hemen ilkökul sonrası yönlendirmeye tabi tutularak ya üniversite yolu açılmakta ya da mesleğe yönlendirilmektedir. İlkokulun sona ermesi ile birlikte çocuklar diploma notu ve

öğretmenin kanaati neticesinde Hauptschule, Realschule ve Gymnasium olarak ayrılan ortaöğretim kısmına yönlendirilmektedir.

Eyalet sistemine dayalı bir yönetim biçiminin gereği olarak eğitim-öğretim işleri doğrudan eyaletlerin yetki ve sorumluluklarına bırakılmıştır. Bu nedenle eyaletlerin eğitim sistemleri arasında bazı farklılıklar vardır. Ancak genel ilkeler ve amaçlarla zorunlu eğitim, okul kademeleri, yönlendirme sınıfları, mesleki eğitim gibi temel konularda eyaletler arasında büyük ölçüde iş birlikteliği sağlanmıştır. Bu konuda eşgüdümü Eğitim Bakanları Konseyi gerçekleştirir.

Zorunlu eğitim Federal Almanya'daki bütün çocuklar için 6 yaşında başlar ve genelde 9 yıl sürer (Berlin, Brandenburg, Bremen ve Kuzey Ren-Vestfalya'da 10 yıl).

Grundschule (İlköğretim): İlkokul eğitimi zorunlu eğitimin ilk aşamasını oluşturur. En geç altı yaşında başlar ve eyaletlere bağlı olarak dört veya altı yıl sürer (Berlin, Brandenburg, Bremen ve Kuzey Ren-Vestfalya'da 6). İlkokuldan sonra öğretmenleri tarafından bir değerlendirmeye (kanaat notu) tabi tutulan öğrenciler ailelerin ve çocukların da görüşleri hesaba katılarak uygun bir eğitim için çeşitli ortaöğretim kurumlarına yönlendirilirler.

Förderschule-Sonderschule: Öğrenme güçlüğü çeken çocukların temel eğitim için gönderildikleri okullardır. Yapılan araştırmalarda Türk göçmenlerin bir kısmı çocuklarının özellikle bu tür okullara gönderildikleri ya da gönderilmek istendiğini belirtmişlerdir. Bunun nedeni olarak göçmen çocukların ya dil bilmeme ya dili çok iyi kullanamama ya da ailelerin çocukları ile ilgilenemedikleri için bu çocukları bu tarz okullara yönlendirdikleri düşünülmektedirler. Bir kısım Türk göçmen ise bu tarz bir önyargıyı yaşamadıklarını, bu durumun abartıldığını belirtmişlerdir ancak bu konuda önyargı olduğunu düşünenlerin oranı daha yüksek bulunmuştur (Şahin, 2010b).

Ortaöğretim

Alman eğitim sisteminde genel olarak ilköğretimden (Grundschule) sonra ortaöğretim düzeyinde bir eğitim için dört seçenek bulunmaktadır. Öğrenciler,

notlarına göre ilköğretim sonrası Gymnasium, Realschule veya Hauptschule olarak adlandırılan ortaöğretim kurumlarına yönlendirilir. Bu kademedeki okullar arasında yatay geçişler mümkündür. Buna göre bir defa Gymnasium'a giren öğrenci devamlı orada kalma garantisine sahip değildir. Hauptschule'ye giden öğrencinin de oradan Realschule veya Gymnasium'a geçiş yapma yolları tamamen kapanmış değildir. Öğrencinin performansına göre bu tür yatay geçişler olabilmektedir. Ancak bu sistemin son döneme kadar Alman gençlerin bile %90'ının üniversite sistemi dışında kalmasına neden olduğu unutulmamalıdır (Abadan-Unat, 2006, s. 68).

Genel Ortaokul (Hauptschule): Sistem içerisindeki en düşük seviyeli okul olarak tanımlanmaktadır. İlkokul sonunda başarı durumları iyi olmayan öğrenciler Hauptschule denen okullara gitmektedir. Hauptschule okuyan öğrenciler, okulu bitirip daha çok emek işçiliğine dayanan boyacılık, fayansçılık, tornacılık gibi mesleklerde eğitim alarak hayata atılırlar. Son yıllarda Almanya'da hayat şartları Hauptschule mezunları için son derece zorlaşmıştır. Bunun sebebi, artan işsizlik ortamında azalan meslek eğitimi imkânları karşısında Realschule mezunlarının Hauptschule mezunlarına tercih edilmesidir. Çok sayıda Hauptschule mezunu meslek eğitimi imkânı bulamadığından hiçbir mesleki niteliğe sahip olamamakta ve Almanya'da ancak en kötü işlerde çalışmak veya işsiz kalmak tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum Türk göçmenlerde daha da ağırdır, çünkü göçmen kimliklerinden kaynaklı, çiraklık için yani meslek eğitiminin uygulamasını gerçekleştirmek için başvuru yaptıklarında olumlu geri dönüşün daha az olduğu, Alman çocukların başvurularının ise daha olumlu olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Şahin, 2010b).

Türk çocuklarının büyük kısmı maalesef Grundschule'den sonra mühendislik, tıp, öğretmenlik vb. mesleklere hiçbir giriş şansı tanımayan Hauptschule'lere gitmekte ve orada da bu olumsuz tablo ile karşılaşmaktadır.

Realschule (Orta Dereceli Lise): Beşinci sınıftan onuncu sınıfa kadar süren orta dereceli lise diye de adlandırabileceğimiz Realschule'yi bitiren öğrenciler 3 yıllık meslek eğitimi veren okullara geçiş yapabilirler. Hauptschule mezunlarının sahip olabileceği mesleklerle karşılaştırıldığında daha nitelikli iş kolları sayılan

bankacılık, büro işleri vb. meslekler Realschulede okuyan öğrenciler tarafından tercih edilmektedir. Bununla birlikte, pek çok Realschule mezunu ek sınavları vererek üniversiteye gidebilme haklarını kullanmaktadır. Fakat Realschule öğrencilerinin üniversite okumaktan ziyade mesleğe yöneldikleri görülmektedir.

Gymnasium (Lise): Ülkemizde, daha önceki dönemlerde uygulanan ve ortaokul ve lise eğitiminin beraber olduğu **Anadolu veya fen liselerine benzetebiliriz.** En başarılı öğrenciler kendilerini üniversiteye hazırlayan bu okullara devam ederler. Gymnasium'un son üç senesinin ortalaması üniversiteye girişte temel puan olarak kabul edilmekte ve öğrenciler bu ortalamalarına göre üniversiteye gidebilmektedir. Gymnasium'un bu son üç senesine Abitur denilmektedir.

Gesamtschule (Çok Programlı Ortaöğretim): Bazı eyaletlerde, Gymnasium, Realschule, Hauptschule üçlü ayrımı yapılmayıp, çocuklar Gesamtschule denen tek bir okula gönderilmektedirler. Ancak nota dayalı farklılaşma bu okullarda da mevcuttur. Diğer uygulamalardan farkı üçlü ayrımın okul içinde sınıf düzeyinde yapılmasıdır.

Tablo 11 : Almanya'daki Öğrencilerin Okul Türlerine Göre Dağılımı (2009-2010)

ÖĞRENCİ	Okul Öncesi	Grundsc hule	Ortaöğretim			Gesamtsc hule ¹	Förder- Sonder-sc hule ^{***}	Toplam
			Haupt- schule	Real- schule	Gymnas- ium			
Türk Vatandaşı Öğrenci	957	85.388	69.661	49.009	32.735	33.913	20.625	298.714
Yüzde²			46	32	22		6,90	
Yabancı Uyruklu Öğr.	2.759	247.971	151.029	107.944	112.662	70.889	53.279	766.121
Yüzde			41	29	30		6,95	
Almanya'daki Toplam Öğr.	18.449	2.914.858	767.258	1.221.053	2.216.744	530.846	386.479	8.055.687
Genel Yüzde			18	29	53		4,80	

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Dairesi (DESTATIS, 2010)

1 Ortaöğretim olmasına rağmen istatistiksel farklılığı gösterebilmek için ayrı tutulmuştur.

2 Klasik üçlü okul sistemindeki farklılığı göstermek için ortaöğretim olarak belirtilen öğrenci sayılarının kendi içindeki yüzdesini gösterir.

Türk çocuklarının büyük kısmı maalesef Grundschule'den sonra nitelikli meslek olarak bilinen iş gruplarına giriş şansı tanımayan, sistem içerisindeki en düşük seviyeli okul olarak tanımlanan Hauptschule'lere gitmektedir. Bu okullara giden Türk öğrenci sayısı yaklaşık 85.000'dir ve %40'ı herhangi bir diploma alamadan okulu terk etmektedir (DESTATIS, 2010). Türkler arasında, eğitim sistemi hakkında bilgi yetersizliği nedeniyle zorunlu ilköğretimin son sınıfında yapılan yönlendirmenin çocukların hayatında taşıdığı önem anlaşılabilir. Buna dayalı olarak Almanya'daki Türk çocuklarının, üniversiteye hazırlık veren Gymnasium'a gitme ortalaması diğer yabancı çocuklarından ve Almanlardan çok daha düşüktür.

Tablo 12 : Eyaletlere Göre İlk ve Ortaöğretim Düzeyindeki Türk Vatandaşı Öğrencilerin Dağılımı (2009-2010)

Eyalet	Öğrenci Sayısı
Baden-Württemberg	52.319
Bayern	33.035
Berlin	16.592
Brandenburg	238
Bremen	4.155
Hamburg	7.509
Hessen	29.459
Mecklenburg-Vorpommern	202
Aşağı Saksonya	19.997
Kuzey Ren Vestfalya	116.191
Rheinland-Pfalz	10.478
Saarland	2.680
Sachsen	431
Sachsen-Anhalt	263
Schleswig-Holstein	4.946
Thüringen	219
Toplam	298.714

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Dairesi (DESTATIS, 2010)

Öğrencilerin geleceğe nasıl hazırlandıklarını ölçmek amacıyla OECD tarafından 1997 yılından beri her üç yılda bir uygulanan ve Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA, Programme for International Student Assessment) göçmen öğrencilerle yerli öğrenciler arasındaki farkı açık bir şekilde ortaya sermiştir. Sınav sonuçları, öğrencilerin sosyal statülerine göre ülke içindeki başarı düzeylerinin

karşılaştırılmasına imkân sunarken aynı zamanda ülkesel farklılıkları da bariz bir şekilde ortaya koymuştur. İlk PISA araştırması, 2000 yılında yayınlandığında Almanya'nın 30 OECD ülkesi arasında 21'inci sırada olması ülkede çok etkisi yaratmış, eğitim sistemlerinin diğer ülkeler karşısında bu kadar geride olmasına bir türlü anlam veremeyen Almanlar başarısızlığın nedenini araştırmaya başlamışlardır.

Tablo 13 : 2003 PISA Matematik Bölümü Sonuçlarına Göre Göçmen Öğrenciler

	Ortalama Puan	Ortalama Puan	Ortalama Puan	Puan Farkı	Puan Farkı
Ülkeler	Yerli Öğrenciler	2. Nesil Göçmen Öğrenciler	1. Nesil Göçmen Öğrenciler	2. Nesil Göçmen Öğrenciler	1. Nesil Göçmen Öğrenciler
Kanada	537	543	530	6	-7
Avustralya	527	522	525	-5	-2
Amerika	490	468	453	-22	-36
İsveç	517	483	425	-34	-92
Norveç	499	460	438	-39	-61
Fransa	520	472	448	-48	-72
Avusturya	515	459	452	-56	-63
Hollanda	551	492	472	-59	-79
Danimarka	520	449	455	-70	-65
Belçika	546	454	437	-92	-109
Almanya	525	432	454	-93	-71
OECD Ortalama	523	483	475	-40	-48

Kaynak: Göçmen Öğrenciler Nerede Başarılılar: PISA 2003 Sonuçlarına Göre Karşılaştırmalı Bir Araştırma (OECD, 2006)

Bu araştırmalar neticesinde fatura 2003 PISA sonuçlarına neticesinde ülkelerinde akranlarına daha düşük puan elde göçmen kökenli öğrencilere çıkarılmıştır. Kanada, Avustralya ve Amerika gibi göç tecrübesi farklı olan ve kendilerini bir göç ülkesi olarak kabul edip buna göre politikalar üreten ülkelerde göçmen ve yerli öğrenciler arasındaki makas çok azdır. Hatta sınavın bazı bölümlerinde bu makas göçmen öğrencilerin lehine bile açılabilir. Ancak Türk göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Batı Avrupa ülkeleri ise göçmenlerin eğitimi konusunda tam bir başarısızlık örneği sergilemişlerdir. Tablo 14 görüleceği üzere Almanya ve Belçika gibi ülkelerde 1. ve 2. nesil göçmenlerle yerli öğrencilerin arasındaki fark 90 puanı bulabilmektedir.

Tablo 14 : 2003 PISA Matematik Bölümü Sonuçlarına Bazı Avrupa Ülkelerindeki Türk Öğrenciler

Ülkeler	Göçmen Öğrenciler						Yerli Öğrenciler	Türk Öğrenciler	Eski Yugoslavya
	Türkiye			Eski Yugoslavya					
	Katılan Öğrenciler	Matematik		Katılan Öğrenciler	Matematik				
	n	Ağırlık %	Ortalama Sonuç	n	Ağırlık %	Ortalama Sonuç			
Avusturya	141	25,9	423	276	47,2	456	515	-92	-59
Belçika	140	14,8	421	0	0	0	546	-125	0
Danimarka	53	32,1	424	0	0	0	520	-95	0
Almanya	197	32,1	405	45	7	448	525	-120	-78

Kaynak: OECD PISA Sonuçları Araştırması 2006

Bu farkın ikinci nesilde bile değişmemesi ülkelerin fırsat eşitliği sağlanması noktasında eğitim politikalarını gözden geçirmeleri gerektiğini göstermiştir. Göçmen öğrencilerin eğitim sisteminde başarılı olmalarını sağlama konusunda ilgili ülkelerin ilk olarak vurgu yaptıkları ve entegrasyon adına müdahale ettikleri nokta ise dil meselesidir. Ancak dil öğretimi konusunun, üzerinde yeterince düşünülmeden, çocuğun yaşadığı ailenin sahip olduğu kültürel kimlikten bağımsız olarak ele alınması entegrasyondan ziyade asimilasyonu çağrıştırmaktadır. Ayrıca başarı ve başarısızlığı etkileyen birçok sosyal ve ekonomik faktör göz ardı edilmektedir.

Çünkü sadece göçmenlik statüsüne, yani ailenin ve çocuğun doğum yerine göre yapılan bir analiz sağlıklı bir değerlendirme yapılmasına engel olmaktadır. Bazı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk öğrencilerin PISA sonuçlarının irdelendiği bir araştırmada öğrencinin ailenin sosyal statüsü, ekonomik geliri ve eğitim düzeyinin iyi olması, okul ve öğretmen kalitesinin yüksek olması çocuğun başarısını evde konuşulan dilden çok daha fazla etkilemektedir (Dustmann, Frattini ve Lanzara, 2011, s. 33)

Kültürel çatışmanın yaşanmaması, eğitimde başarının artırılması, azınlık toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara kolay erişimi haklı olarak ev sahibi ülkenin dilini bilme ile bağdaştırılmaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları ülkenin dilini en iyi şekilde öğrenmeleri gerektiği haklı bir beklenti olarak karşılanmakla birlikte

her kültürün kendi dilini koruması ve sonraki nesillere aktarması ayrıca bir hak olarak değerlendirilmektedir. Bu hakkın talebi söz konusu olduğunda ise Avrupa ülkeleri ulusal ve göçmen azınlıklara yönelik politikalarda çifte standart uygulamaktadır.

PISA 2012 sonuçlarının değerlendirilmesinde ise daha sağlıklı değişkenler ele alınmıştır. Göçmenlik statüsünden ziyade okul kalitesi, annenin eğitim düzeyi ve ailenin sosyo-ekonomik statüsü gibi değişkenlerin başarı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu değişkenlerden annenin eğitim düzeyinin başarıyı diğer değişkenlere göre daha fazla etkilediği ortaya çıkmıştır.

Sonuçlarda başarıyı etkileyen diğer değişkenleri göz ardı eden araştırmalar eğitimde başarıyı sağlayan en önemli unsurlardan birinin evde konuşulan dil olduğu saptamasını yapmışlardır. Bu söylem siyasi ve konjonktürel zemin bularak anadili eğitiminin başarı ve entegrasyonun önünde engel olduğu varsayımının taraftar bulmasını sağlamıştır. Bundan sonra ise dikkatler daha erken yaşta ev sahibi dilin öğrenilmesini ve dolayısıyla anadili gelişiminin daha erken yaşta engellenmesini sağlayacak kurumsal yapılar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yapı okul öncesi eğitimidir.

4.2.1.2.4. Okul Öncesi Eğitim Politikaları ve Türkçe

Almanya’da 0-6 yaş arası çocukların bakımı ve yetiştirilmesi konusu eğitimden ziyade çocuk bakımı ve hakları çerçevesinde ele alınmakta ve sosyal destek hizmeti olarak görülmektedir. Bu sebeple okul öncesi eğitim normal eğitim sisteminin dışında ele alınmış ve genellikle bu hizmetler eyaletlerin Kadın, Aile ve Sosyal Hizmetlerden sorumlu bakanlıklara bırakılmıştır. Zorunlu bir eğitim değildir. Ailenin tercihine bırakılmış olup devlet bu konuda teşvik ve finansal destek sağlamaktadır.

Okul öncesi eğitim, çocukların yaş grupları göz önüne alınarak üç sınıfta ele alınmış ve buna uygun bir okul yapılması gerçekleştirilmiştir. Bir okul öncesi kurumu bu eğitim türlerinin yalnızca birini verebileceği gibi hepsini bir arada da

yürütebilir. Almanya genelinde bu okulların sayısı yaklaşık 50.000'dir (<http://www.kita.de/kitas>).

Çocuk Bakım Merkezleri (Kinderkrippe): 3 yaş altı çocukların gönderildiği okullardır. Genellikle çalışan ailelerin çocuklarının bakıldığı tam ve yarı zamanlı bakım merkezlerini ifade eder.

Anaokulları (Kindergarten) : 3 yaşından okul çağına kadar çocukların gönderildiği okullardır. Zorunlu olmamakla birlikte son göçmen raporunda Almanlar arasında anaokuluna katılım oranının %92 gibi yüksek bir oran olduğu görülmektedir. Bu oran göçmenler arasında %84'ü bulmaktadır.

Etüt Merkezleri (Horte) : Özürlü ve öğrenme güçlüğü çeken çocuklar için oluşturulmuş bir okula destek sistemidir. İlkokuldan bir yıl önce başlayıp dördüncü sınıfa kadar bu çocuklara okul sonrası destekleyici (ev ödevleri, beslenme, oyun ve diğer aktiviteler) hizmetler sunar.

2000 yılında açıklanan PISA sonuçları neticesinde gelişmiş ülkelerin arasında son sıralarda yer alan Almanya hemen bunun nedenini araştırmaya başlamıştır. PISA sonuçları üzerine yapılan ilk araştırmalarda evde konuşulan dil üzerine durulmuş ve başarısızlığın günah keçisi göçmenler seçilmiştir. Bunun üzerine el atılan eğitim konularından birisi de genel olarak okul öncesi eğitim olmuştur.

Genel varsayım, göçmenlerin çocuklarının yeterince dil bilgisine sahip olmadan okula başlamaları onların akranları ile arasında fark oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin okul öncesi eğitim sistemi içinde yer almaları sağlanmalı ve bu ortamda geliştirilecek dil bilgisiyle çocuk okula hazır hale gelebilmelidir.

Bunun neticesinde okul öncesi eğitimle ilgili hedefler birer birer açıklanmıştır. 2007 yılında Federal Hükümet tarafından açıklanan Entegrasyon Planının en önemli başlıklarından biri "Okul Öncesi Eğitim: Baştan Almanca Dilini Öğrenmeyi Teşvik Etmek" adını taşımaktadır. Planda göçmen çocuklarının okul öncesi eğitime dâhil edilmesi için maddi destekler öngörülmektedir. Bu çocukların

okul öncesi kurumlarda Almanca dil desteğinin sağlanması için pedagojik çalışmaların yapılması da bir başka hedef olarak planda yer almıştır. Bu planda entegrasyon çalışmalarında okul öncesi eğitiminin yeri ve önemi şu şekilde açıklanmıştır.

“Anaokullarını entegrasyon ortamı ve dil öğrenimini teşvik etmenin gerçekleştiği yer olarak mümkün olduğunca erken dönemde devreye sokabilmek için, Almanya genelinde ihtiyaca yönelik ve kaliteyi hedef alan bir paket gereklidir. Federal Hükümet eyaletler ve belde yönetimleri ile birlikte, üç yaşının altındaki çocuklara yönelik bakılan çocuk oranını 2013 yılı itibarı ile ortalama yüzde 35 oranına çıkartmayı amaçlamaktadır.”

“Federal Hükümet büyük oranda bu paketin giderlerini karşılayacaktır.”

“Bu paket daha çok göçmen kökenli çocuklara yönelik olup, erken yaşta dil öğreniminin teşvik edilmesi anlamında olumlu etkiler gösterecektir.”

“Federal Hükümet, günlük bakım yerlerinde, genel dil eğitimine yönelik, göçmen kökenli çocukların Alman dilini öğrenmelerini teşvik amaçlı bir konsept geliştirecektir.”

Böylece 3-6 yaş arasındaki çocuklar okul öncesi eğitim kurumlarında % 100 okullaşma hedeflenirken son açıklanan uyum raporunda % 92 gibi yüksek bir orana ulaşıldığı belirtilmiştir. Bu oran göçmenler arasında %86'yı bulmaktadır.

2008 yılı mayıs ayında yapılan Aile ve Gençlik Bakanları Konferansında çocuk bakımı, çocuk hakları ve okul öncesi eğitim standartlarının artırılması yönündeki kararların yanında bu alanda entegrasyonu artıracak önlemlerin eyaletlerce alınması tavsiye edilmiştir. Ayrıca daha önce alınan kararlarda eyaletlerin 2010 yılından itibaren her eyaletin çocukların dil ihtiyaçlarını tespit edecek araştırma ve değerlendirme çalışmalarını yapması, 2012 yılından itibaren ise ihtiyaçlar doğrultusunda göçmen kökenlilerin dil gelişimini sağlayacak aktivitelerle desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

Çocukların Desteklenmesi Kanunu (*Kinderförderungsgesetz KiföG*):

16.12.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile 2013 yılına kadar okul öncesi eğitim konusunda bazı hedefler belirlenmiştir (Ulusal Entegrasyon Planı, 2007). Yukarıda belirtilen kararlara ilaveten 2005 yılından beri 3 yaşından okula kadar her çocuk için yasal bir hak olarak değerlendirilen 2013 hedefi için alt sınır 1 yaşa indirilmiştir.

Sonuç olarak, Almanya'daki Türk çocukları altı yaşına kadar aile ve arkadaşları ile Türkçe konuşup anlamakta ve büyük oranda bu dönemde Türkçeyi dilin iki boyutuyla (konuşma, dinleme) öğrenebilmekteydi. Okul çağına geldiklerinde ise eğitim dilini bilmedikleri için bir takım sorunlarla karşılaşmaktaydılar.

Tablo 15 : Anaokullarındaki 3-6 Yaş Arası Göçmen Çocukları (2008-2010)

Göç Geçmişi Olan			Göç Geçmişi Olmayan		
2008	2009	2010	2008	2009	2010
81,8	83,6	85,7	95,0	95,6	94,9

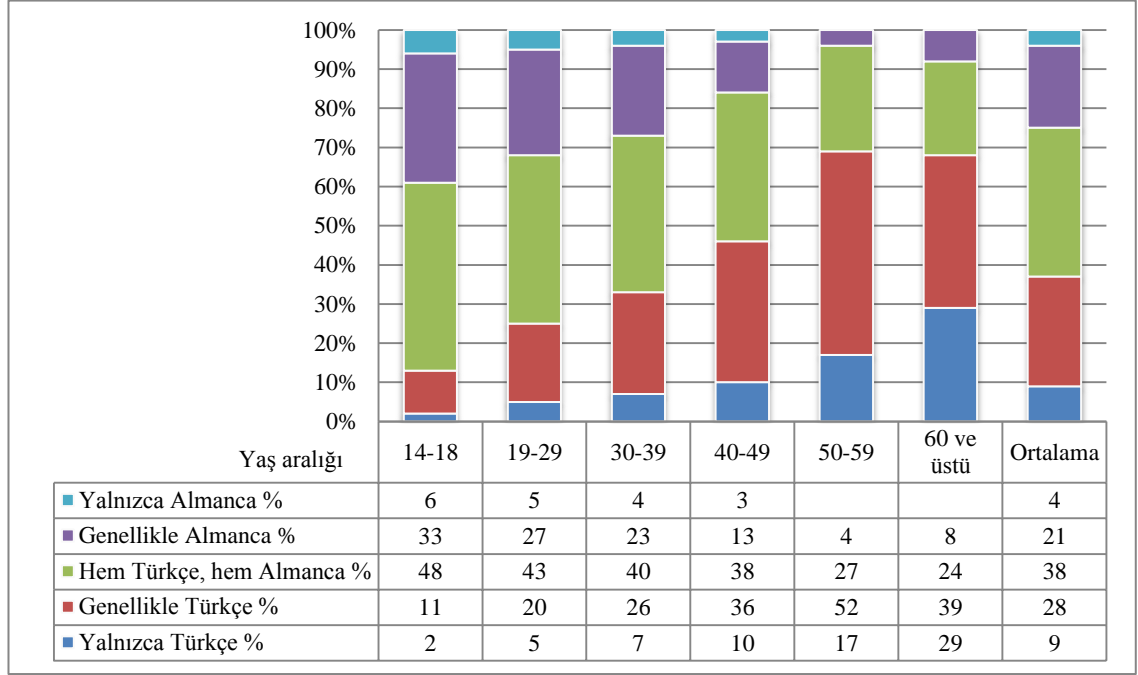
Kaynak: Federal Almanya Göç ve Mülteciler Dairesi (BAMF, 2012)

Bu rapora göre göç geçmişi olan 3-6 yaş arası çocukların anaokuluna gitme oranı %86'ya yaklaşmıştır. Tablo 15'te de görüldüğü üzere bu oran her yıl artmaktadır (BAMF, 2012). Böylece artık çocuklar 3 yaşında okul öncesi eğitim sistemine dâhil olarak anaokulunu öğrenmeden Almanca öğrenmeye başlayacaktır. Aile de konuşulan Türkçe'nin düzeyine bağlı olarak, eğer bu düzey düşükse anaokuluna henüz tam olarak oturmadığı için yeni öğrendiği kelime ve kavramların karşılığını sadece Almanca söyleyebilecektir. Kendisi gibi anaokuluna giden Türk arkadaşları ile Almanca konuşacak ve oynayacaktır.

Bu gençler yine Almancanın hâkim olduğu ortamlarda bulunmayı tercih edecek, sosyalleşmesi buna göre gerçekleşecek ve kendisi gibi daha çok Almanca konuşan biriyle evlenmeyi tercih edecektir. Yeni oluşan bu ailede yetişecek yeni nesil ise tek dilli olarak büyüyecektir. Almanya'da yaşayan Türkler açısından

Fishman'ın üç nesilde dilin kayması teorisi nesle birkaç halka eklenerek gerçekleşmiş olacaktır.

Şekil 1 : Yaş Grubuna Göre Türklerin Günlük İletişimde Kullanmayı Tercih Ettikleri Diller

Kaynak: (Weiß ve Trebbe, 2001)

Weiß ve Trebbe (2001) tarafından 1761 kişi üzerinde yapılan araştırma 2001 yılı gibi erken sayılabilecek bir dönemde bu varsayımların gerçekliğini ortaya koymuştur. Günümüzde yapılacak bir araştırmanın yeni nesil arasında Türkçe konuşma oranının daha da azalmış olduğunu ortaya koyacağı tahmin edilmektedir.

4.2.2. Aile Birleşimi ve Evlilik Tercihleri

Etnisite içi evliliğin yaygın bir şekilde devam ediyor olması dil ve kültürün muhafazasında inkâr edilemez bir öneme sahiptir (R. Alba, Logan, Lutz ve Stults, 2002). Gordon, yaygın karışık evlenmeleri asimilasyon süreçleri içerisinde önemli bir aşama olarak değerlendirmektedir. Hatta yirminci yüzyılın ilk yarısında Kuzey Amerika'daki araştırmacılar karışık evlenmeleri asimilasyonun en güvenilir göstergesi olarak nitelemişlerdir (Cristelle, Doreen, Nadja ve Helga, 2012). Verdugo ve Mueller (2008) ise etnisite dışı evlilikleri entegrasyonun göstergesi olarak

değerlendirdiğimizde Almanya’da en az entegre olmuş toplumun Türkler olduğunun rahatlıkla ifade edilebileceğini belirtir. Dolayısıyla evlilik tercihleri bir toplumun kendi kültürünü koruması ve aktarması için önemli bir aşama ve göstergedir.

Tek başına çalışmaya giden işçiler zamanla kalıcılığın uzaması nedeniyle ailelerini yanlarına getirmeyi tercih etmişti. 1973 yılında hızlanan bu aile birleşimi ve çocukların Türkiye’den Almanya’ya getirilmesi doğal bir süreçti ve bu süreç aile birleşimi olarak tanımlanmıştı. Ancak özellikle 1990’lı yılların ortalarından itibaren orta kuşak evlilik yaşına gelmiş ve eşlerini de Türkiye’den seçmeye başlamıştır (Crul ve Vermeulen, 2003). Hem göçün devam eden bir başka kolunu oluşturan hem de aile merkezli düşünüldüğünde Türkiye ile kültürel bağın devamını sağlayan bu durum ise ilkinden biraz farklıdır. Hollanda’da resmi olarak bu iki olgu birbirinden farklı tanımlanmaktadır. Göç etmeden önce evli olan bir bireyin ailesini yanına getirmesi aile birleşimi (family reunification), ülke içinde yaşayan birinin ülke dışından evlenerek eşini yanına getirmesini ise aile oluşumu (family formation) olarak tanımlanmaktadır. Bu tezde her iki kavramı da ifade etmek üzere aile birleşimi kavramı kullanılmıştır.

Avrupa’da yaşayan Türkler genellikle kendi milletinden olanlarla evlenmektedirler. Ancak bu tercihin iki farklı boyutu bulunmaktadır. Birincisi aynı ülkede yaşayan başka bir Türk ile evlilik, ikincisi ise Türkiye’deki bir kişi ile evlenmeyi tercih etmektir. Her ikisi de çok önemli olmakla birlikte özellikle dilin korunması bağlamında Türkiye’den yapılan evliliklerin büyük bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Yaşamını artık Avrupa’da kuran göçmenlerin orada doğmuş ve büyümüş yetişkin çocukları için hala Türkiye’den eş seçiyor olmaları sebep ve sonuçları itibariyle özel olarak araştırılması gereken bir konudur. İthal gelin veya damat alma olarak adlandırılan bu olgu birçok yönüyle sosyoloji ve psikolojinin alanına giren tartışma konusudur. Tamamen farklı ortamlarda yetişmiş iki insanın evlilikleri neticesinde bazı ailevi problemlerin ortaya çıktığı, Türkiye’den gidenlerin kültürel şok yaşadıkları ve sonuç olarak bu evliliklerin daha kırılgan bir yapıya sahip olduğu

belirtilmektedir. Bu çerçevede aile oluşumu şeklinde gerçekleştirilen Türkiye'den evlenme konusu savunulmamaktadır. Konu bir gerçekli bağlamında dilin ve kültürün korunmasında katkısı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu tez bağlamında aile içindeki birisinin Türkiye'den gelmiş olması hem diğer eşin hem de çocuklarının dil ve kültürün korunmasına oldukça büyük katkısı sağladığı düşünülmektedir. Çünkü gittiği ülkenin dilini ve kültürünü bilmeyen eş evde eşi ve çocuğuyla doğal olarak Türkçe konuşacak ve kültürel aktarım sağlayacaktır.

1995 yılında yapılan mikro nüfus sayımına göre Almanya'da yaşayan Türk kadınlarının %98'i, erkeklerin ise %95'inin eşi Türk'tür. Yine aynı şekilde 1991-1995 yılları arasındaki rakamlara bakıldığında Türkler ve Almanlar arasındaki evliliklerin en yüksek oranda boşanma ile sonuçlandığı görülmektedir. Bu dönemde Türklerle evlenen Alman kadınların %63,8'i boşanmayı tercih etmişken, Türk kadınlarla evlenen Alman erkeklerin %31,2'si boşanmıştır. Bu oranlar Almanlar ve diğer göçmen milletler arasındaki en yüksek boşanma oranlarıdır (Mueller, 2007).

Türkler arasında Türk olmayanlarla evlenme oranının oldukça az olduğu bilinmektedir. Zimmermann ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan bir araştırmada birinci kuşak Türkler arasındaki dış evlilik oranının kadınlar için % 1,94, erkekler için % 5,79 olduğu belirtilmektedir. Bu oran İtalyanlar arasında ise sırasıyla %17,28 ve %27,42 çıkmıştır. Bazı çalışmalarda entegrasyon ölçekleri arasında önemli bir katsayı değerine sahip olan dış evlilik oranının Türkler arasında az olması Türklerin entegrasyon sorunu olarak algılanmaktadır. Ancak Constant ve arkadaşları (2009) Almanlar arasında da dış evlilik oranının az olmasından hareketle bunun evlenebilme imkânları ile değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Entegrasyon politikası üretenler için bu durum üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak görülmüştür. Ancak onlar etnik grup içi evlilikten ziyade anavatanından yapılan evlilikler üzerinde durmuşlardır.

Aile Birleşimin Zorlaştırılması Süreci

Göçmenlerin evlilik tercihleri ve aile birleşimi uygulamaları Avrupa ülkeleri tarafından 2000’li yılların başından itibaren inceleme konusu haline gelmiştir. Evlilik tercihi, evlenme yaşı, boşanma oranları ve evlilik dışı ilişki gibi birçok konu göçmenlerin entegrasyonunun bir göstergesi olarak yorumlanmaya başlamıştır. Bu alanların en önemlilerinden biri aile birleşimi konusu olmuştur. Bu hakkın bazı yasa dışı göçmenlik uygulamalarının kapısı haline gelmesinin yanında, artan göçmen nüfusunu engellemek ve kalanların da ülkeye entegrasyonunu sağlamak amacıyla aile birleşimine sert kısıtlamalar getirilmeye başlanmıştır.

Aile birleşimi AB tarafından üçüncü ülke vatandaşları için de bir hak olarak değerlendirilerek güvence altına alınmıştır («Europeanisation of Citizenship within the EU», 2003). Ancak ülkelerin uygulamalarında yasal bir yasaklama olmamasına rağmen bazı engellemelere ve zorlaştırmalara rastlanabilmektedir. Bunun en belirgin örneğine Hollanda’nın uygulamalarında rastlanabilir.

Hollanda Örneği

Sosyal-Kültürel Planlama Bürosu (Sociaal Cultureel Planbureau) tarafından Türk gençlerinin evlilik tercihlerini araştırmak üzere 2000 yılında yapılan bir araştırma, gençlerin büyük oranda eşlerini anavatanlarından seçtiklerini ortaya koymuştur. Bu araştırmaya göre Hollanda’da yaşayan Türklerin %90’dan fazlası kendisi için bir Türk’ü eş olarak seçerken, bu gençlerin yine %80’i eş tercihini anavatanda yaşayan birisinden yana kullanmıştır (Yağmur, 2010). Bunun üzerine Hollanda evlilik yoluyla ülkeye gelen Türk nüfusunu azaltmak için bir takım önleyici kanunlar çıkartmıştır. Önce 1 Kasım 2004 tarihinde aile birleşiminde yaş, akrabalık ve benzeri konularda yasal düzenlemeye giderek aile birleşimine bazı sınırlamalar getirmiş ve konuyu yakından takip etmeye başlamıştır. Daha sonra Hollanda, göçmenlerin topluma entegrasyonunun ülkeye gelmeden başlaması gibi sebepleri ileri sürerek 15 Mart 2006 tarihinde Yurtdışında Entegrasyon Kanunu’nu uygulamaya koymuştur. Bu yasa ile 15 Mart 2006 tarihinden itibaren Hollanda’da üç aydan uzun bir süre kalmak veya sürekli oturma izni almak isteyen bazı ülke vatandaşlarının (AB ülkeleri, Avustralya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda, Güney Kore ve İsviçre hariç) öncelikle geçici oturma izni (MVV) almaları şart koşulmuştur.

Bu iznin alınması için ise asgari düzeyde dil bilmenin de istendiği Vatandaşlık Uyum Sınavı ön şart olarak koşulmaktadır. Bu sınav,

- Hollanda’da yaşayan biri ile yeni bir aile oluşturacaklar,
- Hollanda’da yaşayan ailesi ile yeniden bir araya gelmek isteyen kişiler,
- Görev amaçlı olarak Hollanda’ya gidecek din görevlileri için geçerlidir.

Hollanda Göç ve Vatandaşlık Kurumu’na göre bu testin uygulamaya konulduğu ilk yıl (2006), aile oluşturma ve aile birleşimi gibi sebeplerle geçici oturma izni almak için yapılan başvurularda %20 azalma görülmüştür. Aile birleşimi ile ilgili yasal uygulamalardaki değişiklikler özellikle Hollanda’da en büyük göçmen grubu oluşturan Türkler ve Faslıların evlilik tercihlerini etkilemiştir. 2004 yılına kadar Türkler arasında Türkiye’den evlenme sayısı yıllık ortalama 2000’lerin üzerinde iken 2006 ve sonrasında yarı yarıya bir düşüşle ortalama 1000 civarındadır.

Almanya’daki Gelişmeler ve Türkçe

Almanya’da yaşayan Türkler de çocuklarının evlenme yaşına gelmesiyle birlikte çeşitli nedenlerle çocuklarını Türkiye’den evlendirmeyi tercih etmekteydiler. Bu tercih dikkatleri üzerine çekmiş ve 2000’li yılların başından itibaren aile birleşimi konusu siyasi açıdan göçmenlerin entegrasyonu ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır (BAMF, 2007). Aynı dönemde töre cinayetleri, kadına yönelik şiddet ve benzeri konular nedeniyle iyice gündeme gelen ithal gelin ve damat olgusu kamuoyunda da tartışılır olmuştur. 2003/86/EC no’lu AB direktifi doğrultusunda, Hollanda’nın yapmış olduğu değişiklikleri de takip ederek Almanya’da 1 Ocak 2005 tarihli Göç Yasası ile aile birleşimi konusu sınırları belirli hale getirilmiştir.

Göç yasasının çıktığı dönemde tartışılan eşlerin Almanca bilme zorunluluğu ve yaş sınırının yükseltilmesi konuları 2007 yılında yasal zemin bulmuştur. 2007 yılında uygulamaya konulan Yeni Göç Yasası ile yurtdışından gelecek eşin Almanca bilmesi zorunluluğu getirilmiş ve ayrıca Almanya’da yaşayan eşten de bazı parasal yükümlülükleri yerine getiriyor olması şart koşulmuştur. Almanya’ya evlilik yoluyla

gelmek isteyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından yeterli derecede Almanca (A1) bilmeleri istenmeye başlanmıştır.

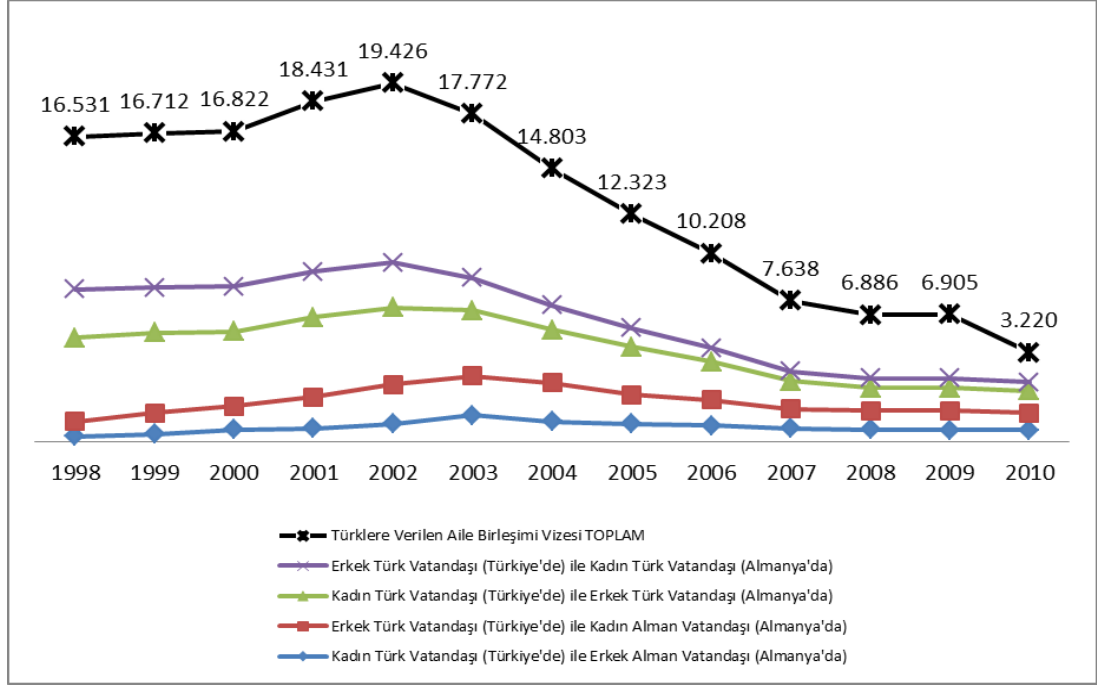
Tablo 16 : 1998-2009 Yılları Arasında Türklere Verilen Aile Birleşimi Vizesi

Aile Birleşimi Talebi	Kadın Türk Vatandaşı (Türkiye'de) Erkek Alman Vatandaşı (Almanya'da)	Erkek Türk Vatandaşı (Türkiye'de) Kadın Alman Vatandaşı (Almanya'da)	Kadın Türk Vatandaşı (Türkiye'de) Erkek Türk Vatandaşı (Almanya'da)	Erkek Türk Vatandaşı (Türkiye'de) Kadın Türk Vatandaşı (Almanya'da)	Türklere Verilen Aile Birleşimi Vizesi TOPLAM
1998	610	1.614	9.087	5.220	16.531
1999	892	2.287	8.650	4.883	16.712
2000	1.374	2.505	8.102	4.841	16.822
2001	1.501	3.383	8.649	4.898	18.431
2002	1.999	4.247	8.331	4.849	19.426
2003	2.928	4.230	7.075	3.539	17.772
2004	2.217	4.226	5.741	2.619	14.803
2005	1.953	3.184	5.186	2.000	12.323
2006	1.782	2.774	4.123	1.529	10.208
2007	1.470	2.085	3.043	1.040	7.638
2008	1.339	2.043	2.497	1.007	6.886
2009	1.307	2.095	2.452	1.051	6.905
2010	1.297	1.859	2.372	959	3.220
TOPLAM	20.669	36.532	75.308	38.435	170.944

Kaynak: (Almanya Federal Meclisi, 2009, 2010, 2011)

Tablo 16'de Almanya Federal Meclisine sunulan soru önergelerine verilen cevaplardan derlenen Türkiye'den aile birleşimi vizesi talebinde bulunanların yıllara göre sayısal dağılımı gösterilmektedir. Grafikten de açıkça görüleceği üzere 1998-2004 yılları arasından ortalama 17.000 civarında olan aile birleşimi vizesi talebi 2005'ten itibaren düşmeye başlamış ve 2010 yılında 3.000'e kadar gerilemiştir. Bu düşüşü sadece kanunların değişimi ve yasal sınırlamalarla açıklamak elbette gerçekçi değildir. Kültürel farklılıklardan dolayı ithal gelin ve damatların yaşadıkları sorunlar bu uygulamanın zamanla popülaritesini kaybetmesine de katkı sağlamıştır.

Şekil 2 : 1998-2009 Yılları Arasında Türklere Verilen Aile Birleşimi Vizesi

Kaynak: (Almanya Federal Meclisi, 2009, 2010, 2011)

Sebeb ne olursa olsun Türkiye'den aile birleşimi neticesinde Almanya'ya gidenlerin sayısında büyük bir azalma söz konusudur. Dil açısından konuya bakılacak olursa şu varsayımlar rahatlıkla ileri sürülebilir.

- Almanya'da Türklerin oluşturduğu yıllık ortalama 17.000 ailede Türkçe düzgün bir şekilde konuşulmaktaydı. Bu ortalamanın 3.000'lere düşmesiyle birlikte Türkçe konuşulan çekirdek aile sayısı da azalmıştır.
- Almanya'da yaşayan Türk kadınlarının ortalama 1,9 doğurganlık oranına sahip olduğu (Schmid ve Kohls, 2008) düşünülürse ortalama 32.500 çocuk daha iyi bir Türkçe'nin konuşulduğu ortamda yetişmekteydi. Bu sayının yaklaşık 5.700'e gerilediği söylenebilir. Bugün Almanya'da 0-5 yaş arasında 72 bin Türkiye kökenli göçmenin (DESTATIS, 2011b) olduğu göz önünde bulundurulursa durum daha iyi anlaşılabilir.
- Türkiye'den yapılan evlilik oranlarındaki azalma ile birlikte böyle kurulan ailelerde Türkiye ile (daha sık ziyaretler vb. nedenlerle) oluşması muhtemel bağlılık ve kültürel iletişim azalacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Almanya'daki Türkçe ve Türk Kültürü derslerine yaklaşık 180.000 öğrencinin katıldığı göz önünde bulundurulursa ikinci maddede belirtilen sayı daha net yorumlanabilir. Aile birleşimi yoluyla Türkiye'den yurtdışında giden gençlerin bilinçli bireyler olduğu varsayılırsa aile içinde dil konusunda birebir doğal öğretmenlik görevi gören ebeveyn sayısı giderek azalmaktadır.

4.2.3. Din

Avrupa'da Müslüman denildiğinde ilk akla gelen topluluklar Araplar ve Türklerdir. Yoğun olarak buldukları ülkelerde kendi yaşam alanlarını oluşturan Müslüman gruplar dini mekânlarını (cami, cemevi, Kur'an kursu) bu yaşam alanının merkezi haline getirmişlerdir. Bu mekânların hâkim dili ise büyük oranda ibadethaneyi kuran derneğin üyelerinin geldiği ülkenin dilidir.

4.2.3.1. Almanya'da Türklerin Dini Yapılanması

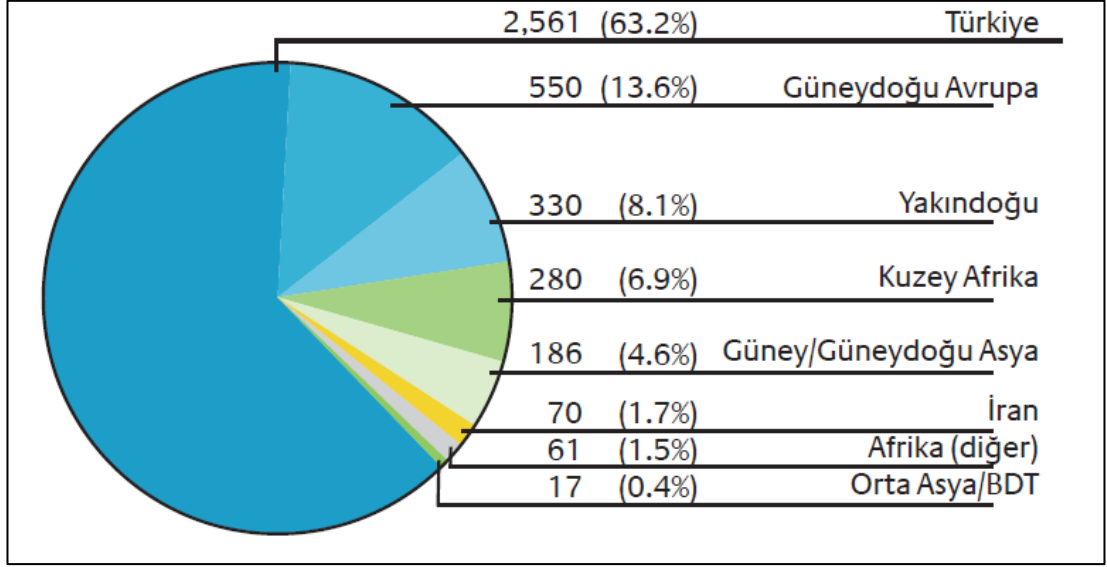
Federal Göç ve Mülteciler Dairesi'nin 2009 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre, Almanya'da 3,8 ila 4,3 milyon arasında Müslüman yaşamaktadır (BAMF, 2008). Almanya'da toplam olarak yaklaşık 82 milyon kişinin yaşadığı göz önüne alındığında, Müslümanların toplam nüfus içindeki oranı yaklaşık yüzde %5'i buluyor. Bu araştırmaya göre Almanya'da yaşayan Müslüman göçmenlerin yaklaşık yüzde 45'i Alman vatandaşı; kalan yüzde 55'i ise yabancı ülke vatandaşıdır.

Bugün Almanya'da 1.500'ü Türkler tarafından kurulmuş yaklaşık 2.600 dini mekânın olduğu tahmin edilmektedir. Müslümanlar tarafından kullanılan bu ibadet yerlerinin büyük bir kısmı ilgili dernekler veya şahıslar tarafından edinilmiş depo ve atıl durumdaki fabrikalar gibi mülklerin ibadethaneye çevrilmesiyle oluşmuş mekânlardır. Son dönemde yapılan camiler ise artık müstakil ibadethane görünümü kazanmaktadır.

Özellikle Almanya'da yaşayan Türkler açısından cami sosyal ve kültürel paylaşımın olduğu bir merkez görevi görebilmektedir. Çay ocaklarından, market ve

lokantalara, Kur'an kurslarından etüt merkezleri ve kreşlere kadar sosyal yaşama dair birçok yapı camiler bünyesinde toplanmıştır. Bütün bunların yanında bu mekânlarda konuşulan dil büyük oranda gelinen ülkenin dilidir.

Şekil 3 : Bölgesel Kökenlerine Göre Müslümanların Sayısı (bin, yüzde cinsinden)

Kaynak: Almanya'da Müslümanların Yaşamı Araştırması (BAMF, 2008)

Yine bu ibadet mekânlarında görev yapan din görevlileri de genellikle ilgili ülkeden gelmektedir. Büyük çoğunluğu sadece dini eğitim almış ve dil bilmeyen geçici görevlilerden oluşmaktadır. Örnek olarak Almanya'daki en büyük çatı örgüt olarak DİTİB'in personel rejimi gösterilebilir. Camilerde görev yapan din görevlilerinin hemen hemen hepsi eğitimlerini Türkiye'de almıştır. Bu görevliler Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gönderilmekte ve maaşları Türkiye Cumhuriyeti Devletince karşılanmaktadır. Diğer Türk dernekleri için de görevlilerin devlet tarafından gönderilmesi dışında benzer durumlar söz konusudur.

Bunun gibi nedenlerle Batı Avrupa ülkelerindeki göçmen Müslümanlar söz konusu olduğunda genel olarak dinin özellikle de İslam'ın entegrasyonun önündeki önemli bir engel olduğu yönünde bir kanı mevcuttur (Thomson ve Crul, 2007). Özmen'e (2011) göre bu yöndeki genel tartışma konularının odağını ise günlük yaşamdaki yeme içme alışkanlıkları, kültürel etkinlikler, bayram ve dinî günlerle

ilgili ritüeller, dindar ailelerin çocuklarını okul gezilerine, yüzme derslerine göndermek istememeleri, spor derslerinde duş almalarında sakınca görmeleri gibi tercihler oluşturmaktadır. Bu tutumlar genelde din ile ilişkilendirilerek dinin uyumu güçleştirdiği kanaatine varılmaktadır.

İslam dini bir kişinin kendi etnik kimliğini tanımlamasında önemli bir etken olarak görülmekte ve aynı zamanda dilsel etnik kimliğin korunmasına da katkı sağlamaktadır (Constant, Gataullina ve Zimmermann, 2009). Constant ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan bir çalışmada Almanlarla iletişim konusunda dinin önemli bir etmen olduğu, Katolik Hristiyanlar ve diğer din mensuplarının Müslümanlara göre Almanlarla daha fazla iletişim halinde buldukları sonucuna varılmıştır. Böylece din entegrasyon politikalarının önemli bir hedefi haline gelmektedir.

4.2.3.2. Din, İbadethane ve Dil İlişkisi

Din ve özellikle camiler belirli bir grup için kültürel değerlerin ve dilin korunması için merkezi bir konum arz etmektedir. Din kimlik ve aidiyet hissini artırıcı bir unsurdur (Constant, Gataullina, ve diğerleri, 2009). Bunun yanında din ve dil arasındaki birbirini destekleyici çift taraflı ilişkinin Almanya’da iki farklı uygulama alanı bulunmaktadır. Birincisi camiler ve cami merkezli din hizmeti, ikincisi ise okullarda verilen din dersleridir.

Camilerin Türkçe Kullanımına Katkısı

Türkler açısından cami çay ocaklarında sohbetler Türkçe yapılırken, camiye giden cemaat vaaz ve hutbeyi Türkçe dinlemektedir. Kur’an kurslarında verilen dini eğitim Türkçe olduğu gibi camiye ait mekânlarda yine çocukların Türkçe öğrenmesi için dersler yapılmaktadır. Bu nedenle din ve cami kültürel kimliğin oluşması ve korunmasında etkili olduğu gibi dilin korunmasında da çok önemli bir yer tutmaktadır.

Bununla birlikte Almanya’da Türklere ait yaklaşık 1.500 tane cami ve cami derneği bulunmaktadır. Bu cami dernekleri büyük oranda Almanya’daki din referanslı büyük çatı örgütlere üyedir.

Tablo 17 : Din Referanslı Çatı Dernekler

Federasyon Adı	Kuruluş Yılı	Merkezi	Üye Sayısı (Tahmini)	Kültür Merkezleri/ İbadethaneler/ Kur’an Kursları
Diyanet Türk İslam Birliği (DİTİB)	1984	Köln	110.000-150.000	895
İslam Toplumu Milli Görüş (İGMG)	1974	Kerpen	87.000	323
İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ)	1973	Köln	21.000-100.000	300
ATİB	1987	Köln	10.000	127
Almanya Türk Federasyonu	1978	Frankfurt	26.000	200

Kaynak: Almanya’daki Türk Kuruluşları (Adıgüzel, 2011)

Bu örgütlenmeler din görevlileri konusunda hemen hemen aynı yaklaşımı benimseyerek Türkiye’den imam getirmeyi tercih etmektedirler. Günümüze kadar Türk toplumu tarafından kurulan derneklere bağlı cami ve mescitlerin (yaklaşık 1500) imam ihtiyacı büyük ölçüde Türkiye’de imam-hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinde eğitim görmüş kişilerin belli sürelerle Almanya’da görev yapmasıyla karşılanmıştır. DİTİB bu görevli ihtiyacını Diyanet İşleri Başkanlığı kanalı ile resmi görevlilerce yerine getirirken, İGMG ve VIKZ yine büyük ölçüde Türkiye’den olmak üzere kendi teşkilatlanması içinde bu ihtiyacın karşılanmasını sağlamışlardır. Gelen imamların büyük çoğunluğu geldikleri ülkenin dilini bilmemekte ve dolayısıyla sunmuş oldukları hizmetlerde Türkçeyi kullanmaktadırlar.

2010 yılı itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilen 825 imam ve 51 kadın din görevlisi DİTİB’e bağlı camilerde görev yapmaktadır. Bu görevlilerin hemen hemen hepsi eğitimlerini Türkiye’de almışlardır. Ayrıca bu din görevlileri 5 yıllığına görevlendirildiklerinden yeterince dil öğrenmeden bir başkasıyla yer değiştirmektedir.

Hizmetlerin Türkçe sunulması ve talep edilmesi genelde Türkiye’de doğmuş insanların oluşturduğu cami cemaatinin doğal bir sonucudur elbette. Almancayı daha sonradan öğrendikleri için en iyi anladıkları dilde hizmet beklemektedirler. Ayrıca bu insanların, kendi çocuklarının dinini ve dilini öğrenebilmeleri için bu mekânlardaki dilin Türkçe olmasına itirazı olmadıkları düşünülmektedir.

İslam Din Dersleri

Almanya’da yaşayan Türk çocukları okul ortamında verilen din derslerini de Türkçe almaktadır. Türkçe ve Türk Kültürü (TTK) dersleri bağlamında verilen derslerde din konusuna da yer verilmekte ve Türkiye’deki müfredata uygun olarak bu dersler Türkçe verilmektedir. 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan araştırmada Almanya’da yaklaşık 160.000 öğrencinin TTK derslerine katıldığı belirtilmektedir.

Böylece hem camilerde hem de okullarda verilen din derslerinde çocuklar Türkçelerini geliştirme imkânına sahip olabilmektedir. Bu nedenle din ve cami merkezli sunulan bu hizmetler Almanya’da yaşayan Türklerin dillerini korumalarına büyük katkı sağlamıştır. Ancak bazı yeni gelişmeler din ile dil arasındaki bu ilişkinin bazı uygulamalarla azaltılacağıının haberini vermektedir. Bunlar;

- Almanca İslam Din Dersleri, İslam İlahiyatları ve Uluslararası İlahiyat Projesi
- Euro-İslam Kavramı

4.2.3.3. Yeni Gelişmeler ve Dile Etkisi

İslam İlahiyatları ve Uluslararası İlahiyat Projesi

Müslümanların Alman ve Avrupa toplumuna uyumu konusu birçok siyasi ve güncel tartışmanın da temelini oluşturmaktadır. Dil, kültür, refah ve eğitim seviyesindeki farklılıklara ilaveten kültürel değer algılarının ve yaşam tarzının bir belirleyicisi olan din unsuru da entegrasyonu sağlamak isteyen yönetici ve idarecilerin üzerinde önemle durdukları bir konudur.

Almanya dinin Müslümanların yaşamı üzerindeki etkisinin farkına vararak entegrasyon politikaları çerçevesinde bu konuya da el atmıştır. 2006 yılında Alman hükümetince, Müslüman kuruluşların bir araya gelmesini sağlamak, sorunların tespiti ve çözümü konusunda fikir alışverişinde bulunmak amacıyla Alman İslam Konferansı oluşturulmuştur. Federal Almanya İçişleri Bakanı Dr. W. Schauble'nin inisiyatifinde kurulan Alman İslam Konferansının farklı Müslüman grup temsilcileriyle İslam ve İslam'ın Almanya'daki ele alınış tarzı ile ilgili fikir üretecek, fikir alışverişinde bulunacak ve Müslümanların uyumunun iyileştirecek bir platform oluşturması amaçlanmıştır. Bu konferansın sekretaryasını yürüten Dr. Kerber'in ifadesiyle, Alman Hukuk Sisteminin imkân verdiği dini teşkilatlanma modelinin Müslümanlar tarafından uygulanabilir olduğuna onları ikna etme çabasıdır.

Bu çerçevede ilk ele alınan konulardan biri örgün eğitim sistemi içerisinde verilecek Almanca İslam Din Dersleri ve bu dersler için öğretmen, camiler için din görevlisi yetiştirecek İslam İlahiyatlarının Almanya'da açılması olmuştur.

Öncelikle Anayasa'ya uygun İslam Din Derslerinin verilmesi sağlanmalıdır. Din eğitiminin yasal temellerini oluşturan anayasanın 7. maddesinin 3. paragrafında ifade edilen yapı ile uyumlu bir (İslam) din derslerinin eyaletlerde verilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.

Anayasa'nın 7. Maddesinin 3. fıkrasında, din dersinin kamu okullarında okutulan düzenli bir ders olduğunu hüküm altına alan madde öyledir:

*"Din dersi resmi okullarda, din öğretimi yapmayan okullar hariç düzenli bir derstir. Devletin denetim hakkı saklı kalmak kaydı ile din dersi, **dini cemaatlerin prensipleriyle uyum içinde verilir.** Hiçbir öğretmen kendi iradesi dışında din dersi vermekle yükümlü tutulamaz."*

Bu maddede din dersleri konusunda iki önemli hususun altı çizilmektedir:

- Düzenli bir ders olması (asıl ders statüsünde olması),

- Devlet denetiminde ilgili dini cemaatlerin prensiplerine uygun olarak verilmesidir.

Hristiyan kiliseler ve Yahudi cemaatleri dini cemaat statüsünde tüzel kişiliğe sahiptir. Böylece mensuplarına yönelik din derslerinin içeriği ve ders verecek öğretmenlerin seçimi konusunda yetkilidirler. Bu dersler örgün eğitim içerisinde asıl ders statüsünde verilmektedir. Ancak Almanya'daki hiçbir Müslüman kuruluş şu anda okullardaki din eğitiminin yasal temellerini oluşturan ve bu maddede ifade edilen yapı ile uyumlu, (İslam) din dersi verme statüsünü haiz bir kuruluş olarak kabul edilmemiştir.

Buna rağmen Almanya İslam Konferansı 2008 yılındaki genel kurul toplantısında Almanca İslam din dersinin düzenli bir ders olarak ders müfredatlarında yer alması konusunda karar almıştır. Eyalet hükümetleri de Müslüman cemaatlerle anlaşarak Almanca İslam din derslerinin okullarda verilmesi için teşvik edilmektedirler.

Bu teşvikler sonrasında hem camilerde görev yapmak hem de okullardaki Almanca İslam din dersleri için doğacak olan öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere ilk etapta 2000 yetişmiş din adamına ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.

Bu konuların gündeme getirilmesinin ardından Alman Bilim Kurulunun 29 Ocak 2010'da Empfehlungen zur Weiterentwicklung von Theologien und religionbezogenen Wissenschaften an deutschen Hochschulen başlığıyla duyurduğu tavsiyelerde (Wissenschaftsrat, 2010), Alman üniversite sisteminde yer alan Hristiyan ve Yahudi teolojileri yanında İslam ilahiyatının da oluşturulmasının gerekliliği dile getirilmiştir.

Bunun üzerine uyum için din görevlilerin önemli bir yere sahip olduğunu düşünen Alman makamları, din görevlilerinin Almanya'da yetiştirilmesi yönündeki Alman Bilim Kurulu'nun (Der Wissenschaftsrat) tavsiye kararını gerçekleştirmek üzere adımlar atmaktadır. İslam ilahiyatının hayata geçirilmesi için Münster /Osnabrück, Tübingen, Erlangen-Nürnberg ve Frankfurt Goethe/Giessen

üniversitelerinde İslam ilahiyatı kürsüsünün kurulması yönünde resmi izinler verilmiştir. Ayrıca İslam İlahiyatlarının desteklenmesi için Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından toplam 20 Milyon Euro bütçe ayrılmıştır (BMBF, 2012).

Alman üniversite sisteminde, bugünün mevcut akademik birikim ve geleneğini yakalayan, aynı zamanda da Almanya’da yaşayan Müslüman toplumun kabulünü kazanacak bir İslam İlahiyatının oluşturulması Diyanet İşleri Başkanlığınca olumlu karşılanmıştır. Zaten bunun bir gereklilik olduğu düşüncesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003 yılında Frankfurt Goethe Üniversitesi ile bir protokol imzalayarak Almanya’da bir İslam ilahiyatının temellerini atmıştır. Bu bölüm de yukarıda bahsedilen resmi izin destekten faydalanmaktadır.

Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışında ortaöğrenimini tamamlamış Türk gençlerine yönelik olarak 2006-2007 eğitim yılında “Uluslararası İlahiyat Projesi” hayata geçirilmiştir. Bu projenin başlıca amaçları;

- Yurtdışı din hizmetleri sunabilecek din görevlisi, öğretmen, cami dışı sosyal hizmetler görevlisi yetiştirmek,
- Hizmetlerin yerel kültüre aşina kişiler tarafından sunulması taleplerine cevap verebilmek,
- Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın karşılaştıkları dini problemlere onları daha yakından tanıyan ve sorunlarını bilen uzmanlar tarafından çözüm bulunmasını sağlamak olarak belirlenmiştir.

2010 yılında 6002 sayılı kanun ile Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı kanunda yapılan bir değişiklikle Başkanlığa yurtdışında din hizmeti sunacak sözleşmeli personel çalıştırma yetkisi verilmiştir (TBMM, 2010). Diyanet İşleri Başkanlığı Uluslararası İlahiyat Programından mezun olan öğrencileri geldikleri ülkelerde bu çerçevede istihdam etmeyi düşünmektedir.

Hem Alman devletinin yapmış olduğu uygulamalar hem de Uluslararası İlahiyat Programı neticesinde Diyanet'in dil bilen din görevlileri istihdam edecek olması dinin dile etkisi bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu konu özel bir alan araştırmasını da gerektirmektedir.

Bütün bu uygulamalar neticesinde Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının din bağlamında Türkçe ile karşılaşması minimuma inecektir. Böylece dinin Türkçeye Türkiye açısından pozitif etkisi azalacaktır.

Euro-İslam

Dini farklılıkların ön plana çıktığı Avrupa'da, uyum sorunlarını din ile bağdaştırmak, uyum konusundaki adımları oldukça zorlaştırmaktadır (Şen, 2010). Dil her ne kadar ev sahibi ülke tarafından izlenen entegrasyon veya uyum politikalarında en önemli eşik olarak görülse de değişebilir (language shift) bir özellik taşımaktadır. Ancak din, özellikle Müslümanlar söz konusu olduğunda dildeki geçişkenliğe müsait değildir. Toksöz (2006, s. 40) de göçmenlerin kimliği üzerinde belirleyici olan iki unsur olan din ve milliyetten bahsetmektedir. Milliyetin zamanla zayıflayacağını dinin ise konumunu koruyacağını belirtmektedir. Bunun yanında Müslüman göçmenler arasında İslam anlayışı yaşam koşullarına bağlı olarak değişime uğramaktadır. Nasıl zaman içerisinde bir Türk İslam anlayışı ortaya çıktı ise Avrupa'da yaşayan bunca Müslüman'ın din algı ve anlayışında da değişiklikler olacaktır. Ancak bu kendi kendine yaşanması ve oluşması gereken bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Avrupa'daki bazı ülkelerin Euro-İslam anlayışını destekledikleri (Şen, 2010) bilinmektedir. Yine bu yöndeki gelişmelerin şuan eksik olan İslam'ın Almanca literatürünü oluşturacağı ve gelinen ülkenin dili ile din arasındaki organik bağın azalacağı tahmin edilmektedir.

4.2.4. Vatandaşlık

Modern ulus-devletleri tanımlayan anayasa ve yasalarda devlet gücünü vatandaşlarından almaktadır. Bu nedenle vatandaşın ne şekilde tanımlandığı oldukça önemlidir. Tezle ilgisi bakımından vatandaşlığın Brubaker tarafından yapılan tanımı ile başlamak oldukça isabetli olacaktır. Brubaker, (2009) vatandaşlığı küresel açıdan, zengin devletleri yoksul göçmenlerden koruyan güçlü bir toplumsal kapanma aracı şeklinde tanımlamaktadır. Vatandaşlık genel olarak devlet ve ulusu birbirine bağlayan temel halka olup kimlerin vatandaş olabileceği yeni gelenler açısından büyük önem taşımaktadır.

Vatandaşlık anlayışında iki temel yaklaşım söz konusudur. Birincisi kan bağı (jus sanguinis) ilkesi; babanın milliyetine göre çocuğa vatandaşlık tanınması, ikincisi ise toprak bağı (jus soli) ilkesi; devlet sınırları içinde doğan herkesin vatandaşlık hakkını elde etmesidir. Avrupalılar vatandaşlık konusunda da tarihsel olarak bazı çelişkili uygulamalara imza atmışlardır. Avrupalılar kendi vatanlarını terk edip sömürgelerine gittiklerinde kurdukları yeni ülkeler için toprak bağı vatandaşlık ilkesi olarak benimsemişlerdir. Özellikle sömürge ülkelerinin başında gelen İngiltere'nin hâkimiyeti olan yerlerde bu örnekler kolaylıkla görülebilir. Ancak kendi anavatanlarında ise vatandaşlığı ülke dışından gelenlere ve özellikle başka ulustan olanlara vermek istememişler ve kan bağı ilkesini benimsemişlerdir (Yağmur ve Extra, 2011). Son zamanlara kadar bu ilkedен vazgeçmek istememişlerdir. Örneğin, Almanya, Belçika, Hollanda ve Danimarka gibi ülkeler kan bağı ilkesini benimsemişlerken göçmenlerin kalıcılığının ortaya çıkması ile birlikte toprak bağı esas almaya başlamışlardır (Toksöz, 2006). Almanya ise toprak bağı ilkesini en son uygulamaya sokan ülkelerden birisi konumundadır.

Castles ve Miller (2008) ise devletlerin vatandaşlık uygulamalarının türlerini 5 gruba ayırarak incelemiştir. Bu modellemede, büyük imparatorluklar (Britanya, Osmanlı) tarafından uygulanan, toplum arasında etnik fark gözetmeyen “emperyalist model”, ulusa aidiyetin etnisite bağlamında tanımlandığı, azınlıkların dışlandığı “etnik model” (Almanya), ulusun yasalar çerçevesinde siyasal bir topluluk olarak tanımlandığı, yeni azınlıkların kurallara ve ulus kültürüne uyumunu amaçlayan

(asimilasyoncu) “cumhuriyetçi model” (Fransa), bu modelin asimilasyon amacı gütmeyen şekli olarak “çokkültürlü” model olarak tanımlanmıştır. Beşinci grup ise küreselleşmenin ve ulusötesi bağların güçlenmesine bağlı olarak oluşan “ulusaşırı model”dir.

Ulus-devlet ve göç konuları denilince akla ilk gelen ülkeler Fransa ve Almanya’dır. Fransa ve Almanya’nın vatandaşlığa alma koşulları birbirinden farklıdır. Brubaker (2009) Fransa ve Almanya’nın vatandaşlık kavramları ve vatandaşlığa alım süreçlerini karşılaştırdığı çalışmasında göçmen işçilerin ve çocuklarının vatandaşlık kazanma oranlarını vererek iki ülke arasındaki farkı ve vatandaşlık politikasının etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Yazar söz konusu eserinde Fransa’da vatandaşlık alan göçmenlerin sayısının Almanya’dakinden on kat daha fazla olduğunu vurgulayarak iki ülke arasındaki vatandaşlık anlayışının farkını göstermeye çalışmıştır (Brubaker, 2009). Bu aynı zamanda vatandaşlığa alım konusundaki hedefler açısından da iki ülkenin anlayış farkının bir göstergesidir.

Brubaker’a (2009) göre 1970’lerin ortalarından beri sağcı ya da solcu Fransız ve Alman hükümetlerinin hepsi göç alımına sert kısıtlamalar getirmeye çalışmak, gönüllü geri göçü teşvik etmek ve ikinci kuşak göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırmaktan oluşan aynı üçlü politikayı izlemişlerdir. Fransa tipik bir göçmen ülkesi değildir; ancak tipik, hatta belki de en tipik asimilasyon ülkesidir (Brubaker, 2009; Yağmur, 2010). Fransızlar uluslarını devletin bir yaratıcısı olarak görürlerken, Almanlar uluslarını devletlerinin temeli olarak görürler. Hâkim Fransız anlayışında güçlü bir asimilasyoncu damar vardır, hâkim Alman anlayışındaysa böyle bir asimilasyoncu damar bulunmamaktadır.

Ersanilli ve Koopmans’a göre (2010) ortak etnik kökenden gelmeyi veya asimilasyona varan bir uyumu talep etmeden göçmenlere vatandaşlık hakkı veren devletler etnik farklılıklarla daha kolay baş edebilmektedirler. İsveç ve Kanada gibi göçmenleri en kısa zamanda vatandaşlığa geçme konusunda teşvik eden ülkeler bunu entegrasyonu kolaylaştıran bir süreç olarak görmektedir. Almanya ve İsviçre gibi ülkeler ise bunu özünde asimilasyon olan başarılı bir entegrasyonun sonunda kazanılan bir ödül olarak görmektedir.

1990'lı yıllardan itibaren Avrupa ülkeleri vatandaşlık haklarını entegrasyon çalışmalarını hızlandırmak için kullanmaya başlamışlardır (Şahin, 2010b). Bu nedenle Almanya 1991 yılına kadar vatandaşlık konusunda sadece kan bağı ilkesini benimsemişken bu tarihten itibaren ancak belirli koşullar altında toprak bağı ile vatandaşlığa izin vermeye başlamıştır (Constant, Nottmeyer, ve diğerleri, 2009).

Yeni Gelişmeler ve Muhtemel Etkileri

Almanya kan bağı ilkesini uzun süre değiştirmeyerek göçmenlerin Alman vatandaşlığına geçmelerini çok sınırlı tutmuştur. 2000 yılından itibaren ise toprak bağı ile vatandaşlık elde etme kolaylaştırılmıştır. 2000 tarihli yeni yasa mevcut şartlara göre yeniden düzenlenmiş, fakat çifte vatandaşlığa karşı var olan olumsuz yaklaşım değişmemiştir.

Tablo 18’de görüldüğü üzere vatandaşlığın kolaylaştırılmasının ardından Türkler arasında vatandaşlığa geçme oranı birden artmıştır. Çifte vatandaşlığın da tanındığı kısa bir dönem olan 1999-2000 yıllarında bu oran zirve yapmış ve yıllık 100.000’i aşmıştır. 2000 yılında vatandaşlık kanununda yapılan bir değişiklikle çifte vatandaşlığın Türkler açısından zorlaştırılmasının ardından Alman vatandaşlığı başvuruları her yıl azalmaya başlamıştır. Almanya’da yaşayan Türklerin yaklaşık %32’si Alman vatandaşlığına sahiptir (Şen, 2010).

Türk vatandaşlarının Alman vatandaşlığına geçişleri özellikle 1 Ocak 2000 tarihinde Alman Vatandaşlık Yasası’nın yürürlüğe girmesinden sonra sürekli azalmaya başlamıştır. Örneğin 1999 yılında 103 bin 900 Türk Alman vatandaşlığına geçerken, 2000 yılının sonunda bu rakam 82 bin 861’e ve 2007 yılında ise 25 bin 498’e düşmüştür. Alman vatandaşlığına ilginin azalmasının en önemli nedenleri, çifte vatandaşlığın yasaklanması, vatandaşlığa geçişin ayrımcılığı önleyememesi ve vatandaşlığa geçiş için aranan şartların zorlaştırılmasıdır.

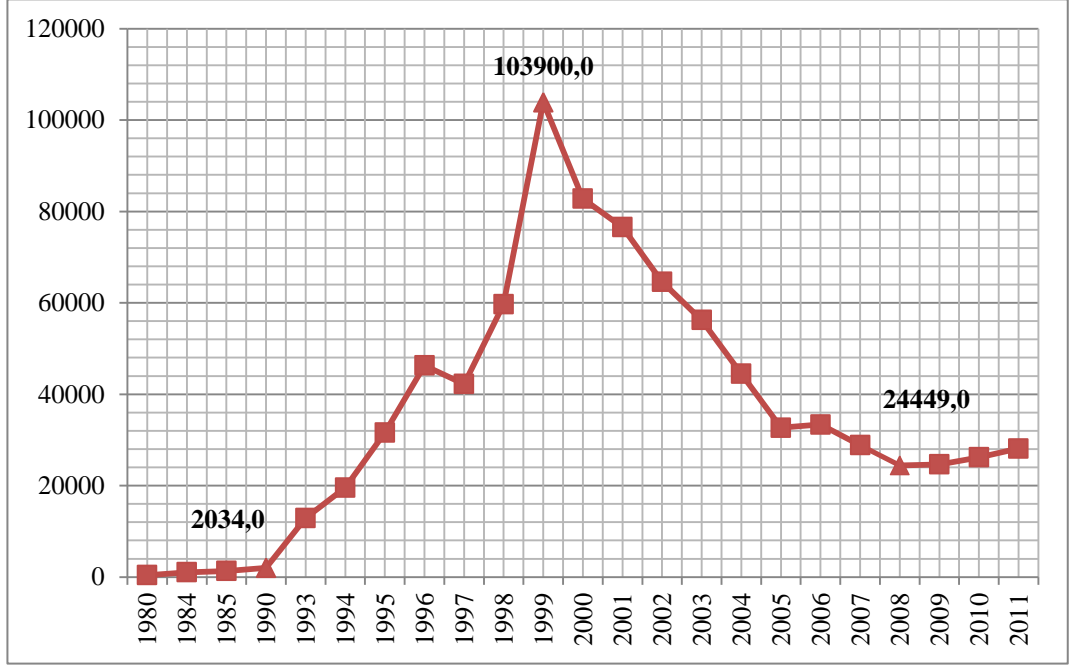
Tablo 18 : Yıllara Göre Alman Vatandaşlığına Geçen Türkler

Yıl	Alman Vatandaşlığı Alanlar
1972-1979	2.219
1980	399
1981	534
1982	580
1983	853
1984	1.053
1985	1.310
1990	2.034
1991	3.529
1992	7.377
1993	12.915
1994	19.590
1995	31.578
1996	46.294
1997	42.240
1998	59.664
1999	103.900
2000	82.812
2001	76.573
2002	64.631
2003	56.244
2004	44.465
2005	32.661
2006	33.388
2007	28.861
2008	24.449
2009	24.647
2010	26.192
2011	28.103

Kaynak: Almanya Federal İstatistik Dairesi

Almanya hala çifte vatandaşlığı kabul etmeyen az sayıda Avrupa ülkesinden birisidir. Almanya Şansölyesi Merkel'in bu hususu açıklamada kullandığı "bir kişinin iki orduya aynı sadakatle hizmet edebileceğini düşünmüyorum" ifadesi Almanya'nın konuya ne kadar farklı baktığının bir özeti niteliğindedir («Merkel çifte vatandaşlığa karşı çıktı», 2011).

Şekil 4 : Yıllara Göre Alman Vatandaşlığı Alan Türkler

Kaynak: Almanya Federal İstatistik Dairesi

Çifte vatandaşlığı entegrasyonun önünde bir engel olarak gören Almanya'nın vatandaşlık kanununda yapmış olduğu en büyük değişiklik şüphesiz toprak ilkesinin benimsenmiş olmasıdır. Bu ilkenin benimsenmesiyle birlikte belirli şartlar altında Almanya'da doğanlara doğrudan Alman vatandaşlığını seçme şansı (*Optionsmodell*) verilmektedir. Alman vatandaşlığına geçmek isteyen bir kişi, sahip olduğu diğer vatandaşlığı terk etmek zorundadır.

Ya Almanya Ya Türkiye: Opsiyon Modeli

Vatandaşlığa daha kolay izin veren kanunların uzun süre yürürlüğe konulmamış olması Türklerin kendilerini bu ülkeye ait hissetmemelerinin önemli nedenlerinden biridir. Aidiyet hissinin oluşmasına katkı sağlayan vatandaşlık hakkının 40 yıl boyunca verilmemiş olması bu süreçte dil ve kültür olarak Türklerin vatanları ile ilişkilerinin kopmasını engellemiştir. Kendilerini bu kadar uzun süre kabul etmeyen Almanya'nın vatandaşlık kanunlarını esnetmesine rağmen Türkler yoğun bir şekilde Alman vatandaşlığı başvurusunda bulunmamışlardır. Bugün hala Almanya'da yaklaşık 1.800.000 kişi Türk vatandaşlığına sahiptir. Bunların büyük bir

kısmı Türkiye'deki haklarından mahrum kalmamak adına Türk vatandaşlığında kalmayı tercih etmektedir. Vatandaşlığa geçişte yasal düzenlemeler önemli bir etken olsa bile göçmenlerin tutumları da önemlidir. Türkler arasında Alman vatandaşlığına geçiş “aslını kaybetme” (İ. Kaya, 2011) olarak algılanmaktadır.

Ancak anlaşılan o ki Almanya'nın hedefi Türk vatandaşlarını Alman vatandaşlığına geçirerek bir entegrasyon sağlamak değildir. 2000 yılında uygulamaya konulan “opsiyon modeli” ile (*Optionsmodell*) bu çerçevede kilit uygulamadır. Bu model ile Almanya'da yaşayan yabancı anne babadan doğan çocukları otomatik olarak Alman vatandaşlığına kabul edilmektedir. Bu kişiler sahip oldukları vatandaşlıklarından hangisini muhafaza etmek istediklerini reşit olmalarından itibaren 23 yaşına kadar yazılı olarak yetkili makama bildirmeleri gerekir (StAG §29/1). 23. yaşlarını dolduruncaya kadar bu yönde bir bildirimde bulunmamaları halinde, söz konusu kişiler Alman vatandaşlıklarını kaybedeceklerdir (*Optionsmodell*). Yani bu gençler iki ülkeden birini tercih etmek zorunda bırakılarak bilinçli bir şekilde aidiyetlerini seçmeleri istenmektedir.

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının buldukları ülkelerin vatandaşlıklarını kazanmasını destekleyen Türkiye, çifte vatandaşlığa izin vermeyen ülkelerde yaşayanlar için “**mavi kart**” (eski adı ve rengiyle “pembe kart”) uygulamasını başlatmıştır. Bu sayede Türk vatandaşlığından izin alarak çıkan kişilerin, Türkiye'de ayrıcalıklı yabancı muamelesi görerek, istisnai durumlar haricinde Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olmaları amaçlanmıştır. Türkiye'nin gerçekleştirdiği kanuni düzenlemeler ile çifte vatandaşlığı kabul ettirmek yerine, **mavi kart** çözümünü tercih etmesi, çıkma izni ile Türk Vatandaşlığından çıkanlara geniş haklar vermesine rağmen birtakım kısıtlamaları da getirmiş ve uygulama da zorluklar ortaya çıkmıştır. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2004-2010 yılları arasında toplam 92.687 kişi mavi kart sahibi olmuştur.

Vatandaşlıktan izinle çıkmış olanlar ve varislerine Mavi Kartla birlikte neredeyse vatandaşlığa varan bir takım hakların verilmesine rağmen bu karta talep

görüldüğü üzere oldukça sınırlı kalmıştır. Bir devlet ile kişi arasındaki en önemli bağ vatandaşlık bağıdır. Opsiyon modeli ile birlikte otomatik vatandaşlığın verilmesi Almanya’da doğan her Türk gencine iki ülkeden birini tercih etme zorunluluğu getirmektedir. Gençlerin eğiliminin tespiti için mutlaka bir araştırma yapılmalıdır. Ancak yeni yetişen nesil arasında tercihin eğitim, iş, evlilik ve benzeri birçok nedene bağlı olarak Alman vatandaşlığı yönünde olacağı tahmin edilmektedir. Bu yüzden Türkiye ile olan vatandaşlık bağı ise her geçen gün azalacak bunun tersine bu gençlerin Almanya ile olan bağları da artış gösterecektir. Her ne kadar Türkiye ile olan bağlarının devamını sağlamak üzere oluşturulmuş olsa bile Mavi Kart, yurtdışında yaşayan bu gençlere Türkiye’de sağlayacağı imkânlar nedeniyle gençlerin vatandaşlık tercihinde Almanya’yı seçmelerine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle mavi kart olumsuz bir yöne de sahiptir.

4.2.5. Dile Etkisi Bakımından Diğer Bazı Alanlardaki Gelişmeler

4.2.5.1. Ulusötesi Bağlar

Anavatan ile göç edilen ülke arasında gidiş-gelişin ve sürekli iletişimin olması, dil ve kültürün korunması için önemli bir etkidir. Türkiye ile mekânsal uzaklığı azaltan teknolojik gelişmeler ve özellikle iletişim teknolojileri alanındaki ilerlemeler Almanya’daki Türklere, Türkiye gündemini eş zamanlı olarak takip etme imkânını sunmaktadır. Bugün Almanya’da yayımlanan Türkçe günlük gazetelerin yanı sıra, kablo ve uydu antenleri aracılığıyla çok sayıda televizyon kanalı, yurtdışındaki Türklere Türkiye gündemini takip etme imkânı sağlar. İnternet ve özellikle sosyal iletişim (facebook, twitter vb.) kanalları gençlerin hem kendi aralarında («Londra’dan Türkçe Tweetler», 2012) hem de Türkiye’deki akranları ile iletişimine imkân sunmakta ve aynı gündemi beraber takip edebilmektedirler. Uzaktan iletişim sağlayan bu gelişmelerin yanında havayolu ulaşımının hızlı ve daha uygun hale gelmesi ile yurtdışından Türkiye’ye gidiş gelişler artmaya başlamıştır (Bkz. Tablo 21).

Ulaşımın kolaylaşması, uydu televizyonları, cep telefonu, internet, sosyal ağlar ve benzeri iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte göçmenlerin kendi dil

ve kültürleri ile olan etkileşiminin de daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Bu durum ise şüphesiz göçmen dilinin yaşanılan ülkede daha uzun süre geçerliliğini sürdüreceği varsayımını güçlendirmektedir. Bu bakış açısıyla diğer konu başlıklarının aksine bu yeni gelişmeler dil ve kültüre olan bağlılığın artmasına katkı sağlıyor görünmektedir. Bu çerçevede Türklerin televizyon izleme alışkanlıkları ile Türkiye'ye gidiş gelişleri ele alınacaktır.

Televizyon İzleme Alışkanlıkları

2005 yılında ASAGEM tarafından yapılan “Federal Almanya’da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması” başlıklı çalışmada Türklerin televizyon izleme alışkanlıkları sorulmuştur. Ailenizde en çok hangi ülkenin televizyon programları izleniyor sorusuna verilen cevaplar Tablo 19’de gösterilmiştir.

Tablo 19 : Almanya’daki Türk Ailelerin Televizyon İzleme Tercihleri

En Çok İzlenen Televizyon Programlarının Ait Olduğu Ülke	Sayı	Yüzde
Almanya	96	6,3
Türkiye	568	37,2
Hem Almanya hem Türkiye	824	54
Diğer ülke televizyonları	8	0,5
Hiç televizyon izlemiyoruz	15	1
Toplam cevap	1511	99,1
Cevapsız	14	0,9
Toplam	1525	100

Kaynak: Federal Almanya’da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması (ASAGEM, 2005)

2007 yılında RTÜK tarafından yapılan araştırmada ise yine benzer bir soru Almanya’da yaşayan Türklere sorulmuştur. Genel olarak Almanya’da yaşayan Türkler bugün hala Türk televizyonlarını yoğun bir şekilde izlemeye devam etmektedir. Ancak daha doğru değerlendirme yapabilmek için eğitim düzeyi, yaş, doğduğu ülke ve ikamet süresi gibi değişkenlerin incelenmesi gerekir.

Tablo 20 : Almanya'daki Türklerin Televizyon Kanalı Tercihleri

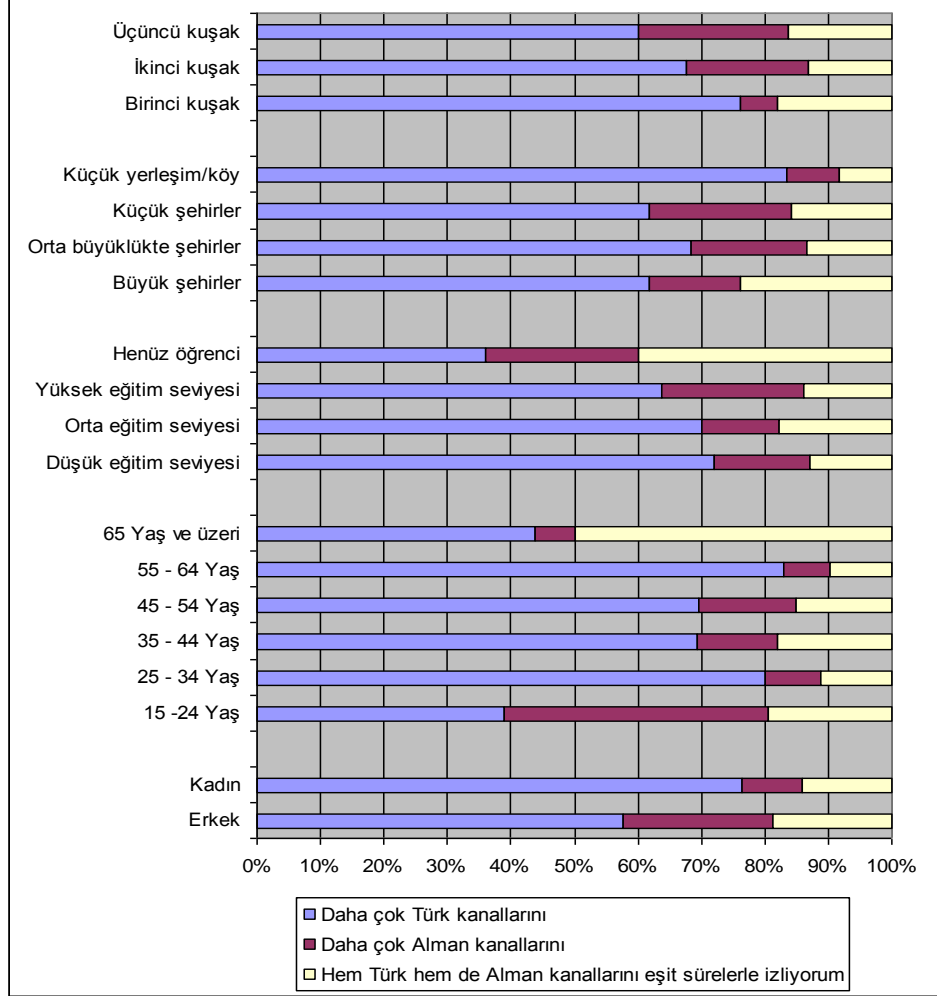
Tercih Edilen Kanallar	Sıklık	Oran (%)
Daha çok Türk kanallarını	666	66,3
Daha çok Alman kanallarını	171	17,0
Hem Türk hem de Alman kanallarını eşit sürelerle	165	16,4
Yanıt yok	3	0,3
Toplam	1005	100,0

Kaynak: Almanya'da Yaşayan Türklerin Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması (RTÜK, 2007).

Weiß (2008) tarafından yapılan bir başka araştırmada ASAGEM'in sonuçlarına yakın olarak yalnızca Türk kanallarını izleyenlerin oranı %30'dur. Bu araştırmada hem Türkçe hem Almanca kanal izlemeyi tercih edenler de hesaba katıldığında oran %70'i bulabilmektedir. Bu da hala Almanya'daki Türk nüfusun büyük bir çoğunluğunun hala Türkiye gündemini takip ettiğinin açık bir göstergesidir.

Televizyon izleme tercihleri ise yaş değişkenine göre önemli farklılıklar ortaya koymaktadır. Gençler arasında Alman kanallarını izleme oranının daha fazla olduğu Şekil 5'te görülebilir.

Şekil 5 : Cinsiyet, Yaş Grupları ve Eğitim Seviyesi Bakımından Kanal Tercihleri (%)

Kaynak: Almanya’da Yaşayan Türklerin Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması (RTÜK, 2007).

Buna göre Almanya’da, genç Türk kitlesinin birinci kuşağa nazaran daha az televizyon izleme eğilimi gösterdiği veya Alman kanallarını izlemeyi daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

Türkiye’ye Gidiş-Gelişler

Ulaşımın hızlı ve ucuz hale gelmesi yurtdışında yaşayan Türklerin daha fazla Türkiye’ye gidip gelmelerine imkân sunmaktadır. Hatta çocukları ve torunları yurtdışında yaşayan birçok emekli vatandaşımızın Türkiye’nin bir şehriden giderek

yazları kendi köyünde geçirmesi gibi Almanya'dan da vatandaşlarımız senenin belli bir kısmını geçirmek üzere Türkiye'ye gelebilmektedir. Bu durum ise her zaman Türkiye ile bağların güçlü kalmasına ve tazelenmesine neden olmaktadır. Ancak bahsedilen durum daha çok birinci nesil için geçerlidir.

Tablo 21'de de görüldüğü üzere vatandaşlarımızın Türkiye'ye girişleri yıllara göre artarak devam etmektedir. Özellikle Edirne'deki sınır kapılarından giriş yapan vatandaş sayıları üzerinden yorum yapılacak olursa her yıl yurtdışında yaşayan yaklaşık 800.000 vatandaşımız karayolu üzerinden Türkiye'ye giriş yapmaktadır. Bu sayı havayolunun daha çok tercih edildiği düşünüldüğünde oldukça yüksek rakamlara ulaşabilir.

Tablo 21 : Yıllık Türkiye'ye Giriş Yapan Vatandaş Ziyaretçi Sayısı

İl adı	Yol adı	1980	1990	2000	2005	2011
Türkiye	Toplam	1.124.598	2.697.416	5.314.884	8.045.085	11.592.653
	Havayolu	552.640	1.196.169	3.146.916	4.700.463	6.697.780
	Demiryolu	68.316	27.672	23.556	18.551	13.819
	Karayolu	460.498	1.279.809	1.770.408	2.880.615	4.461.258
	Denizyolu	43.144	193.766	374.004	445.456	419.796
Ankara	Havayolu	117.423	220.556	521.115	476.065	487.637
Edirne	Karayolu	460.864	1.077.893	743.515	965.744	841.045
İstanbul	Havayolu	382.101	815.778	1.836.231	3.128.172	4.777.723

Kaynak: TÜİK Turizm İstatistikleri

Başkanlığımızca 2010 yılında Edirne Sınır Kapıları, Ankara ve İstanbul'daki havalimanlarında yapılan anketlerde 4.051 vatandaşımıza hangi sıklıkla Türkiye'ye geldikleri sorulmuştur.

Tablo 22 : Yurtdışında Yaşayan Türkler Hangi Sıklıkla Türkiye'ye Geliyor?

	Frekans	Yüzde
Her yaz tatilinde	2287	56,5
Hem yaz hem kış tatilinde	388	9,6
Tatil dışında da gelirim	282	7,0
Diğer	1010	24,9
Cevapsız	84	2,1
TOPLAM	4051	100,0

Kaynak: YTB Anket Araştırması

Yaklaşık %75'i her yıl Türkiye'ye geldiğini belirtmiştir. Buradan hareketle yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın halen Türkiye ile fiziksel bağlarının devam ettiği ve bunun dile olumlu etkisinin kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

4.2.5.2. Gettolaşma

Azınlıkların belirli yaşam alanlarında yoğunlaşması olarak ifade edilen gettolaşma olgusu ve azınlık toplumun büyüklüğü anadilin korunmasına etki eden diğer faktörlerdir (Yağmur ve van de Vijver, 2011). Almanya'ya ailelerin ve çocukların gitmeye başlaması ile birlikte Türkler birbirlerine yakın yerlerde evler tutmuşlar, kendi kültürel mekânlarını, etnik marketlerini oluşturmuşlardır. Bunun neticesinde sanki Türkiye'de yaşar gibi her işlerini Türkçe olarak görebilme imkânına sahip olmuşlardır.

Türklerle ilgili diğer bir tartışma da paralel toplum konusudur. Paralel toplum ifadesiyle aynı zaman diliminde ve aynı ülke sınırları içinde birbirinden farklı sosyal ve kültürel yaşam koşullarına iki toplumun var olduğu ifade edilmektedir. Verdugo ve Mueller (2008) Almanya'daki Türk ve Alman toplumunu iki paralel toplum olarak ifade etmekte ve paralel toplumunun oluşmasındaki özellikleri şu şekilde sıralamaktadır.

- Etnik yerleşim yerlerinin varlığı,
- Etnisite içi evliliğin çokluğu,
- Etkin grup normları,
- Etnik marketler ve buna bağlı iş piyasası,
- Dinin toplum üzerindeki etkisi,
- İki toplum arasındaki ilişkinin niteliği,
- Güçlü etnik kimlik ve aidiyet,

Paralel toplum oluşmasına neden olan bu faktörler aynı zamanda Türkler arasında anavatana olan bağlılığı da güçlendirmektedir (Verdugo ve Mueller, 2008).

Bugün mekânsal ayrışma olarak tanımlayabileceğimiz gettolaşma veya genel anlamda paralel toplum olgusu anadilin korunmasına katkı sağlamaktadır (R. Alba ve diğerleri, 2002). Ancak bu fiziksel ayrışmanın ne kadar daha süreceği ve dilin kullanımını ne şekilde etkileyeceği konusu daha derinlemesine bir araştırma yapılmasını gerektirmektedir.

4.2.5.3. Kimlik

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde kimlik, kavramın bireysel boyutunu ele alarak insana özgü belirti, nitelik ve özelliklerle birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan unsurlar olarak tanımlanmaktadır. Bucholtz ve Hall (2004) kimlik kavramının İngilizce karşılığı olan “identity” kelimesinin aynılığı ifade ettiğini belirtmişlerdir. Bu tanımda kavramın sosyolojik boyutu temel alınmıştır. Kavramın bireysel/psikolojik boyutunu da ele alarak sosyolojik olarak kimlik, hem bir toplumu diğerlerinden ayıran özellikleri, hem de söz konusu toplumu oluşturan bireylerin bu özelliklerde aynılaştmasını ifade eder. Goldberg’in (1994’den akt. Yalçın, 2002) belirtmiş olduğu gibi kimlik kavramı hem başkalarını dışarıda tutmaya yarar ve hem de bir kimliği paylaşan grup üyelerine bir duygusunu ve bilincini verir. Birbirine sosyal, kültürel, din, dil ve fiziksel özellikleri bakımından benzeyen bireylerin oluşturduğu toplumsal yapının aynı konularda farklı özelliklere sahip olan bir diğer toplumdaki ayrışmasını sağlayan farklılıklar bütünüdür aynı zamanda kimlik.

Ben kimim veya biz kimiz sorusuna cevap verirken bizi diğerlerinden ayıran özellikler olarak sayılan farklılıklar elbette toplumsal entegrasyonun konuları arasında yer almaktadır.

Yukarıdaki konularda ülkesel aidiyet bağlamında vatandaşlık konusu ele alınmış, kimliğin en önemli göstergesi olan dil üzerinde durulmuş ve bu ikisine göre daha güçlü olan din konusu irdelenmiştir. İnsan vatandaşlığını çok rahat değiştirebilir. Neslin değişmesiyle birlikte dilde de kayma olabilmektedir. Ancak din konusunda böyle bir söylemde bulunmak elbette çok daha zordur.

Göçmenlerin kimliği konusunda ele alınan bir diğer husus ise ten rengi gibi antropolojik farklılıklardır. Amalgamasyon olmadığı sürece bu kimlik alanında da değişiklik olması pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla göçmen birey veya toplum kendisini kendi yapan bu özelliklerinden kolayca vazgeçmemektedir. Bu özellikleri nedeniyle dışlanmasına ise tepkisel yaklaşmakta ve ev sahibi toplumla kendi arasına mesafeler koyarak kimliğine daha da sarılabilmektedir. Buna özellikle din alanı örnek gösterilebilir. Almanya'daki cemaatlerin ve dini yaşayışın din konusunda Türkiye'dekiler kadar esnek olmadıkları bu yönde dile getirilen bir örnektir. Sözen (2000) "Türk öğrencilerin okullarda, Türk öğrencilerle güçlü bir dayanışma arzusu içinde olmalarını ve bu dayanışmanın zaman zaman tepkisel bir şekilde kültürel kimliği dışa vurmaya dönüşmesini "kendi kültürel kimliklerinin göz ardı edilmesine tepki" şeklinde değerlendirmektedir." Bu tepkisel davranışın dile etkisine örnek olarak Yağmur'un (2010) Hollanda'da yaşayan göçmen kökenli öğrenciler arasında anadil ve Hollandaca kullanım tercihleri üzerine yapmış olduğu araştırma gösterilebilir. Bu çalışmada "Türkçeye çok hâkim olarak okula başlayan Türk çocuklarının Türkçe hâkimiyeti 10/11 yaşları civarında en alt düzeye inmekte ancak 14/15 yaşlarından itibaren Türkçe yükselişe geçmekte ve 16/17 yaş civarında Türkçe hâkimiyeti Hollandaca hâkimiyetinden daha ağır basmaktadır" (Yağmur, 2010).

Göçmenlerin kendi çocukları için seçmiş oldukları isimler de entegrasyon ve kimlik konularında önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. İsim tercihi hem bireyin gelmiş olduğu kültür ile bağlarını korumasına katkı sağlarken aynı zamanda kültürel sahiplenmenin bariz bir şekilde dışa vurumudur. Amerika'da ve Almanya'da yapılan çalışmalarda özellikle iş piyasasında kişiler isimlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalabilmektedir (Becker, 2008; EurActiv, 2012)

Becker'in Almanya'daki 30 farklı şehirde anaokuluna kayıt yaptıran 3-4 yaşındaki Türk çocukları arasında yapılan rastgele seçimde Türk ailelerin çocukları için seçmiş oldukları isimler araştırılmıştır. Araştırmaya göre Türklerin %82,5'i çocuklarına Türkiye'de yaygın olarak kullanılan bir isim verirken, %12,5'i her iki ülkede de kullanılan bir isim, %4'ü ise Almanya'da yaygın olarak kullanılan bir ismi

koymayı tercih etmiştir. Yazar birinci tercihi ayrışmanın (seperation) bir göstergesi, ikinci tercihi entegrasyonun, üçüncüsünü ise asimilasyonun bir göstergesi olarak yorumlamıştır.

V. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Dilin kullanımına etkisi bakımından göçün sonuçları sosyolinguistik araştırmaların temel çalışma alanlarından birisidir. Neslin değişmesi ve iki toplum arasındaki iletişimin/etkileşimin derecesine bağlı olarak göçmen dilinin konuşulma düzeyinde değişme görülmektedir (Yağmur ve van de Vijver, 2011). Türkçe'nin diğer göçmen dillerine göre dilin korunması adına daha güçlü gerekçelere sahip olduğu ve daha uzun süre geçerliliğini koruyacağını belirten Backus (2004), her azınlık dili gibi Türkçenin de göç eden Türkler arasında konuşma ve kullanma konusunda daha az tercih edilmeye başlanacağını iddia eder. Bize göre Backus bu ifadeyle iki farklı hususun altını çizmektedir. İlk olarak Avrupa'daki Türk göçmenler arasında dil ve kültürün korunmasını sağlayan kendine has unsurların varlığı, ikincisi ise değişimin ve dolayısıyla dil ve kültürden uzaklaşmanın hızlandığı gerçeğidir

Buradan hareketle bu çalışmada, Avrupa'da yaşayan Türklerin kendi dil ve kültürlerini koruyabilmelerini sağlayan iç ve dış unsurlar, bu unsurlardaki değişmelerle birlikte ele alınarak özetlenmiştir. İç unsurlarla din, kimlik, gettolaşma, vatandaşlık tercihi, anadil dersleri gibi alanlardaki politik uygulamalardan bağımsız değişimler kast edilirken, dış unsurlarla bu alanlara yönelik kasıtlı müdahaleler ifade edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle aile birleşimi konusunda eşin Türkiye'den getirilmesi olgusundaki azalmanın iki farklı boyutu bulunmaktadır. Yasal zorlaştırmalar dış unsurları oluştururken, bu olgunun farklı kültürde yetişen eşlerin anlaşamaması gibi sebeplerle Avrupa'da yaşayan Türk toplumunca daha az tercih edilmesi iç unsurdur. Değişime neden olan dış unsurların gerekçeleri ise Almanya'nın uygulamış olduğu entegrasyon politikalarında aranmıştır.

Göç, herhangi bir nedenle bireyin veya bir toplumun yaşam alanını değiştirmesi sürecidir. Bu yer değiştirme süreci bazen daha önce birbirlerini tanımayan, dili, dini, teni, kültürü ve değer algıları farklı olan iki ve daha fazla

toplumun karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. İşte bu karşılaşmada her iki toplumun birbirini etkileme süreç ve düzeyi, göç ve göçmenlik ile ilgili çalışmaların vazgeçilmez tartışma konuları arasında yer almıştır.

Bu etkileşim süreci psikoloji, sosyoloji, ekonomi, hukuk, uluslararası ilişkiler eğitim ve siyaset gibi birçok alanın ilgisini çekmiştir. Doğal olarak her akademik alan kendi çalışma alanı ve kendi kavramları ile göç konusunu incelemektedir. Ancak büyük ölçüde toplumsal bir hareketliliğin ifadesi olan göç sosyolojinin kavramları ile ele alındığında daha sağlıklı bilgilere ulaşılabilir. Sosyoloji alanında ise kültürel etkileşimin boyutlarını oluşturan en önemli kavramlar kültürleşme, asimilasyon, entegrasyon ve çok kültürlülüktür.

Göçün akademik çevre tarafından bugün bildiğimiz bu kavramlarla tartışılmaya başlanması büyük ölçüde modern devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte olmuştur. Her devlet kendi hâkimiyet alanı içerisinde ırk, dil, din, ve kültür bağlamında homojen bir yapı öngörmüş, vatandaşları için kurumsal ve kültürel anlamda böylesi yapıları destekleyen politikalar üretmişlerdir. Bugün ise büyük ölçüde göçün bir sonucu olarak dünya genelinde birçok ülkede kültürel olarak farklı geçmiş ve değerlere sahip olan toplumlar bir arada yaşamaya başlamışlardır.

Daha önce karşılaşmadığı farklı değer algıları ve kültürlerle bir araya gelen iki toplum kendi konumlandırmasını yapmak zorundadır. Bu konumlandırma kültürel farklılıkların açık bir şekilde görünmesini sağlarken aynı zamanda diğer kültürle olan ilişkinin de bir başlangıcını oluşturur. Kültürlerarası bilme ve farkında olma ile başlayan süreç yavaş yavaş değişim ve etkileşimi de beraberinde getirir. Aynı zamanda kalıcı bir göçmen topluluğunu veya bir azınlık gurubunu sınırları içinde barındıran her ülke bu azınlık gruplarla ilgili bir bakış açısı ve politikaya sahiptir.

Politik alandaki ilk aktör ise, göçmenlerden kendi özgün geçmişlerini terk etmeleri ve tamamen yeni ülkenin mevcut kültürel normları özümsemelerin beklendiği (Kymlicka, 1998, s. 42) asimilasyon olmuştur. İnsan hakları hareketleri ve her dil ve kültürün bir değeri olduğu yönündeki kabullerin oluşmaya başlaması ile

birlikte artık negatif bir anlam yüklenen asimilasyon yerini daha esnek bir anlayış olan entegrasyona bırakmıştır. Ekonomik refahın ve demokratik anlayışın arttığı büyük göç ülkeleri zamanla kültürel çeşitliğe ve azınlıkların haklarına daha fazla değer vermeye başlamış ve çok kültürlülük daha değerli bir olgu olarak bazı ülkelerin politik uygulamalarına yansımıştır. Ancak bir bahar havası olarak ifade edebileceğimiz bu dönem çok fazla uzun sürmemiş nüfus olarak azalan ve yaşlanan Avrupa, 11 Eylül saldırıları ve daha sonraki olayları da arkasına alarak çok kültürlülüğün öldüğünü ifade etmişlerdir. Ülkeler göçmen politikalarını tekrar gözden geçirmeye ve değiştirmeye başlamıştır. Brubaker (2001), eritme potası ve anglo-uyum gibi asimilasyonun politik olarak uygulandığı modelleri kastetmemekle birlikte bu değişimin yönünün asimilasyon olduğunu belirtmektedir. Politikacılar ise bunu entegrasyon olarak adlandırmaktadırlar.

Dünya'daki göç hareketlerinden ve göç üzerine tartışılan bu konu ve kavramlardan habersiz bir grup Türk ise, köyünde kurduğu küçük hayalleri gerçekleştirebileceği kadar büyük paraları kazanmak üzere eline aldığı bir valiz ile Almanya'nın yolunu tutmuştu. Göçmenlerle ilgili bu konulardan Almanya da en az işçiler kadar habersizdi veya göçmenlerin kalıcılığına ihtimal vermediği/inanmadığı/istemediği için ilgisiz kalmıştır.

Genelde tek başına giden genç, dinamik ve erkeklerden oluşan bu işçi topluluğu belirli bir süre çalıştıktan sonra ülkesine geri dönecekti. İşçi Göçü Dönemi (1957-1973) olarak isimlendirilen bu süre yerini anavatana dönüş düşüncesinin biraz daha ertelendiği, aile birleşimi ile birlikte kalıcılık düşüncesinin yerleşmeye başladığı, sosyalleşme ve yardımlaşmanın ortaya çıktığı, çocukların okullaştığı, göç alan ülkeye yönelimin arttığı, etnik mekânların, kurum ve marketlerin oluşturulduğu Kalıcılık, Aile Birleşimi ve Kurumsallaşma Dönemi (1973-1991)'ne bırakmıştır. Ardından ise sürekli yerleşimin netlik kazandığı, yasal hak taleplerinin ev sahibi ülkeden istendiği, uyum politikalarının uygulamaya konduğu ve vatandaşlık statülerinin değiştirildiği dönem Uyum Politikaları Dönemi (1991'den Günümüze) başlamıştır.

Almanya çok uzun süre göçmen işçileri geçici olarak gördüğünden onlar için topluma uyum konusunda herhangi bir politika geliştirmemiştir. Hatta para teklif ederek geri göndermeye çalışması 1983 yılında bile göçmenlerin entegrasyonuna yönelik bir düşüncelerinin olmadığına açık göstergesidir. Göçmenleri geldikleri ülkelere geri gönderme politikası da sonuç vermeyince çözüm uyum politikalarında aranmıştır. Ancak uyumun yönü, niteliği ve niceliği her zaman muğlak kalmıştır. Almanya'nın uyum politikalarının hedefinin asimilasyon mu, çokkültürlülük mü, yoksa entegrasyon mu olduğunun tespiti gerekir.

Almanya'nın ırkı temiz tutmak anlayışıyla vatandaşlığı son döneme kadar kan bağına bağlamış olması asimilasyonu hedefleyen bir politik anlayışa terstir (Tezcan, 2000). Çokkültürlülük politikaları ise Almanya'nın göçmenlerin sorunlarına eğilmeye başladığı dönemde popülaritesini 11 Eylül Saldırıları nedeniyle yitirmeye başlamıştı. Dolayısıyla çokkültürlülüğün öldüğünü (Die Welt, 2010) açıklayan Merkel, aynı açıklamasında uyum politikalarının hedefinin kız çocuklarının yüzme derslerine katılımına kadar katı çizgileri olan entegrasyon (!) olduğunu söylemiştir. Hedefteki göçmen azınlık ise yaklaşık 2,7 milyon nüfusuyla Almanya'da yaşayan göç geçmişi olan Türklerdir.

Türklerin bunca yıla rağmen kendi ülkelerine bağlılıklarını ve kültürel değerlerini korumalarını sağlayan **dil** aynı şekilde entegrasyonun önünde bir engel olarak görülmektedir. Dolayısıyla her alandaki entegrasyon politikalarının istemli veya istemsiz dile yönelik bir hedefi bulunmaktadır. İşçi göçü anlaşmasının üzerinden tam elli yıl geçmiş olmasına rağmen Almanya'da yaşayan Türkler hala kendi anavatanlarına, kültürel değerlerine, kimlik ve dillerine olan bağlılık ve hâkimiyetleri ile araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Onlar Almanlar tarafından entegre olamamış bir toplum olarak menfi söylemlerin konusu olurken Türkiye açısından asimile olmayarak güzel bir örnek ortaya koymuşlardır.

Bugün Almanya, entegrasyon politikaları adı altında bazı geçmişte uygulamış olduğu politikalarından farklı adımlar atmaktadır. 2000'li yıllara gelindiğinde Almanya'nın göçmenlere özellikle de Müslüman Türklere bakış açısı değişmiştir. Değişen bu bakış açısıyla ele alınan entegrasyon politikaları göçmenlerle ilgili

hemen hemen her alana nüfuz etme çabasının bir ürünüdür. Bu politikalardan vatandaşlık kanunu, aile birleşimine getirilen kısıtlamalar, eğitim sistemi ve göçmen diline karşı tutum ile din alanındaki uygulamalara bakıldığında bu nüfuz etme çabası gayet iyi okunabilir.

Eğer ev sahibi ülke tarafından dil konusunda çeşitlilik istenmiyor ve resmi dilin dışındaki diğer dillerin unutulması isteniyorsa bu asimilasyonist bir politikadır. Bu politikayı güden ülkeler iki temel stratejiyi benimserler.

- i. *Yasaklama, Görmezden Gelme Stratejisi:* Resmi kurum ve uygulamalarda azınlık diline yer vermemek, eğitimini ve kullanımını engellemek,
- ii. *Değer Azaltma Stratejisi:* Azınlık dilinin değersiz olduğunu, bireye ekonomik, sosyal ve kültürel değer katmayacağını hissettirmek veya ev sahibi dilinin değerini artırmaya yönelik çabalar sarf etmek,

Ulusal azınlıklar söz konusu olduğunda anadilin öğrenilmesine ve iki dilli eğitime bir hak olarak bakılmakta iken entegrasyonun önünde bir engel olarak görülen göçmen dillerine yönelik destekler eyaletler tarafından kaldırılmaktadır. Derslerin statüsü düşürülmekte ve çocukların gözünde değer azaltma politikası izlenmektedir. Ayrıca eğitimde başarı, başarıyı etkileyen diğer sosyal faktörleri göz ardı edip, çok erken yaşta eğitim dilinin öğrenilmesine bağlanılmaktadır. Bunun yolunun ise okul öncesi eğitimden geçtiği söylenerek göçmen çocuklarının anadilleri ile olan bağlantısı en erken düzeyde kesilmektedir.

Entegrasyon politikalarının bir diğer hedefi ise göçmenlerin **evlilik tercihleri/aile birleşimidir**. Etnisite içi evliliğin yaygın bir şekilde devam ediyor olması dil ve kültürün muhafazasında inkâr edilemez bir öneme sahiptir (R. Alba ve diğerleri, 2002). Hatta yirminci yüzyılın ilk yarısında Kuzey Amerika'daki araştırmacılar karışık evlenmeleri asimilasyonun en güvenilir göstergesi olarak nitelmişlerdir (Cristelle ve diğerleri, 2012). Almanya'da yaşayan Türkler arasında amalgamasyon süreci hiç başlamamış, aksine evlenme çağına gelen çocukları için aileler Türkiye'den eş getirmeyi tercih etmiştir. Bu durum, yeni oluşan ailenin dil ve

kültürünün korunmasından ziyade kaynaktan beslenerek güncellemesi anlamına geliyordu ki entegrasyonun önünde büyük bir engel teşkil etmekteydi.

Entegrasyonun önündeki bu engel 2007 yılında uygulamaya konulan yeni Göç Yasası ile yurtdışından gelecek eşin Almanca bilmesi zorunluluğu ve diğer maddi koşulların karşılanması gerekliliği getirilerek azaltılmaya başlanmıştır. Sonuç olarak yaklaşık 1998-2004 yılları arasından ortalama 17.000 civarında olan aile birleşimi vizesi talebi 2005'ten itibaren düşmeye başlamış ve 2010 yılında 3.000'e kadar gerilemiştir. Bu düşüşü sadece kanunların değişimi ve yasal sınırlamalarla açıklamak elbette gerçekçi değildir. Kültürel farklılıklardan dolayı ithal gelin ve damatların yaşadıkları sorunlar bu uygulamanın zamanla cazibesini kaybetmesine de katkı sağlamıştır.

Sebepler ne olursa olsun dil bağlamında ortaya çıkan olguya bakılacak olursa şu varsayımlar rahatlıkla ileri sürülebilir. Almanya'da Türklerin oluşturduğu yıllık ortalama 17.000 ailede Türkçe düzgün bir şekilde konuşulmaktaydı. Bu ortalamanın 3.000'lere düşmesiyle birlikte Türkçe konuşulan çekirdek aile sayısı da azalmıştır. Almanya'da yaşayan Türk kadınlarının ortalama 1,9 doğurganlık oranına sahip olduğu (Schmid ve Kohls, 2008) düşünülürse ortalama 32.500 çocuk daha iyi bir Türkçe'nin konuşulduğu ortamda yetişmekteydi. Bu sayının yaklaşık 5.700'e gerilediği söylenebilir. Almanya'da yaşayan 0-5 yaş arasındaki Türk nüfusun 72.000 olduğu düşünüldüğünde Türkiye'den yapılan evliliklerin dile olan etkisi daha net okunabilir. Türkiye'den yapılan evlilik oranlarındaki azalma ile birlikte bu şekilde kurulan ailelerde Türkiye ile (daha sık ziyaretler vb. nedenlerle) oluşması muhtemel bağlılık ve kültürel iletişim azalacaktır. Ebeveynler kendi anadillerini çocukları ile konuşmaktan vazgeçtiklerinde dil kaybı gerçekleşmiş ve geri dönüşü olmayan bir yola girilmiş demektir.

Almanya entegrasyon politikalarının hedefinin öyle geniş tutmaktadır ki bir Avrupa ülkesi olarak **din** konusunu da kadrajın içine alma çabasıdadır. Elbette bu alandaki çalışmaların hedefinde dil de yer almaktadır. Özellikle Almanya'da yaşayan Türkler açısından cami/ibadethane hayatın içinde sosyal bir merkez görevi görebilmektedir. Çay ocaklarından, market ve lokantalara, Kur'an kurslarından etüt

merkezleri ve kreşlere kadar sosyal yaşama dair birçok yapı camiler bünyesinde de toplanmıştır. Yine bu ibadet mekânlarında görev yapan din görevlileri de genellikle ilgili ülkeden gelmektedir. Cami yanlarındaki çay ocaklarında sohbetler Türkçe yapılırken, camiye giden cemaat vaaz ve hutbeyi Türkçe dinlemektedir. Kur'an kurslarında verilen dini eğitim Türkçe olduğu gibi camiye ait mekânlarda yine çocukların Türkçe öğrenmesi için dersler yapılmaktadır. Bu nedenle din ve cami kültürel kimliğin oluşması ve korunmasında etkili olduğu gibi dilin korunmasında da çok önemli bir yer tutmaktadır.

Almanya dinin Müslümanların yaşamı üzerindeki etkisinin farkına vararak entegrasyon politikaları çerçevesinde bu konuya da el atmıştır. Okullarda İslam din derslerinin başlatılması için Eyaletler federal düzeyde teşvik ve takip edilmektedir. Dersler tabi ki Almanca olacak ve buralarda görev yapacak öğretmenlerin Almanya'da yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun için din dersi öğretmeni ve camilerde görev yapacak din görevlileri yetiştirmek üzere çeşitli üniversitelerin işbirliğiyle 4 farklı eyalette İslam ilahiyatlarının kurulması ve desteklenmesi için Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından toplam 20 Milyon Euro bütçe ayrılmıştır (BMBF, 2012). Her bir cami hitap ettiği yüzlerce aile hesaplanarak düşünülürse, yaklaşık 1500 cami ve dini dernekte Türkçe'nin kullanım oranı katlanarak azalacaktır.

Bir ülke ile halkı arasındaki en güçlü bağlardan biri şüphesiz **vatandaşlık** konusudur. Almanya kan bağı ilkesini uzun süre değiştirmeyerek göçmenlerin Alman vatandaşlığına geçmelerini çok sınırlı tutmuştur. Vatandaşlığa daha kolay izin veren kanunların uzun süre yürürlüğe konulmamış olması Türklerin kendilerini bu ülkeye ait hissetmemelerinin önemli nedenlerinden biridir. Aidiyet hissinin oluşmasına katkı sağlayan vatandaşlık hakkının 40 yıl boyunca verilmemiş olması bu süreçte dil ve kültür olarak Türklerin vatanları ile ilişkilerinin kopmasını engelleyen önemli hususlardan biri olmuştur. 2000 yılından itibaren ise toprak bağı ile vatandaşlık elde etme kolaylaştırılmıştır. Ama en önemli değişiklik Opsiyon Modeli ile birlikte doğuştan Alman vatandaşlığının verilmesidir. Üstelik bu model ile Almanya'da doğan her Türk gencine iki ülkeden birini tercih etme zorunluluğu

getirilerek kendi göbeğini kendisinin kesmesi istenmektedir. Gençlerin eğiliminin tespiti için mutlaka bir araştırma yapılmalıdır. Ancak yeni yetişen nesil arasında tercihin eğitim, iş, evlilik ve benzeri birçok nedene bağlı olarak Alman vatandaşlığı yönünde olacağı tahmin edilmektedir. Her ne kadar Türkiye ile olan bağlarının devamını sağlamak üzere oluşturulmuş olsa bile Mavi Kart, yurtdışında yaşayan bu gençlere Türkiye’de sağlayacağı imkânlar nedeniyle gençlerin vatandaşlık tercihinde Almanya’yı seçmelerine katkı sağlayacaktır.

Bütün bunların yanında dilin korunmasına katkı sağlayan diğer bir unsur olan etnik yaşam alanlarının (getto) ne kadar daha varlığını sürdüreceği derinlemesine araştırılmalıdır. Dile karşı bu olumsuz gelişmelerin aksine Türkçe açısından pozitif tek gelişme ulusötesi bağlar olarak ifade edilen teknolojik gelişmelere paralel göçmenlerin anavatanları ile daha fazla iletişim halinde bulunabilmeleri durumudur.

Neticede dil konusundaki değişim sosyal hayatın her yönünü etkileyecektir. Politik uygulamalar da bu değişimin siyasi irade sahiplerinin isteği doğrultusunda ilerlemesini sağlamak üzere üretilmektedir. Uygulamaların alandaki etkilerine bakıldığında ise dil bağlamında Türkler için Türkçeden uzaklaşmanın hiç olmadığı kadar hızlandığı rahatça söylenebilir. Yeni yetişen Türk çocuklarının hem eğitim sistemi içerisinde başarılarını sağlayacak hem de kendi dil ve kültürleriyle iletişimi devam ettirecek en etkin yol iki dilli eğitimidir. Ancak Almanya’nın kısa vadede bu tür bir yaklaşımı benimsemeyeceği kesin gibidir. Öyleyse normal eğitim sistemi dışında kalan okul öncesi eğitim alanında iki dilli uygulamaları çoğaltmak önemli bir yol görünmektedir. Bunun dışında vatandaşlık konusunun üzerinde durulmalı, mavi kart sahipleri kampanyalarla çoğaltılmalı ama çifte vatandaşlığın yollarının aranmasından vazgeçilmemelidir.

Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması için, Türkiye’den öğretmenlerin gönderilmesi yerine Yunus Emre Kültür Merkezlerinin eğitim, yönetim ve denetimini üstlendiği bir yapı vasıtasıyla, ülkelerinde yetişmiş Türk gençleri (çalışma, oturma vb. sorunları olmayan) Türkçe eğitimi konusunda Türkiye’de getirilerek yurtdışında istihdam edilmelidir.

Bunun dışında tezin inceleme konuları arasında yer alan aile birleşimi, din ve gettolaşma gibi konularda müdahale pek mümkün görünmemektedir. Çünkü aile birleşimi kapsamında ele alınan ithal damat/gelin olayı yasal zorlukların getirilmesinden bağımsız olarak zaten gerilemeye başlamıştı. Din ise her zaman olduğu gibi, asli görevini yerine getirebilmek amacıyla muhatabının diliyle konuşmaya başlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa* (2. Baskı.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Almanya'daki Türk Kuruluşları*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Aile Birleşimi Hakkı Konusundaki Direktif. (2003). *Official Journal of the European Union*, (L 251/12). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:251:0012:0018:EN:PDF> adresinden erişildi.
- Aksoy, E. (2010). Almanya'da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları Ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (12), 7–38. [http://www.turuz.info/Turkoloji-Tarix/077-\(11\)Turkiyyat%20arashdirmalari.pdf](http://www.turuz.info/Turkoloji-Tarix/077-(11)Turkiyyat%20arashdirmalari.pdf) adresinden erişildi.
- Alba, R., Logan, J., Lutz, A. ve Stults, B. (2002). Only English by the third generation? Loss and preservation of the mother tongue among the grandchildren of contemporary immigrants. *Demography*, 39(3), 467–484. <http://www.springerlink.com/index/M27308212274550Q.pdf> adresinden erişildi.
- Alba, R. ve Nee, V. (1997). Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 826–874. <http://www.jstor.org/stable/10.2307/2547416> adresinden erişildi.
- Alba, Richard ve Stowell, J. (2004). Linguistic assimilation across the generations: An analysis of home language among second- and third-generation children from contemporary immigrant groups. <http://paa2007.princeton.edu/papers/7138> adresinden erişildi.
- Almanya Federal Meclisi. 16/12979 sayılı 08.05.2009 tarihli soru önergesi cevabı. 16/12979 (2009).
- Almanya Federal Meclisi. 24.09.2010 tarihli soru önergesi cevabı. 17/03090 (2010).
- Almanya Federal Meclisi. 17/05732 sayılı 05.05.2011 tarihli soru önergesi cevabı. 17/05732 (2011).

- ASAGEM. (2005). *Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması* (Araştırma Raporu). Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Avrupa Konseyi. Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı (European Charter for Regional or Minority Languages). 148 (1992). <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm> adresinden erişildi.
- Backus, A. (2004). Turkish as an Immigrant Language in Europe. T. K. Bhatia ve W. C. Ritchie (Ed.), *The Handbook of Bilingualism* içinde , Blackwell Handbooks in Linguistics (ss. 689–724). Cornwall, Birleşik Krallık: Blackwell Publishing.
- BAMF. (2007). *Family Reunification in Germany* (Working Paper No: 10) (s. 54). BAMF.
- BAMF. (2008). *Muslim Life in Germany* (Araştırma Raporu No: 6). Federal Göç ve Mülteciler Dairesi.
- BAMF. (2012). *Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* (No: 9). Berlin: Federal Hü. http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/IB/2012-06-27-neunter-lagebericht.pdf;jsessionid=6FBF0069857B68D121DB91DCE813A6BB.s4t1?__blob=publicationFile&v=1 adresinden erişildi.
- Becker, B. (2008). Immigrants' emotional identification with the host society: the example of Turkish parents' naming practices in Germany. Equalsoc Midterm Conference, sunulmuş bildiri, Berlin. http://w.uva-aias.net/uploaded_files/publications/Immigrantsemotionalidentification.pdf adresinden erişildi.
- Bell, J. S. (1995). The relationship between L1 and L2 literacy: Some complicating factors. *Tesol Quarterly*, 29(4), 687–704. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.2307/3588170/abstract> adresinden erişildi.

- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied psychology*, 46(1), 5–34. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x/abstract> adresinden erişildi.
- Bingöl, A. S. (2006). Almanya Ve Hollanda’da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 206. <http://sosyalbilimler.cu.edu.tr/tezler/998.pdf?ref=SevgiShop.Net> adresinden erişildi.
- BMBF. (2012). İslam İlahiyatları Merkezi. *BMBF. Education*. 23 Ekim 2012 tarihinde <http://www.bmbf.de/en/15619.php> adresinden erişildi.
- Brubaker, R. (2001). The return of assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany, and the United States. *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 531–548. <http://works.bepress.com/wrb/9/> adresinden erişildi.
- Brubaker, R. (2009). *Fransa ve Almanya’da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*. (V. Pekel, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bucholtz, M. ve Hall, K. (2004). Language and Identity. *A companion to linguistic anthropology*, 369–394. http://gik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/ik_gender/Mary_Bucholtz_and_Kira_Hall.pdf adresinden erişildi.
- Canatan, K. (2007). Avrupa Ülkelerinin Azınlık Politikalarında Türkçe Anadil Eğitiminin Konumu “İsveç, Fransa Ve Hollanda Örnekleri”. *Türkoloji Araştırmaları*, 2(3), 159–172.
- Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürlülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 80–97. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/canatan_kadir.pdf adresinden erişildi.
- Canatan, K. (2011). Hollanda’da Etnik İlişkiler, Gettolaşma ve Paralel Toplum. *Sosyo Ekonomi, Göç Özel Sayısı*(15), 7–28.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

- Constant, A. F., Gataullina, L. ve Zimmermann, K. F. (2009). Ethnosizing immigrants. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 69(3), 274–287. doi:10.1016/j.jebo.2008.10.005
- Constant, A. F., Nottmeyer, O. ve Zimmermann, K. F. (2009). *Cultural Integration in Germany* (Discussion Paper No: 4675) (s. 57). Bonn: Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor. <http://ftp.iza.org/dp4675.pdf> adresinden erişildi.
- Cristelle, H., Doreen, H., Nadja, M. ve Helga, de V. (2012). Union formation and partner choice. Maurice Crul, J. Schneider ve F. Lelie (Ed.), *The European Second Generation Compared Does the Integration Context Matter?* içinde . Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Crul, M. ve Vermeulen, H. (2003). The second generation in Europe. *International Migration Review*, 37(4), 965–986.
- Çelik, H. (2008). Eğitimde Çokdillilik ve Çokkültürlülük Üzerine Düşünceler. www.diegaste.de. 25 Eylül 2012 tarihinde <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi409.html> adresinden erişildi.
- Danış, D. ve İrtiş, V. (2008). *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demir, G. (1997). Göç Nedenleri ve Göçenlerin beklentilerindeki gerçekleşme durumu: Bolu İli Kıbrısık İlçesi Örneği. *Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı* içinde (s. 85). Ankara: DİE Yayınları.
- Der Spiegel. (1973, 30 Temmuz). Almanya'da Gettolar: 1 Milyon Türk. *Der Spiegel*, (31). <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-41955159.html> adresinden erişildi.
- DESTATIS. (2006). *Germany Population by 2050* (Nüfus Projeksiyonu No: 0010007-06900-1) (s. 69). Wiesbaden: Almanya İstatistik Kurumu. https://www.destatis.de/EN/Publications/Specialized/Population/GermanyPopulation2050.pdf?__blob=publicationFile adresinden erişildi.
- DESTATIS. (2010). *Bildung und Kultur* (İstatistik No: 2110100107005). Fachserie 11 Reihe 1. Wiesbaden: DESTATIS.
- DESTATIS. (2011a). *Nüfus ve İstihdam: Yabancı Nüfus* (No: 2010200117004). Wiesbaden: Almanya İstatistik Kurumu.

https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/Migration/Integration/AuslaendBevoelkerung2010200117004.pdf?__blob=publicationFile adresinden erişildi.

DESTATIS. (2011b). Ausländische Bevölkerung - Statistisches Bundesamt (Destatis). *Statistisches Bundesamt (Destatis)*. 3 Kasım 2012 tarihinde <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/Migration/Integration/AuslaendBevoelkerung.html> adresinden erişildi.

Die Welt. (2010, 16 Ekim). Çokkültürlülük Öldü. *DIE WELT*. Gazete. 22 Ekim 2012 tarihinde <http://www.welt.de/politik/deutschland/article10337575/Kanzlerin-Merkel-erklaert-Multikulti-fuer-gescheitert.html> adresinden erişildi.

Dorian, N. (2006). Minority and Endangered Languages. T. K. Bhatia ve W. C. Ritchie (Ed.), *The Handbook of Bilingualism* içinde , Blackwell Handbooks in Linguistics (ss. 437–459). Cornwall, Birleşik Krallık: Wiley.

Dustmann, C., Frattini, T. ve Lanzara, G. (2011). Educational Achievement of Second Generation Immigrants: An International Comparison. *CREAM Discussion Paper Series* içinde . 53. Panel Meeting of Economic Policy, sunulmuş bildiri.

Ersanilli, E. ve Koopmans, R. (2010). Rewarding Integration? Citizenship Regulations and the Socio-Cultural Integration of Immigrants in the Netherlands, France and Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(5), 773–791. doi:10.1080/13691831003764318

EurActiv. (2012). Almanya’da yaşayan Türkler arasında Türkiye’ye dönmek isteyenler artıyor. *EurActiv*. Online Gazete. 3 Kasım 2012 tarihinde <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/article/almanyada-yasayan-turkler-arasinda-turkiyeye-donmek-isteyenler-artiyor-025927> adresinden erişildi.

Favell, A. (2005). Immigration and Asylum: From 1900 to the Present. 10 Ekim 2012 tarihinde <http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/favell/Clio.htm> adresinden erişildi.

Fishman, J. A. (1972). *The Sociology of Language*. Newbury: Rowley.

Friedrichs, J. (1998). Ethnic Segregation in Cologne, Germany, 1984-94. *Urban Studies*, 35(10), 1745–1763. doi:10.1080/0042098984132

- Gelekçi, C. (2011). Avrupa'da Yaşayan Türklere Yönelik Çifte Vatandaşlık Uygulamaları: Belçika Örneği. *Bilig*, (59), 123–146.
- Goldman, R. (1964). The politics of political integration. *The Journal of Negro Education*, 33(1), 26–34.
- Güleç, S. ve Sancak, H. Ö. (2009). Göç, Kimlik ve Aidiyet: Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Gençler Açısından Bir Analiz. Birinci Uluslararası Davraz Kongresi, sunulmuş bildiri, Isparta: Isparta Üniversitesi.
- Gülmüş, Z. (2012). Türk-Alman İşgücü Anlaşması'nın 50. Yılında Almanya'da İletişim Dili Olarak Türkçe. Z. Gülmüş (Ed.), *Türk-Alman İşgücü Anlaşması'nın 50. Yılında Almanya Türkleri* içinde , Anadolu Üniversitesi Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşlarının Sorunlarını Araştırma Merkezi yayınları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Güzel, A. (2010). *İki Dilli Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi : Almanya Örneği*. Ankara: Öncü Kitap.
- Hélot, C. (2003). Language policy and the ideology of bilingual education in France. *Language Policy*, 2(3), 255–277.
- Hornberger, N. H. (1998). Language policy, language education, language rights: Indigenous, immigrant, and international perspectives. *Language in society*, (27), 439–458.
- İleri, E. (2003). AB'nin Dil Politikası ve 3. Ülkelerden Gelen Öğrencilere Uygulanan Yöntemler Örnek: Almanya'da Türkçe. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, sunulmuş bildiri, Ankara: Sanat Kitabevi. <http://www.gokkusagi-kulturverein.de/pdf/almanyadaturkce.pdf> adresinden erişildi.
- Kaya, A. ve Kentel, F. (2005). *Euro-Turks: A Bridge or a Breache between Turkey and Eurpean Union?* (s. 113). Brüksel: Centre for European Policy Studies.
- Kaya, İ. (2011). Avrupalı Türkler: Misafir İşçilikten Avrupa Vatandaşlığına. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(19), 149–166. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/dogucografya/article/viewArticle/6161> adresinden erişildi.

- Keskin, H. (2011). *Göçün 50.Yılında Türklerin Gölgesinde Almanya : Geleceğe Yönelik Uyum Politikası için Görüşler*. (Y. Pazarkaya, Çev.). İstanbul: Dogan Kitap.
- Koçtürk, M. (2008). Almanya'ya Göçün Tarihi. *Die Gaste*. 16 Ekim 2012 tarihinde <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi210.html> adresinden erişildi.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık : Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Londra'dan Türkçe Tweetler. (2012, 28 Ekim). *Avrupa Gazete*. İnternet Gazetesi. 30 Ekim 2012 tarihinde <http://www.avrupagazete.com/haberler/7034-londra%E2%80%99dan-t%C3%BCrk%C3%A7e-tweetler.html> adresinden erişildi.
- MacAulay, D. (2008). *The Celtic Languages*. Cambridge University Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martikainen, T. (2010). Din, Göçmenler ve Entegrasyon. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(38), 263–276.
- Martin, P. L. (1991). *The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe : With Special Reference to the Federal Republic of Germany*. World Employment Programme. İsviçre: ILO.
- Merkel çifte vatandaşlığa karşı çıktı. (2011, 3 Kasım). <http://www.news-eu.com>. 25 Eylül 2012 tarihinde <http://www.news-eu.com/haber/3076-merkel-cifte-vatandasliga-karsi-cikti.html> adresinden erişildi.
- Mueller, C. (2007). Integrating Turkish communities: a German dilemma. *Population Research and Policy Review*, 25(5-6), 419–441. doi:10.1007/s11113-007-9024-y
- Musterd, S. (2011). The impact of immigrants segregation and concentration on social integration in selected European contexts. *Documents d'anàlisi geogràfica*, 57(3), 359–380. <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3810089> adresinden erişildi.
- Nohl, A.-M. (2009). *Kültürlerarası Pedagoji*. (R. N. Somel, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- OECD. (2006). *Where immigrant students succeed: A comparative review of performance and engagement in PISA 2003*. OECD Publishing.
- Okyayuz, M. (1999). *Federal Almanya'nın Yabancılar Politikası*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Ögelman, N. (2003). Documenting and Explaining the Persistence of Homeland Politics Among Germany's Turks. *International Migration Review*, 37(1), 163–193. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00133.x/abstract> adresinden erişildi.
- Özmen, N. (2011). Göçün 50. Yılında Entegrasyon ve Din İlişkisinin Dönüşen Parametreleri: Almanya'da Türkler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(19). http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi19_pdf/3_sosyoloji_psikoloji_vb/ozmen_nebile.pdf adresinden erişildi.
- Perşembe, E. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği: Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Pfaff, C. W. (1981). Sociolinguistic Problems of Immigrants: Foreign Workers and Their Children in Germany. *Language in Society*, 10(2), 155–188. <http://www.jstor.org/stable/4167211?origin=JSTOR-pdf> adresinden erişildi.
- Redfield, R., Linton, R. ve Herskovits, M. J. (1935). A Memorandum for the Study of Acculturation. *Man*, 35, 145–148. <http://www.jstor.org/stable/2791001> adresinden erişildi.
- RTÜK. (2007). *Almanya'da Yaşayan Türklerin Televizyon İzleme Eğilimleri* (s. 97). Ankara.
- Schmid, S. ve Kohls, M. (2008). *Reproductive Behaviour of Female Immigrants in Germany*. International VID/IIASA Conference Effects of Migration on Population Structures in Europe, sunulmuş bildiri, Viyana. http://www.oeaw.ac.at/vid/empse/download/empse08_03_4.pdf adresinden erişildi.
- Sözen, E. (2000). Avrupa'da İkinci Ve Üçüncü Kuşak Türk Gençliği (Kimlik Ve Uyum Sorunları) Adlı Çalışmaya Dair Birkaç Yorum. Türkiye ve Avrupa'da Gençlik, sunulmuş bildiri, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı. <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=486> adresinden erişildi.

- Stehle, M. (2006). Narrating the ghetto, narrating Europe: from Berlin, Kreuzberg to the banlieues of Paris. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 3(3), 48–70. http://www.westminster.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0009/20124/004WPCC-Vol3-No3-Maria_Stehle.pdf adresinden erişildi.
- Şahin, B. (2010a). Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig*, (55), 103–134.
- Şahin, B. (2010b). *Almanya'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Şahin, B. (2012). Almanya'daki Etnik Ekonomilere İşçi Göçü Olarak Ulus Ötesi Evlilikler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 173–190.
- Şan, M. K. ve Haşlak, İ. (2012a). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 29–54.
- Şan, M. K. ve Haşlak, İ. (2012b). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 29–54.
- Şen, F. (2010). Almanya'daki Türkler – Entegrasyon veya Gettolaşma. *Konrad Adenauer Vakfı*. 20 Ekim 2012 tarihinde <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/13faruk.pdf> adresinden erişildi.
- TAM. (2007). Hollanda ve Avrupa Birliğindeki Türk Nüfus Hane Verileri ve Girişimcilerin Ekonomik Gücü. DTİK. http://www.dtik.org.tr/DC/Editor/Image/Faydali_Bilgiler/Makaleler/Hollanda_veAvrupaBirliğindekiTurkNufusHaneVerileriVeGirisimcilerinEkonomikGucu.pdf adresinden erişildi.
- TBMM. Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun. 6002 (2010). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf> adresinden erişildi.
- Tezcan, M. (2000). *Dış Göç ve Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thomson, M. ve Crul, M. (2007). The Second Generation in Europe and the United States: How is the Transatlantic Debate Relevant for Further Research on the European Second Generation? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(7), 1025–1041. doi:10.1080/13691830701541556

- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Ulusal Entegrasyon Planı. (2007). *Almanya Entegrasyon Planı*.
- UNESCO. (1996). Evrensel Dil Hakları Beyannamesi. Dil Hakları Dünya Konferansı, sunulmuş bildiri, Barselona: UNESCO. http://www.unesco.org/pv_obj_cache/pv_obj_id_15F207B23E82E9ADA7A2278F61291CC6A9A60000/filename/linguistic.pdf adresinden erişildi.
- Verdugo, R. R. ve Mueller, C. (2008). Education, Social Embeddedness, and the Integration of the Turkish Community in Germany: An Analysis of Homeland Identity. *European Education*, 40(4), 3–22. doi:10.2753/EUE1056-4934400401
- Weiß, H.-J. (2008). *Mediennutzung und Integration der türkischen Bevölkerung in Deutschland*. Berlin. http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/Politik_Gesellschaft/DIK/Mediennutzung_Integration.pdf;jsessionid=95C7EB1AF1E854D03B25AAA49845FD12.2_cid295?__blob=publicationFile adresinden erişildi.
- Weiß, H.-J. ve Trebbe, J. (2001). *Mediennutzung und Integration der türkischen Bevölkerung in Deutschland*. GÖFAK Medienforschung GmbH.
- Wissenschaftsrat. (2010). Empfehlungen zur Weiterentwicklung von Theologien und religionbe-zogenen Wissenschaften an deutschen Hochschulen. *Wissenschaftsrat*. 23 Ekim 2012 tarihinde <http://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/9678-10.pdf> adresinden erişildi.
- Yağmur, K. (2005). Language policy in the Netherlands.
- Yağmur, K. (2010). Batı Avrupa’da Uygulanan Dil Politikaları Kapsamında Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi. *Bilig*, (55), 221–242.
- Yağmur, K. ve Extra, G. (2011). Urban multilingualism in Europe: Educational responses to increasing diversity. *Journal of Pragmatics*, 43(5), 1185–1195. doi:10.1016/j.pragma.2010.10.010
- Yağmur, K. ve van de Vijver, F. J. R. (2011). Acculturation and Language Orientations of Turkish Immigrants in Australia, France, Germany, and the

Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(7), 1110–1130.
doi:10.1177/0022022111420145

Yalçın, C. (2002). Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 45–60.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldız, C. (2012). *Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi (Almanya Örneği)*. Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.